

FAMILIA

REVISTA LUNAR
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

† I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron Cristea

DIRECTOR
M. G. SAMARINEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FAMILIA

REVISTA ASOCIAȚIEI SCRITORILOR ROMÂNI
DIN ARDEAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fondată în 1865

de

IOSIF VULCAN

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

SERIA III. ANUL VI.

2-3

Februarie—Martie 1939.

„GRAFICA” ORADEA

S U M A R U L

No. 2—3

<i>Tiberiu Moșoiu</i> — Appius Claudius Caecus	pag.	3
<i>C. S. Anderco</i> — Plugul meu (poezie)	«	14
<i>Th. Grimold</i> — Instrăinatul	«	15
<i>Romulus Demetrescu</i> — Valoarea Formelor pure la Maiorescu	«	25
<i>Marieta Popescu</i> — Mărturisire (poezie)	«	30
<i>Alexandru Olteanu</i> — Ady Endre și românii	«	31
<i>I. Gh. Severeanu</i> — Anii mei (poezie)	«	43
<i>George Bota</i> — Caracter și străjerie	«	45
<i>Leonard Divarius</i> — Reginei Maria (poezie)	«	50
<i>Victor Papilian</i> — A trecut . . . (teatru) actul III.	«	51
<i>V. Scurtu</i> — Un precursor al românismului Sătmă- rean: Petru Bran	«	61
<i>Petre A. Petre</i> — Cântec lângă adormirea întineri- cului	«	72
<i>Teodor Scarlat</i> — Scrisori din București.	«	73

SCRIITORI ȘI CĂRȚI:

<i>Octav Șuluțiu</i> — Hortenzia Papadat-Bengescu: Rădăcini	pag.	75
<i>Ion Samarineanu</i> — Victor Ion Popa: Ghicește-mi în cafea — Victor Papilian: Dincolo de râu	pag.	81
<i>George Bota</i> — Octavian Goga: În larg	«	88
<i>I. Didilescu</i> — P. P. Negulescu: Destinul omenirii	«	92

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: Vremuri supreme de M. G. Samarineanu -
Învierăa umanismului? de Ion Didilescu - Țăranul Miclea Crăciun din
Câmpani de Liviu A. Lazar - Pensie pentru scriitori și Dr. N. Zigre
ministrul cultelor și artelor de M. G. Samarineanu - Revue de Transyl-
vanie de Alexandru Olteanu pag. 98

REVISTA REVISTELOR

ROMÂNEȘTI

MAGHIARE

APPIUS CLAUDIUS CAECUS

— CIITOR AL CIVILIZAȚIEI ROMANE —

de TIBERIU MOȘOIU

Plutarch i-a amintit numele numai incidental, deși dintre modelele, asupra cărora s'a oprit curiozitatea acestui genial zugrav de mari destine umane, puține prezentau atât relief, atâta varietate de umbre și lumini și atâta patetică expresivitate, ca singulara figură a lui Appius Claudius Caecus.

Enigma vieții acestui om, al cărui capricios geniu a uimit și uneori a înfiorat grava și vanitoasa mediocritate a contemporanilor săi, își așteaptă încă descifrarea. Aparent, întreaga-i activitate a fost o împletire de uluitoare contraziceri. A privit cu disprețuitoare mândrie, viermuirea abjectă a echivocei „turba forensis”, dar printr'o îndrăzneală măsură administrativă, a chemat-o la viața publică și a încercat să facă din ea factorul determinant al politicii romane. A prețuit prestigiul, pe care i-l da vechea sa obârșie nobilă, dar a introdus în Senat fii de libertți, de dubiosă origine și de-abia intrați în corpul civic. S'a opus viguros ca sacerdoțiul suprem să fie ocupat și de plebei, dar a divulgat, prin intermediul unui devotat al său, formulele acțiunilor legii și calendarul judiciar, cele mai importante și mai eficace secrete ale colegiului pontifical. A fost patrician, ultim apărător al privilegiilor clasei sale, chiar când aceste privilegii deveniseră caduce și toți renunțaseră la ele, dar reformele încercate de el au trecut ca revendicări maxime, în programele tuturor demagogilor din ultimul secol al republicei. A întemeiat jurisprudența romană și și-a exercitat facultățile spiritului său pătrunzător, asupra unor subtile distincțiuni juridice, dar s'a revoltat împotriva prohibițiunilor legale, de câte ori acestea i-au stânjenit proiectele și le-a înlăturat fără nici un scrupul. A fost tradiționalist și novator radical, philhelen și dușman al

cetăților grecești, partizan al războiului și mediocră căpetenie de oaste.

Constant n'a rămas decât în nedesmințita lui aversiune față de nobilitas, proaspăta aristocrație patrico-plebeiană, în care n'a remarcat decât stridențele unei rapide parveniri a plebeilor, dar nu și adaosul de vigoare, pe care recenta fuziune, nedeplină încă, îl aducea unui patriciat în pragul decrepitudinii. Această antipatie a fost reciprocă și analistica a înregistrat, după trei secole, severele judecăți ale contemporanilor, asupra neprielnicei activități a incomodului censor, implacabil adversar al tuturor compromisurilor și al tuturor situațiilor hibride.

Sagacitatea unor istorici moderni, cari au căutat să deslușiască din antinomia faptelor, cauza finală a unei remarcabile străduințe de două decenii, a descoperit în acest statornic sentiment de antipatie, principiul unic al complexe activități politice, desvoltate de Appius Claudius Caecus. Dela acest principiu nu s'a abătut niciodată, nerenunțând la el, chiar atunci când zădărnicia sforțărilor i-a apărut evidentă și când mânia zeilor l-a privat de minunata priveliște a lumii.

S'a conjecturat deci, că aristocratul, care nu știa să se adapteze și nu voia să se resemneze, ar fi încercat într'o uriașă încordare a tuturor puterilor fertilului său spirit, restaurarea clasei sale în anticele și exclusivele ei privilegii, zăgăzuirea irezistibilei năvale plebeiene și curmarea unei promiscuități nefaste și degradante.

Nesfârșitele posibilități, pe cari le oferă ipoteza, au îngăduit să se atribuie acestui ciudat personaj și alte intenții, mai puțin dezinteresate. Restaurarea privilegiilor patriciatului n'ar fi fost decât justificarea publică a unei activități, prin care se urmăreau alte țeluri. Cel care clădea un templu Bellonei, pentru a-și acorda sieși gloria unui triumf mai puțin efemer, decât acela refuzat de alții, ar fi năzuit spre puterea supremă, nu numai asupra patriei sale, ci asupra întregii Italii, în ale cărei cetăți, o clientelă numeroasă și devotată era oricând pregătită să susțină cu orice mijloace ascensiunea patronului ei.

Și fiindcă orice teză își solicită antiteza, alți istorici, întemeindu-se pe aceleași puține izvoare, dar înlăturând, ca netrebnice, toate informațiile cari le contraziceau opinia, au decis, că Appius Claudius Caecus n'a fost candidatul la tiranie, tendențios prezentat ca atare de adversarii săi, ci un demagog cu intenții novatorii pline de noblețe, un emul al lui Clisthenes și al lui Pericles.

Fiecare dintre aceste opinii, determinate de tendința comună

de a înfățișa un personaj unitar, dedicat exclusiv realizării sistematice și laborioase a unui plan prestabilit, poate fi susținută, dar necesită omisiuni esențiale și arbitrare supliniri ale unor lacune evidente. În general, viața umană nu cunoaște și nu respectă constrângerea nici uneia dintre cele trei unități formale ale tragediei clasice. Manifestările ei sunt mai ales contingente și nu implică o finalitate unică. Palinodiile pot fi hotărâte de cauze externe, ca și statornicia.

Sensul activității, desfășurate de Appius Claudius Caecus pe variate și multiple planuri, poate fi lămurit și fără postularea unor mobile egoiste, analizând numai faptele cunoscute, în succesiunea lor cronologică. Aceste fapte au părut insolite, fiindcă autorul lor n'a fost una dintre acele personalități rezumative, în cari își găsesc expresia toate idealurile unei epoci, ci un precursor. Cu acuta sensibilitate a căutătorilor de isvoare, a presimțit iminenta prefacere fundamentală a vieții romane, după niște semne indiscernabile contemporanilor săi și a încercat să pregătească viitoarelor orânduiri, condițiuni optime de realizare.

Succesul i-a fost indiferent și dezamăgirile n'au determinat nici o reacțiune. Polivalența genialului său diletantism excludea țelurile unice și îi îngăduia trecerea dela o preocupare la alta, cu o uimitoare facilitate. Iși formulase singur, în câteva maxime simple și oneste, — conforme de altfel spiritului național, — comanda-mentele morale ale propriei vieți. Simțea, ca și îndepărtatul său urmaș, Marcus Aurelius, că este dator ca Roman și ca om să-și supună conduita anumitor inexorabile imperative, dintre cari esențialul era serviciul patriei. Restul n'a fost decât jocul înalt al unei minți, cu deosebire înzestrate.

I.

„Est unus quisque faber ipsae suae fortunae”.

(Appius Claudius Caecus)

Dela statornicirea în Roma a străbunului eponim, Attus Clausus, coborât din muntoasele ținuturi sabine și până la sfârșitul tragic și grotesc al lui Lucius Domitius Ahenobarbus, cel de pe urmă purtător, prin adopțiune al strălucitului nume, gens Claudia și-a păstrat o constantă reputație de provocatoare aroganță. „Familia superbissima et crudelissima in plebem romanam” a rezumat

Livius opinia, pare-se generală. „Vetus atque insita Claudiae familiae superbia”, a repetat după un secol, Tacit. Chiar Suetoniu, care recunoștea indiscutabilele merite ale unora dintre membrii acestui ilustru neam, a menționat, ca fapte în deobște constatate, mândria disprețuitoare și dârza ostilitate față de plebe, comune tuturor Claudiilor, buni sau răi, capabili sau nevolnici.

O asemenea înglobare într'o caracterizare unică, severă și numai parțial îndreptățită, își vădește lămurit originea ei legendară. Fabulele, create în jurul personagiilor istorice, sunt de obicei arbitrar amplificate cu elemente eteroclitice, sau schematizează realitatea, după cerințele anumitor interese momentane, sau numai după capriciile memoriei celor ce le transmit și le perpetuează. Câteodată eroul devine sinteza, rezultată din contopirea mai multor personaje felurite, alteori, printr'un elementar proces de simplificare, se atribuesc unei serii întregi de personaje, caracterele dominante ale unuia singur.

Legenda Claudiilor, creată de extravaganțele câtorva dintre ei, a fost desigur generalizată și agravată de resentimentele, provocate de mândra izolare a acestei familii, care singură din întreg patriциatul se păstrase pură de orice amestec cu plebea. Proza mediocră la lui Licinius Macer, la ale cărui păcate, descoperite de către contemporanii săi, cercetările recente au adăugat și pe acela de falsificator, a dat expresie acestor resentimente, făcând din Fabii democrați și din aristocrații Claudii termenii unei perpetue antiteze, pline de efect literar, iar Livius și Diodor, Tacit și Suetoniu au urmat, fără suficient discernământ, indicațiile aflate într'un asemenea îndoelnic isvor.

Explicația aceasta, datorită unui celebru istoriograf modern, necesită însă o întregire. Cu puține excepții, Claudii, câți și-au însemnat trecerea prin viață cu vre-o faptă demnă de amintire, au preferat gloriei strălucitoare a armelor, mulțumirea austeră a îndeletnicirilor cărturărești.

Cărturarii polarizează însă foarte rar simpatiile, mai cu seamă atunci, când renunțând la izolare, coboară în for și încearcă să participe la viața de acolo. Activitatea politică are stridente repulsive. Clocotul pasiunilor deslănțuite nu este eufonic, nu respectă opreliștile nici unor canoane și tulbură în fiecare clipă liniștea necesară meditației. Streine oricăror rațiuni teoretice, erarhiile valorilor politice sunt instabile și se năruiesc, cu aceeași repeziciune și cu aceeași aparentă lipsă de logică, precum s'au alcătuit. Existența devine o continuă pândă.

Intr'un asemenea mediu, adaptarea este esențiala condițiune, nu numai a succesului, dar și a evitării unei adversități unanime. Atitudinea reticentă, chiar dacă nu este determinată de nici o intenție ostilă, ci exprimă numai o timiditate organică, sporită de justificate alarme, sau o incompatibilitate de aptitudini, devine suspectă mulțimilor, înclinate să adopte necondiționat, numai pe acei cu cari simt că au afinități temperamentale. Puritatea intențiilor binevoitoare, sau chiar dovada unei spornice vrednicii pot fi oricând obliterate în sufletul popular, printr'o insinuare isteată, sau printr'o ispititoare promisiune fără consecințe. Demofilia a fost totdeauna primată de demagogie, iar dintre Claudii, demagog n'a fost decât unul singur, în tulburea epocă din ultimii ani ai republicei.

Ecou, mereu repetat, al opiniei contemporane, posteritatea a atribuit cumulativ lui Appius Claudius Caecus, toate virtuțile și toate scăderile neamului său, dar a omis deseori să acorde cuvenita prețuire unora, deși a însoțit totdeauna pe celelalte, cu aspră dojană. Trăind, fără să fie un parvenit, într'o epocă, în care declasarea ascendentă nu mai însemna neapărat consacrarea unor excepționale merite individuale, ci se producea masiv și năvalnic, el ar fi trebuit să concilieze severa ținută aristocratică, pe care i-o impuneau și origina și temperamentul, cu succesivele compromisuri, necesare dobândirii unei durabile și utile simpatii, a amestecatei clase conducătoare. Altfel, viața nu putea să-i ofere decât opțiunea între o inevitabilă și sterilă izolare și o luptă temerară și aleatorie.

Urmașul asprilor munteni păstra însă în el, intactă, rigiditatea ancestrală, incompatibilă cu orice compromis, iar valorile, pe cari își întemeia judecățile, erau cu totul deosebite de cele familiare contemporanilor săi, fiindcă o cunoaștere timpurie și temeinică a culturii helenice deschisese de cu vreme minții sale agere, zări nebănuite de către ceilalți.

Tineretea lui coincidea cu începuturile penetrațiunii unui curent civilizatoriu, pornit din cetățile grecești din sudul Italiei, unde domina încă suveran spiritul lui Pythagora și merit să se substituie influenței etrusce, care dăduse Romei o organizare politică și rudimentele unei culturi, dar a cărei eficiență scădea, în măsura debilitării puterii cetăților toscane. Negustorii dela Miază-zi nu aduceau la Roma numai grâu sicilian și untdelemn, ci și podoabe, mărturii ale unui trai, care de mult depășise mulțumirile rare și simple ale vieții rustice, dar mai cu seamă ideii, prin care se reflecta o puternică și subtilă cugetare.

O cultură streină nu se asimilează însă, nici simultan, nici uniform, nici unanim. Infiltraţiunea se face lent, iar modificările produse de ea sunt insensibile. Multă vreme, viaţa mulţimilor îşi continuă cursul, în vechi şi binecunoscute făgaşuri, refractară inovaţiunilor, adoptate de o restrânsă minoritate şi deseori mărginite la imitarea unor forme externe, sau la utilizarea rezultatelor unei tehnice mai perfecţionate. Pentru Romanii veacului al cincilea, dela întemeierea cetăţii, influenţa grecească rămânea superficială şi difuză şi nu altera sensibil invederata lor concepţie utilitaristă despre lume şi viaţă. Preocupările estetice ale acestui popor de pluşari erau restrânse şi rudimentare, iar cele speculative, nule,

Prin Appius Claudius Caecus, s'au vădit anticipat şi surprinzător, toate virtualităţile geniului roman, aşa precum avea el să se definească, abia după două secole. Cugetarea helenică, din care a selecţionat cu hărnicie şi pricepere, lamura gândurilor etice şi politice, a rămas pentru el doar un preţios auxiliar, care i-a facilitat precizarea şi amplificarea propriilor gânduri, un reactiv, necesar trezirii anumitor latenţe. Fapta nu i-a fost nici odată, aprioric determinată de raţiuni teoretice, ci solicitată de necesităţi specifice şi imediate, a reprezentat constant punctul de interferenţă, între intuiţia care anticipează şi empirismul care verifică.

Când sufragiile populare l-au ridicat, împreună cu mediocrul şi docilul său coleg plebeu, C. Plautius, la cenzura, care avea să devină prin el cea mai înaltă treaptă în erarhia magistraturilor romane, ucenicia sa politică era încheiată. Fusese quaestor, aedil, tribun militar şi putuse constata, printr'o experienţă directă, tot ceia ce rămăsese viu şi tot ceia ce devenise caduc, în organizarea statului. Circumstanţele i-au oferit imediat prilejul să-şi manifeste, cu incomparabilă strălucire, vocaţia lui de reformator.

Roma trecea, în vremea aceea, printr'o dificilă şi primejdioasă criză de creştere. De curând şi nu fără efort, îşi asigurase definitivă hegemonie asupra Latiului. Fusese întâiul pas imperialist, dar cel hotărîtor. Imixtiunea, cu vădite tendinţe de tutelare, în treburile publice ale cetăţilor campaniene, provocase însă reacţiunea samniţilor. Aceştia înţeleseseră, că prezenţa Romanilor în Campania îi priva de stăpânirea eventuală a unor ţinuturi fertile şi slab apărate, îi despărţea de mare, îi condamna la o perpetuă recludiune în sterpele lor ţinuturi muntoase şi împiedecând orice expansiune, le pregătea un viitor mizer şi sumbru.

Lupta se prelungea, plină de vicisitudini. La Caudium, mândria romană suferise o cumplită umilire şi nici abilitatea unui jurământ

echivoc, care permitea nesocotirea lui și totodată păstrarea unei aparente onestități, nici parțialele succese ale lui L. Papirius Cursor și ale lui Q. Publilius Philo, cari izbutiseră să separe pe Samniți de țărmul Adriaticei, nu putuseră șterge indelebilă pată, nici ameliora sensibil situația.

Chiar în anul cenzurii lui Appius Claudius, un instinct de conservare, mai puternic decât orice raționament, ridicase împotriva mersului triumfător al cuceririlor romane, pe toți viitorii supuși. O coaliție, instigată și sprijinită de cetățile grecești din sudul peninsule, unise triburile samnite, a căror rezistență se dovedise până atunci ireductibilă, cu Galii, oricând gata de luptă și pradă și cu Etruscii, cari încercau într'o sforțare supremă, să-și păstreze ființa națională și poate chiar să învie o străveche glorie.

Reorganizarea armatei, la care s'a procedat rapid și competent, în urma unor experiențe tragice, n'ar fi îngăduit singură o împotrivire biruitoare în fața generalei ridicări de scuturi dușmane. Era necesar un spor de luptători, erau necesare mijloace financiare excepționale, și mai ales o participare unanimă la efortul comun.

Pentru a procura integral patriei sale, mijloacele indispensabile biruinței, Appius Claudius n'a șovăit să utilizeze cu îndrăzneală și până la limitele lor extreme, toate prerogativele magistraturii ce ocupa și să încerce să dea corpului politic roman, puțința unei mlădioase adaptări la contingențe, modificându-i fundamental întreaga structură. Oportunului său radicalism i s'a opus însă, chiar dintru început, un ciudat conservatorism de circumstanță al plebeilor, comun de altfel, tuturor revoluționarilor triumfători.

Deși revendicările plebei nu primiseră o satisfacție totală și sacerdoțiul suprem rămăsese exclusivul privilegiu al patriciatului, iar obligativitatea generală a plebiscitelor era condiționată încă de o prealabilă aprobare a Senatului, fuziunea între cele două clase se desăvârșea repede. Plebeii dovediseră talente militare egale cu cele ale patricienilor și talente politice superioare. Buna stare materială a unora dintre ei și incontestabilele merite personale determinaseră pe multe dintre familiile patriciene să renunțe la un hermetism anacronic și să accepte alianțe, considerate de către toți, onorabile. Regruparea în clase sociale, după triumful plebeilor, nu mai avusese drept criterii, origina și străvechiul cult familial, ci averea și demnitățile ocupate. Nobilitas, proaspăta aristocrație patricio-plebeiană, reprezenta un inextricabil complex de interese și o redutabilă forță. Amorfă și neputincioasă, infima plebes rămânea

pasivă și se simțea tot mai streină, de acei cari o utilizaseră de atâtea ori, fără notabile compensații și cari exploataseră isteț, revendicările ei umile.

Spre această mulțime modestă și ignorată s'a îndreptat întreaga sollicitudine a lui Appius Claudius, care în înălțarea ei, a aflat soluția gravei probleme, ce trebuia să rezolve. O îndoită constatare empirică fixa țelurile reformelor, concepute de cenzor, ca temeuri potrivite și durabile ale unor stări politice viitoare. Organizarea poliadă devenise incompatibilă cu rapida extensiune teritorială a Romei, iar capitalul mobilier, desconsiderat până atunci, începuse să capete o evidentă importanță în viața economică.

Risipită pe o întindere, mereu mai vastă, populația rurală nu participa decât sporadic și silnic, la viața publică, iar pregețul ei nu putea fi compensat de prezența majorității populației urbane, excluse din comițiile tribute, îngrămădite în hipertrofiata centurie infra classem și împiedecate, printr'un ingenios sistem de votare, să-și exercite efectiv drepturile politice. Activă nu rămânea decât nobilitas, deținătoarea proprietății funciare, care prin intermediul clientelei sale reușea să domine adunările legislative și electivă și să-și asigure exclusivitatea dregătoriilor.

Dar, dintre acei humiles, pe cari origina, sau reaua stare materială îi înglobase într'o categorie inferioară, cu importanță politică nulă, mulți începuseră să adune, prin muncă, prin istețime și printr'o aspră economie, apreciable avuții, de a căror existență trebuia ținută seamă. Moneta națională, apărută cu câteva decenii mai înainte și considerată dela început, ca măsură comună a valorilor economice, îngăduia și celor ce nu posedau bunuri funciare, acumularea de capitaluri și le da putința să îndeplinească cu mai multă facilități, decât majoritatea mărunților proprietari agricoli, costisitoarea îndatorire a serviciului în legiune, de care îi scutea situația lor de capite censi. Meșteșugari, mici negustori, cari își strigau marfa în forfota târgurilor săptămânale, sclavi de curând eliberați, pe cari lipsa de pământ îi obliga să se îndeletnicească cu vre-una dintre acele mercatura sorda, disprețuite de rurali, dar de o incomparabilă rentabilitate, alcătuiau o mulțime pestriță, puțin respectabilă, dar nebănuț de utilă în împrejurări dificile, cum erau acelea prin care trecea atunci Roma.

Pentru un observator sagace și informat, ca Appius Claudius, analogia între cauzele și modul propășirii multora dintre humiles și cele ale declasării ascendente a demiurgilor greci, a fost desigur plină de sugestii fecunde. Un efectiv spor al puterilor statului fu-

sese pretutindeni consecința uniformă a chemării demiurgilor la viața publică și la îndatoririle ei. Exemplele erau numeroase și edificatoare, iar foloasele imediate precumpăneau inconvenientele viitoare și remediabile. Intrând în rândurile ei, demiurgii măriseră forța falangei și o făcuseră câtăva vreme invincibilă. Humiles trebuiau să dea o vigoare nouă, legiunilor istovite.

În tendința de a interesa la gloria și la puterea Romei, un număr cât mai mare dintre cei așezați în cetate, asigurându-le participarea la anumite beneficii, dar obligându-i și la toate istovitoarele sarcini, e cuprins întreg sensul activității politice a lui Appius Claudius Caecus.

O asemenea radicală reformă, care ar fi necesitat, oriunde aiurea, o revoluție, sau instaurarea unei tiranii demofile, putea fi realizată la Roma, în limite legiuite și fără transgresarea vreuncea dintre normele constituționale. Censul însemna periodică reconstituire a corpului civic. La intervale de o durată variabilă, se proceda la o nouă alcătuire a Senatului, la o nouă repartitie a cetățenilor în adunările centuriate și tribute, potrivit cu averea și cu așezarea lor, la o nouă recrutare a cavalerilor și la alte mărunte modificări eventuale ale ordinei anterioare.

În toate aceste complexe și delicate operațiuni, facultatea de apreciere a censorilor era suverană și lipsa lor de responsabilitate, totală. Puteau exclude din rândurile senatorilor, sau chiar din rândurile cetățenilor, pe cei nedemni, puteau declassa persoane, al căror avut suferise modificări, dela data precedentului recensământ, puteau introduce în listele cetățenești, pe cei ce de curând dobândiseră drepturi, prin eliberare, sau prin alt beneficiu, precum puteau să refuze asemenea noi înscrieri. Celebrarea obligatorie a anumitor solemnități, cu caracter religios, era singura regulă procedurală, legalmente fixată, dar o rutină se formase cu încetul și censorii succesivi o perpetuau, utilizând comod și cuminte, metodele consacrate.

Rutina, suplinitoare a inițiativelor deficiente, este însă un climat prielnic numai celor mediocri și trândavi, predestinați unei vieți cu zariști înguste și mohorite. Rebelul geniu al lui Appius Claudius excludea conformismul. Normele activității sale censoriale și le-a fixat singur, înlăturând, ca pe niște netrebnice impedimente, toate tenacele prejudecăți, cari alcătuiseră imuabilul îndreptar al timizilor săi predecesori.

Dela originea censului, situată de tradiție în vremea domniei penultimului dintre regi, criteriul constant al repartizării cetățeni-

lor în clase fusese valoarea proprietății funciare a fiecăruia, iar triburile însemnau diviziunile topografice ale ogoarelor. Acest sistem comod și ferit de urmări neprevăzute, lăsa însă în marginile vieții publice, o însemnată parte din populația romană și devenise, în secolul al cincilea al cetății, un anacronism. Cu toate inconveniente serioase ce prezenta, el era totuși păstrat și aplicat, fiindcă da încă satisfacție anumitor concepții conservatoare și mai ales corespundea intereselor politice ale aristocrației patrico-plebeiene.

Acordând operațiile censului, cu realitățile curente, Appius Claudius a suprimat pentru totdeauna utilizarea învechitei metode. Intemeiat pe considerația, că averea însemnează totalitatea bunurilor unei persoane, independent de natura acestora, el a repartizat și pe deținătorii capitalului mobilier, în clasele în cari îi îndrituia să pătrundă valoarea globală a avutului lor. Pentru a stabili o egalitate numerică între membrii triburilor și a înlătura desechilibrul existent, a distribuit mărunta și numeroasa populație a celor humile și în cele douăzeci și șapte de triburi rurale, din cari până atunci fusese exclusă și în care devenea dintr'odată, majoritară.

Noua alcătuire a corpului politic a fost întregită, prin introducerea în Senat a unor fii de libertți, de echivocă origine, dar de o recunoscută onorabilitate personală și probabil de un necondiționat devotament, față de censor. Un liberalism fără precedent, a caracterizat atribuirea calității de membru al ordinului equestru.

Temerara nesocotire a tradiției trezise desigur, justificate îngrijorări, în prudentul suflet al lui C. Plautius, dar cutezanța acestuia nu depășise o timidă dezaprobare a alegerii Senatului, care i se păruse stranie și sfidătoare. Participase deci, împreună cu imperiosul și temutul său coleg, la celebrarea solemnei „lustratie”, întreit sacrificiu, prin care se încheiau operațiile censului și care le valida, făcându-le incontestabile pentru durata unui lustrum. Timidul censor plebeu devenise astfel, implicit solidar cu toate actele săvârșite, împotriva cărora nu luase o fățișă atitudine ostilă, așa cum ar fi fost îndreptățit să o facă și cum desigur, fusese stăruitor îndemnat.

Reformele lui Appius Claudius, salutare pentru Stat, compromiteau însă grav, interesele aristocrației. Situații, câștigate cu trudă și păstrate cu îndărătnicie, deveneau precare și liniștitoarele certitudini, pe cari se întemeiasă ordinea politică anterioară, dispăreau. Creată din nimic, din geniul demonic al censorului, „factio forensis”, ciudat amalgam, ale cărui intenții nu puteau fi încă deslușite și dirijate, căpătase dintr'odată, o covârșitoare importanță

în viața publică. „Forum et campum corruptit”, a fost reflecția amărită, prin care nobilitas sintetiza noua situație.

Pentru a se evita grave și imprevizibile consecințe, o reacțiune urgentă era indispensabilă. Circumstanțele neprielnice o limitau însă, la timide și prudente încercări de parțială anulare a efectelor celor mai puțin generale, dar mai imediat nocive, produse de detestatele reforme. Consulii, C. Junius Bubulcus și Q. Aemilius Barbula s'au socotit datori să înlăture dela început, chiar prin comiterea unei ilegalități, jignirea, pe care silita colegialitate cu urmașii unor sclavi liberați, o aducea bănuitoareii mândrii a aristocrației. Ignorând Senatul, valabil alcătuit de Appius Claudius, ei au convocat Senatul, în anterioara lui compunere, pură de promiscuități degradante.

Reacțiunea s'a oprit deocamdată, la acest avertisment, așteptând împrejurări mai propice. Războiul împotriva coaliției italiote nu se terminase încă și grave amenințări nelinișteau cetatea. În fața primejdiei comune, răfuielile definitive trebuiau amânate. Durabilitatea reformelor lui Appius Claudius rămânea condiționată de utilitatea lor, care se dovedise considerabilă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

J. Maria Muzic

PLUGUL MEU

de C. S. ANDERCO

*Plugul meu n'a fost ca plugul lumii 'ntregi,
L-am făurit din visuri și l-am stropit cu slavă.
El n'a brăzdat pământul, încătușat de legi,
Ci-a despicat viața în sânge și otravă.*

*Cu palmele-mi crescute 'n pădure și nesațiu,
L-am înhămat plăvanii: idei și gânduri noi,
Și 'n primăvara mare, ca 'n toamna grea de ploi
Mi l-am spălat de visuri, de sânge și de spațiu.*

*I-am căutat în suflet cu ochii mei barbari,
Și-am povestit cu dânsul despre tristeți de lut.
— Oh! plugul meu de cântec, crescut cu păsări mari
Ți-am dăruit la brazde, ogor de jos durut.*

*La nici un praznic mare din patru anotimpuri,
N'ai chemat spre bucuria miratului norod;
Ogorul tău, al vieții n'a fost ca alte câmpuri
Și 'n urma lui și trudă-ți a 'ntârziat un rod.*

C. S. Anderco

INSTRAINATUL

de TH. GRIMOLD

Inginerul îndepărtă hârtia de ochi și mai ceti odată, apoi aruncă telegrama pe masă și se lăsă pe scaunul prăfuit din ghereta ce-i ținea loc de birou. În cifrele și liniile simetrice ale planurilor vedea aceleași slove:

„Tata mort! Mama”.

Omul care adusese telegrama s'a sgribulit de frig lângă ușa barăcii, învărtind între degete șapca de uniformă. Făptura lui slabă și deșirată pe care hainele n'o acopereau în deajuns par'că zicea: „iartă-mă, nu-s eu de vină”.

Inginerul îl văzu cum se dă înapoi și își lasă privirile în pământ, apoi îl întrebă:

— Mai e ceva?

— Să iscăliți aici!

Rămas singur, citi iar telegrama, și după ce o puse printre celelalte hârtii, își propti capul în palme, rămânând cu privirea ațintită în gol.

Afară, se deslușia numai huruitul granicului și țacănitul ritmic al sapei la sonda din deal.

Fără să știe de ce, începu să le asculte cu un interes deosebit. Cu încetul șgomotele își pierdură sensul, se uniformizară și simțea numai cum în capu-i pustiit, plescăe apa în batalul sondei.

— A murit tata, își șopti.

— Ei și! Dacă a murit, a murit! Ce e într'asta? Dumnezeu să-l ierte.

Își dete seama că nu simte nici o părere de rău și că e străin de întâmplare ca de orice anunț mortuar din gazetă.

Încercă să-și reia lucrul. Masa plină de planuri părea că-l așteaptă nerăbdătoare. Însă puterile încordate până mai adineaori, se destinseseră ca tăiate de o mână nevăzută, se duseră.

Desfăcu un plan, deschise o carte, încercă să lucreze dar nu

putu. Fluidul durerii începu să-i pătrundă mădularele și să-i întunece creerul.

O povară grea îi apăsa par'că umerii; se ridică cu greu de pe scaun. Cu gulerul paltonului ridicat și cu pălăria trasă pe ochi, eși în ușa barăcii. Vântul înghețat i-a răcorit tâmplele trezindu-l la realitate.

Câțiva muncitori așteptau — cu pălăriile 'n mâini — să-i vorbească. Aflaseră nenorocirea ce se abătuse asupra lui, dar neînfrânând să-l tulbure se dăduseră la o parte.

Pricepu că acești oameni, cu fețele supte și înegriți de păcură se așteaptă să-l vadă plângând și îi fu necaz. Ducând mâna la pălărie schiță un salut și trecu repede.

— Lume idioată, își zise. După capul lor, omul trebuie, numai decăt, să se întristeze la moarte și să se bucure la naștere. Altfel nu se poate.

Pe drum, gândurile i se răvășiră iar.

Când ajunse aproape de casă, gazda și factorul cari stăteau de vorbă 'n poartă, tăcură.

Femeia voinică, cu rochia cafenie ce sta să crape pe ea, își puse mâinile pe piept învăluindu-l în cele mai compătimitoare priviri. Răspunse dușmănos la salutul slugarnic și se grăbi să ajungă cât mai repede în odaia lui.

Pe masa-i de scris, unul în dreapta și altul în stânga, portretele părinților îl priveau cu duioșie. Căută în ghidul căilor ferate, trenul cel mai potrivit cu care să plece acasă.

Privi lung portretul tatălui lui.

Când se ducea acasă, dela o vreme încoace, îi ieșea înainte din ce în ce mai slab, mai îmbătrânit.

Intinzându-i mâna aspră de glodul pământului și de asprimea vremii, îi zicea totdeauna aceiași vorbă:

„Să fii sănătos, dragul tatii”.

Intrau în casă: el înainte și bătrânul adus de spate și găfâind de astmă, în urmă.

Mama săria dela caier și după ce ștergea cu șorțul un scăunel, „să nu-și colbăiască hainele domnești”, îl așeza lângă cuptor.

Inginerul vedea că opincile bătrânului sunt rele și pieptarul petecit cu pânză.

Worbind, își ținea mâinile pe piept, apăsându-l.

— Tot te înăduși?

— Numai seara și dimineața. Acuma se apropie toamna și de aceea...

Casa era veche și umedă; ferestrele erau numai de o palmă și într'un geam spart băgaseră o cârpă.

În fruntea odăii se afla demult — inginerul acolo o apucase — o icoană afumată imaginând judecata cea de apoi, în care draci cu chip de om, coarne și picioare de cal, aruncau în foc pe niște bieți păcătoși despoiați.

Mama se învârtia pe lângă mămăligă, având grija să nu cotească și punea câte o lingură de cir în tocană; erau mai mulți la masă acum.

El, mai întâi elev, apoi student și bătrânul, stau la vatră și vorbeau.

Bătrânul fusese morar. Treizeci de ani a ridicat pietrele și sacii de făină, a dormit cu capul pe o scândură și a înghițit praful alb al morii.

A avut stăpâni mulți: unguri spătoși cari împlântau cuțitul în lemn până în plăsele, cu o lovitură de pumn, evrei otrăvitori. A avut tovarăși de lucru cu tot felul de gânduri și de obiceiuri. Mulți veneau, nu se știe de unde, poposeau în moară câteva luni, un an poate și într'o bună zi, certându-se cu „domnul” își luau legătura de haine subsuoară, cuțitul în tureacul cisme și plecau pentru totdeauna, cum pleacă o pasăre pribeagă ce a stat o clipă pe o ramură uscată.

Și peste toată această lume, acum trăsesese moartea o perdea.

Gândul că nu-l va mai vedea pe bătrân niciodată îl copleşea.

Era ca și cum l-ar fi contrazis cineva în tot ce era mai sigur, într'o credință în care de s'ar fi îndoit vreodată, viața i-ar fi rămas suspendată în aer.

Orânduindu-și cele câteva hârtii pe cari le avea pe masă, se gândi la un coleg ce pleca în străinătate și trebuia sărbătorit, mâine,

Luă receptorul telefonului și ceru o mașină dela garaj.

Ajuns la Ploești se prezentă la directorul societății de unde trebuia să-și ia concediu; nu-i putu spune nimic, îi întinse doar telegrama, apoi se prăbuși pe un scaun.

*

Iarba grasă, tomnatecă, e arsă de duhul rece al brumei; cărările sunt pline de frunze galbene.

Printre salcâmii despuiati se vede până departe ca printre oa-sele pământii ale unui schelet.

Altă dată au locuit aici, lângă cimitir, într'o căsuță dărămată de mult.

În copilăria lui, inginerul a păscut noaptea oile, printre crucile astea, iar ziua s'a uitat de acasă, cum se mută aici, bătrânii satului, rând pe rând.

Știe al cui e fiecare mormânt, și ce s'a petrecut la îngropăciune.

La multe comânduri s'a dus desculț căci mama îi lua opincile să nu le strice; dar tot s'a dus cu toată toamna târzie.

Unele morminte vechi, scufundate, despre cari nu se știe ale cui sunt, își aveau poveștile lor. În apropierea lor — spuneau copiii — stă întotdeauna diavolul și vara, când e vreme grea, trăznește într'insele.

Mormintele printre cari și-a petrecut copilăria, salcâmii, îl privesc acum streini, așa cum e privit un domn necunoscut într'o casă țărăneasă.

În partea dinspre miază-noapte e o groapă nouă, deschisă încă.

Pe movilele de lut galben, de cele două părți, stau groparii și mănâncă pâine și slănină.

Pâinea le e moale și albă; pâine de îngropăciune.

Inginerul se apropie de groapă, privește în fundul ei. Câțiva bulgări de pământ se rostogolesc în adânc și sperie un șoarece care se plimba gânditor prin fundul gropii.

Nu spune nimic, nu plânge... Tatăl lui, învăluit în lutul umed și rece, va dormi deapururi acolo jos.

Alături o să-și facă loc șoarecele acela îmbătrânit și el.

Mai privi odată groapa și groparii, apoi cu pași de om bolnav se îndreaptă spre sat, spre casa unde și-a petrecut copilăria.

*

Mortul e așezat în fruntea casei, pe un pat anume făcut, împodobit cu velințe de lână de toate culorile, cu tot ce are casa mai frumos.

E acoperit cu pânză albă; la picioare și la cap clipesc două lumânări făcute din ceară de casă; pe pieptul lui lângă cruce e pușă o secere.

Inginerul stă pe laviță la căpătâiul mortului.

Pânza de pe față e dată la o parte, chipul tatălui se străvede palid, mai palid ca de obicei și se vede că boala l-a slăbit; pielea

de pe față e lipită de oase și mustățile blonde ce bat în albul brumei, s'au sălbătăcit.

Ochii îi sunt puțin întredeschiși, par'că se uită pe sub gene.

Stând lângă sicriu, inginerului i se pare că tatăl lui nu e mort, doarme numai. Și așteaptă să se ridice dintr'o clipă într'alta și să întrebe, cum întreba vara, când se deștepta, după odihna dela amiază:

— Unde-i mamă-ta?

La picioarele sicriului, mama, nu mai poate plânge. Bătrână, cum e, și adusă de spate, ea pare o scoabă ruginită de fer, cu un capăt înplântat în pământ și cu celălalt în sicriu.

Casa e plină de oameni; bărbații stau pe scaune, în față, iar femeile în picioare pe la colțuri, vrând să se ascundă unele în dosul altora.

Au venit neamurile mortului, din toate părțile, țărani spătoși cu felurite porturi și felurite chipuri.

— Mai zilele trecute, începe unul vorba, iacă viu la el. Era așa pe la ojină și îi gălesc mâncând pe târnaț. Imi zice: „șezi!” Șed eu și din vorbă în vorbă, îi spun că mi se dărâmă poiata.

— „Oi veni, zice, s'o vad”.

Intr'o zi numa mă pomenesc cu el dinaintea ușii.

Se învârte pe lângă poiata, o măsură pe ici pe colo, că s'o fost dus într'o parte de mă temeam să nu se prăbușească pe vite și la urmă zice: „Ai tăbac?”

Odaia se umple de răs și vecinul se simte dator să-și proptească spusele:

— Așa zău, mă întreabă dacă n'am tăbac.

Cum să nu, zic eu și trimit după tăbac și după vinars. Il omenesc bine.

Apoi se apucă de lucru. Bate o scoabă dincoace, un piron în altă parte, o leagă, o proptește și după două ceasuri mă cheamă să vad.

Adecă poiata mea oablă ca lumina.

Țăranii își clatină greoiu capetele împletoșate și se miră.

— Mare meșter.

— Mare zău.

— Și umblat prin lume.

— Se putea înțelege cu tot felul de nație.

— Cum s'o dus, ca și cum nici n'ar fi fost.

— Așa ne ducem toți; pe rând.

Mamei îi e plin sufletul. Simte că trebuie să spună ceva copilului, care stă cu capul în palme, lângă sicriu.

Se așează pe un scăunel și ștergându-și ochii cu capătul năframei, începe:

— Dacă ar fi fost cel puțin bolnav mai multă vreme, cum zac alții, cu anii, dar n'a fost. N'a zăcut pe pat nici o zi.

O luat să lucreze casa la aștia a Bârsanului și Luni o început, când mă pomenesc Marți, după amiazi, cu el acasă.

Da ce e, măi omule, îi zic! Credeam că și-o fi uitat vre-o unéaltă.

! Mi-o arătat cu mâna că îl dor grumazii.

I-am zis, să nu se mai ducă nicăiri și să-l dee în foc de lucru că de mâncat are ce mânca și să stee să se odihnească.

! Miercuri, toată ziua, s'o plimbat prin ogradă, cu bunda pe el. Nu-și găsea locul.

! Da gândeaî că nu-i a bună așa se uita de lung la toate. O văzut securea în mijlocul grădinii și o pus-o bine, să nu o iee cineva. O legat apoi, sub streșină, scara cea lungă.

! Mi-o făcut semn cu mâna, că de vorbit nu putea vorbi, să strângem toate de prin ogradă.

N'am zis nimic, dar simțeam că ceva mă paște. Tot într'una mi s'o bătut ochiul stâng, de cum l-o lovit beteușugul.

Joi, am chemat pe popa. Limba s'o fost desumflat și de vorbit vorbea. Părintele, când l-o spovedit, s'o înțeles cu el chiar bine. Dumnealui o zis că ce o fost greu o trecut și se scoală.

Cine să-și aducă aminte că a muri! Doar l-am fi dus la doftor. Da' nu m'a trecut prin cap, pentru bunul lumii.

Il vedeam de multe ori, stând întins pe pat, cu bunda pe el. Iși ținea mâinile împreunate ca pentru rugăciune, ochii închiși și mi se părea că își mișcă buzele și se roagă.

Asta nu o făcut-o în viața lui! De bisericos, nu o fost tare bisericos.

Dar nici la bunul altuia nu s'o întins.

Și seara și dimineața, s'o întors spre răsăritul soarelui și o zis din toată inima: „Doamne, iartă-mă!”

Asta i-o fost ruga.

Și mă gândeam: „uite, amu se roagă!”

! Mă durea inima cum îl vedeam că slăbește și se topește din zi în zi.

Duminică am adus prunile din „bunguri”. *)

Pe el, l-am lăsat acasă; se vede că i-o fost urât, că așa beteag cum era, o pornit înaintea noastră.

O venit până la un loc și s'o așezat pe marginea drumului.

Venind, l-am găsit acolo și după ce mi-o ajutat să-mi iau desagi din spate, am stat amândoi pe marginea șanțului și m'o podidit plânsul.

— Uite, uite, zic, de e cât de bătrân și de beteag, dacă e al tău, îți poartă de grijă. Și așa o jale m'o cuprins că nu mă țineau picioarele să vin până acasă.

Până Miercuri credeai că-i mai bine. Numai vedeam cum slăbește. Dar credeam că așa e omul bolnav.

Miercuri seara o luat bunda pe el, că nu se desbrăca nici când se culca, și s'o lăsat pe pat.

— Mai am două ceasuri, o zis, apoi mă duc. Târziu, o vrut să iasă afară și nu o putut închide ușa. Am vrut să-l ajut dar mi-o făcut semn cu mâna să nu ies după el.

M'am temut să nu i-se întâmple ceva și m'am uitat în urma lui prin ochiul de fereastră dela ușă.

S'o așezat cu coatele pe târnaț și se uita, se uita. Se uita așa de lung ca și cum ar fi știut că nu le va mai vedea niciodată. I-se duceau ochii pe toate.

S'o dus apoi la șură și s'o uitat la plug, la grapă.

Era lună ca ziua.

Vaca rumea în pripon. S'o apropiat de ea și am văzut cum îi ia capul și îl lipește de obraz.

Vaca e blândă ca oaia și el o fost învățat-o să-i caute în buzunare.

O pornit apoi încet spre casă, clătinându-se.

Din prag s'o mai uitat odată pe afară.

În ogradă toate păreau ninse.

S'o întors în casă și l-am ajutat să se urce în pat.

— Rămâneți pustii, dragii mei, o zis, cu ochii plini de lacrimi.

Apoi și-o pus mâinile pe piept și o închis ochii.

*

Bărbații se dau la o parte și odaia se umple de femei. Sunt vecinele, nepoate și câteva pe cari răposatul le-a ajutat la greu.

Se rânduiesc în jurul sicriului și încep să cânte și să plângă.

*) Livezi de pruni pe dealurile Măglierușului Năsăud.

Una trimite vorbă tatălui ei, mort acum doi ani. Prin mintea femeii trec câteva chipuri din vremea de altădată. Se gândește la tatăl ei, un munte de om în fața căruia nimeni nu crăcnea o vorbă. Era temută și cinstită de toți. Acum e femeie tânără, părăsită de bărbat, nebăgată în seamă de nimeni.

Își proptește capul de sicriu și plânge, plânge...

O văduvă cântă despre pământul rămas nearat, vitele fără stăpân și casa fără bărbat. Singură se culcă, singură se scoală. Seara se așează la cină și după ce îmbucă de două, trei ori, i se oprește mâncarea în gât, lasă lingura căci o năpădește plânsul.

Spun apoi povestea vieții inginerului, a copilului plecat printre străini și îl roagă pe răposat să mai zăbovească, să-și vadă copilul la masă cu domni mari.

Inginerul își vede toată viața întinsă înainte-i ca un val de pânză desfăcută alandala.

La capătul pânzei e sicriul negru cu cele două cruci galbene lângă el, stau femeile cu năfrâmi cernite și se năzuiesc să refacă valul.

Se simte stingherit și așteaptă să vie cineva și să-l întrebe: „Cine ești străine, cel de plângi la căpătâiul mortului nostru?”

Plecând în lume cu căutătorii de aur, i-a părăsit pe acești vajnici scormonitori ai pământului când au început să le slăbească puterile...

Își dă seama că zadarnică i-a fost toată alergătura. Cu cât s'a depărtat mai mult de noroiul cleios al pământului frământat de aceste sărmene ființe, cu atât a fost mai pribeag... mai departe de adevăr.

Își amintește de bătrânii lui, în casa cărora n'a străfulgerat nici o bucurie, nici un răs necernit de cărbunele griji.

Toată viața lor au pus mămăliga pe un cârpător de scândură de brad și așezând-o pe genunchii bătrânei, au mâncat la zarea focului, să nu ardă petrolul și să facă cheltuială.

Iar el, copilul lor, a risipit banii în cele patru vânturi...

Preotul intrând, îi sfâșie pânza gândurilor. „A venit, zice el, pentru ca să transmită, unui fiu distins al comunei, condoleanțele lui și ale enoriașilor...”

Vorbele acestea sunt de prisos și țărani se privesc nedumeriți.

Preotul, după ce își face slujba corect, scoate o hârtie, din portofelul nou și începe cu cel mai întristat glas:

„Jalnici ascultători...”

Spune lucruri comune, vagi, silindu-se să arate că viața e nimic și că adevărata fericire începe abia după moarte, dincolo, undeva, în ce loc nu știe nici el.

Înșiră mărturii pe cari nu le cunoaște, autori pe cari nu i-a citit; strigă atunci când crede că e nevoie s'o facă pentru ca ideea să intre în capetele ascultătorilor, de par'că ar vrea să le-o țin-tească de căpățână cu cuie. Oamenii adunați în grupuri șoșotesecă căci nu pricep nimic; scuipă între opinci și fiecare își rumegă gândurile.

După ce isprăvește preotul, neamurile mortului, așează sicriul în car și înjugă boii înpodobiți cu năframe negre în coarne.

Când carul pornește cu mortul pe drumul de veci, o femeie începe să cânte și în câmpul pustiu, unde doarme toamna, sub bolta albastră a cerului, glasul răsună limpede, ca un cântec din altă lume.

*

Căruța încărcată cu tot felul de lucruri stă gata de plecare.

Mama, rămasă singură, pleacă să locuiască la fecior, între străini.

Au isprăvit de mult pregătirile de drum; dar bătrâna mai are de luat ceva de prin casă, de spus o vorbă celor cari rămân într'însa.

Să nu i-o ruineze, să nu-i strice lucrurile ce nu le poate lua cu dânsa.

Cu fața plânsă se plimbă de colo până colo și nu se poate hotărî să se despartă de casa veche, cu grinzile negre de fum și cu geamurile petecite cu hârtie.

Aici s'a născut; aici i-au murit părinții și șaizeci de ani din viața ei aici i-a petrecut.

În ușă stă fiul gata de plecare și din când, în când, întrebă nerăbdător:

Vii mamă?

— Viu dragul mamei, viu acum! Se urcă în pod, caută ceva sub streșină, coboară și iar se urcă.

De țâțâna ușii atârnă, prăfuită, cureaua de tras briciul; briciul cu prăsele de lemn și tocul de piele făcut de bătrân e pus după icoană.

Fața casei e stricată de potcoavele oamenilor de ieri; în cui

oglindea e întoarsă încă și scaunele pe cari a fost așezat, sicriul sunt tot răsturnate.

— Vii mamă?

Bătrâna pleacă, se mai întoarce odată și îmbrățișează stâlpul casei ca pe un prieten din copilărie.

Face cruce și se urcă în căruță. La cotitură, peste pod, se opresc, căci bătrâna vrea să se mai uite odată înapoi,

Se vede casa de bârne cu acoperișul de paie înegrit ce pare o pălărie mare, neagră, trasă pe ochii plânși...

În ogradă paște calul noului stăpân, cal străin, în curte pustie...

Th. Grimold

VALOAREA FORMELOR PURE LA MAIORESCU

de ROMULUS DEMETRESCU

Discutând importanța îngrijirii formei poetice, Titu Maiorescu în prima parte din articolul său „Direcția Nouă în Poezia și Proza Română” (1872), spune, cu prilejul amintirii debutului poetului Eminescu:

„Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și în mijlocul agitărilor politice și sociale arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mișcarea altfel trecătoare a unei inimi pline de simțiri vrea să se intruzeze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într’o lume, unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și încălzit de raza unei încrederi adesea iluzorie, nu și-ar înălța aspirația spre o nemurire omenească?”

E una din paginile cele mai de preț pentru concepția estetică a criticului „Junimii”. Prețioasă prin adâncimea și noblețea concepției, prețioasă prin limpezimea cristalină a ideilor, prețioasă pentru concizia expresiei și idealismul greu de spiritualitate al cugetării ce întemeiază atitudinea cuprinsă într’însa.

Formele estetice cele mai curate ale poeziei sunt cerute de critic mai ales pentru faptul că ele pot servi și ca „un liman de adăpost”, ca mijloc de înseninare ce o aduce arta exprimată în ele „în mijlocul agitărilor politice și sociale”.

In ce constă adăpostul și înseninarea aduse de aceste forme poetice pure?

In eternitatea ce depășește lumea trecătoare a timpului. Maiorescu spune că inspirația poetică, atunci când ia forma poeziei, tinde să ne transpună în această lume a valorilor eterne.

„Când mișcarea altfel trecătoare a unei inimi pline de simțiri, scrie dânsul, vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea prin chiar asta intră într'o lume, unde timpul nu mai are înțeles" Prin urmare aceste valori eterne ale artei pretind subordonarea simțirilor nestatornice, sentimentelor caduce, cari, fiind singularizate de unda trecătoare a unei iluzorii inspirații momentane sau prea personale, pierd din valoarea lor eternă. Forma pură a artei le dă abia o valoare eternă, răpindu-le tocmai contingența cu momentul din timpul și spațiul experienței personale și locale. Ea le transmite generațiilor viitoare ca un bun general — valabil și deci general omenesc: „Care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adesea iluzorie, nu și-ar înălța aspirarea spre o nemurire omenească?" Adâncirea acestor spuse ne arată și atributele specifice ale formei poetice și artistice, după Maiorescu. Pe lângă aceasta eternitate senină a lor și generalizare a simțirii dincolo de contingențele experienței, forma poetică se caracterizează prin entuziasmul adevărat (sincer) al acestei simțiri.

Acestea sunt însușirile unei forme poetice îngrijite, cari, în concepția esteticeii maioresciene permit „aspirarea spre o nemurire omenească", artistului. Sau, cu alte cuvinte, prin aceste atribute forma artei sale primește valoarea eternă a artei în genere.

Plecând dela importanța deosebită ce o dădea formei estetice herbartiană (a lui Herbart și a lui Zimmermann îndeosebi) care pe atunci făceau autoritate și n'ar strica să fie și azi mai cunoscute la noi, Maiorescu precizează condițiile valorilor poetice, arătând că ele se găsesc în valorile formelor pure ale artei. Ținând seama de ajustarea perfectă pe care criticul o cerea formelor cu fondul, trebuie să constatăm că, în acest punct, estetica lui Maiorescu, fără a fi prea amănunțit și nici sistematic expusă, ba dimpotrivă, schematic și sgârcit, prezintă un moment superior esteticului Croce de mai târziu, tocmai fiindcă aceste „forme pure" ale artei primesc o determinare diferențială și specifică și astfel, ele sunt mai definite decât expresia, fără nici un alt determinant, către care tinde orice realizare artistică după Croce. Știu că se poate discuta originalitatea

poziției lui Maiorescu. Dar faptul acesta, important istoricește, interesează mai puțin aici. Este însă foarte însemnat lucru altceva. Anume, împrejurarea că această precizare din „Criticile” lui Maiorescu aduce o încoronare a esteticei sale și o aduce cu prilejul interpretării poeziei lui Eminescu — singura realizare artistică despre care Maiorescu putea să discute cu atâta elevație de gândire. Să ne amintim jena — într’o anumită măsură, strategică, — prin care, punând alături calitățile și mai ales neînsemnatele cusururi ale poeziei eminesciene de debut, de opera poetică a lui Alexandri, el spunea despre Eminescu că „e până acum așa de puțin format, încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alexandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului...” Și, după o scurtă exemplificare din „Venere și Madonă”, „Mortua Est” și „Epigonii” — poezii cari vin ca exemple după „Malul Siretului” și după... siropoasa „Rodică” — în care zice că nu găsește: „nicăiri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazuri și desperări de ocazie”... Maiorescu face pe baza analizării poeziei lui Eminescu, constatările prețioase despre formele poetice pure valoroase!

E greu să nu observi această fină strategie a criticului, dacă meditezi asupra exemplelor date. „Concepția naturală” și „aerul răcoritor” din „Malul Siretului” și „Rodica” lui Alexandri cred că nu erau nici atunci în mîntea criticului, poate pentru acea formă eternă a poeziei care te duce în lumea unde timpul nu mai are înțeles. Să ne mai gândim și la faptul că iubirea ocazională a „junilor semănători” de operetă pentru „juna Rodică”, cu „ai săi umeri albi rotunjori”, pentru Rodica — „floare de crin”, pentru Rodica căreia-i dorește să aibă „casa, casă și masa masă”, iar... „sânul leagăn de pruncușori!” — nu putea fi o pildă de aceeași înălțime cu poeziile începătoare ale lui Eminescu, în cari criticul găsește farmecul limbajului (semnul celor aleși), concepția înaltă, iubirea și înțelegerea artei antice.

Chiar faptul că Maiorescu citează îndată după „Rodica” lui Alexandri versurile ce cântă un

*Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este...
... Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet...*

din „strania” poezie „Venere și Madonă”, oricâte obiecții ar aduce lui Eminescu — și criticul i le aduce... — deosebirea între cele

două feluri de poezie și între modalitatea înfățișării iubirii, sare în ochi. Era vădit că versurile lui Eminescu și atitudinea lui lirică profundă vesteau zorii unei lumi noi în poezia românească.

Mi se pare astfel că pasagiile subliniate mai sus, în citatul de caracterizare a lui Maiorescu, accentuiază în contrastul dintre cei doi poeți, tocmai valorile poeziei lui Eminescu. „Așa de puțin format, încât ne vine greu...” etc., mi se pare că înseamnă oricât de puțin format și oricât de greu ne vine să cităm pe Eminescu îndată după Alexandri, o facem, totuși, pentru că în această lipsă de maturitate poetică găsim atâtea realizări de preț cari nu admit o distanțare prea mare. Dovada că e așa o avem în finalul citatului: „dar în fine...” (observați acest „în fine” e o respirație ușurată de ajungere la un liman, o aterizare precisă, după viraje cochete) „...poet, poet în toată puterea cuvântului”.

S'ar putea crede că acest fel de a privi scrisul lui Maiorescu e înrâurit de perspectiva actuală a operei celor doi poeți, care a adâncit, după atâta timp, azi în epoca privirii corecte a creațiilor literare, deosebiriile dintre dânșii.

S'ar putea...

Totuși să nu uităm că și Maiorescu judeca atunci tot esteticește și mai ales să reînsuflețim limpede atmosfera de superioară contemplație artistică cerută de dânșul cu prilejul acelei aprecieri. Aceste motive ne fac să stăruim în interpretarea rândurilor sale. În concluziile aprecierilor sale despre debutul lui Eminescu în poezia română, Maiorescu adaugă, pentru a-și exemplifica considerațiile estetice abstracte, acest frumos exemplu, pe care îmi place să-l transcriu:

„Era într'o seară lină de Maiu din anul 1871; dar în salonul, unde se adunase atâta mulțime de oameni, nu se observa frumusețea naturii renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei și cu cea mai mare încordare se agitau întrebările momentului. În fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înălța pe un pedestal închis o marmură albă, frumoasă imitare a unei statui antice; și pe când toți oamenii erau cuprinși de discuțiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii și a emoțiunii tuturilor, în confuzia acestei mișcări țintite spre un singur punct din viața reală, punct trecător, de o importanță peste măsură în prezent, de o nulitate fără măsură în viitor: statua albă, cu surâsul ei blând, sta senin deasupra haosului, forma ei trecea neatinsă

pește valurile timpului: păstrată intrucât, sigură de viitor, ea își purta înaintea noastră cu o liniște supranaturală viața-i eternă.

Da, în lumea fericită a artei, timpul nu mai are putere și nu mai are înțeles, și cine, înălțat în sfera ei, a știut să plămuiască forma frumoasă, acela desigur, numai acela, a ajuns pe calea nemuririi".

În această paralelizare strălucită a efemerului cu eternul, Maiorescu statornicește concepția idealismului său critic-estetic; un „formalism" inteligent, lipsit de exagerări, dar plin de resurse. Și pentru această statornicire, el trebuie considerat ca adevăratul precursor al criticii estetice de astăzi, precum și, așezat printre neformaliștii estetice actuale, pentru cari o parte din izvoarele dela cari pleca Maiorescu sunt și un bun lot din temeiurile estetice lor.

Ce satisfacție trebuie să fi avut omul acesta când creațiile desăvârșite ale lui Eminescu îi confirmau chiar această concepție despre artă, prezentată așa de schematic aici! Căci toată frumusețea și realizarea plină de artă a poeziei lui Eminescu se află în acel sbucium dyonisiac, în tragicul creației sale, ce culminează în dorul formelor ideale, pentru care deseale lui reveniri, în variante erau mânate de nostalgia valorilor artei eterne.

Romulețescu

MARTURISIRE

de MARIETA POPESCU

Mă 'ntrebi ce-am mai făcut în lipsa ta
Și dacă m'am gândit vre-un pic la tine...
Știu eu! ... Poate că da!
Sau poate nu sunt sinceră cu mine
Când cred că mi-a fost dor de ochii tăi...
De zâmbetul ce ți-l surprind fără să vrei,
De timbrul glasului, atât de cald și moale,
— La foc de vreascuri, sfârâit de țus —
De un reproș ce nu mi-l'ai adus
Cu calmul obiceiurilor tale...

Oare de-așa nimicuri mi-a fost dor?...
Și ce-am făcut... atâta timp îngrozitor?

Nimic!

Am căutat în cărți înțelepciunea
De-a mă găsi pe mine, de-a te putea uita,
Am prins în arabescuri mici și fine,
Fărâme din închipuirea mea...
Am hoinărit cu gândul meu pribeag
Prin lumi de basm, de vise și de nea.
M'am îndoit că-mi poți fi drag
Și-am râs de tot ce mintea încerca să mai combine
Dar mai presus de toate... și fără voia mea
Eu m'am gândit cumplit de mult la tine!

Marieta Popescu

ADY ENDRE SI ROMANII

de ALEXANDRU OLTEANU

În pragul veacului al XX-lea, antagonismul dintre popoarele mici ajunsese la maximum de tensiune, luând înfățișarea unei lupte pe viață și pe moarte. Pe firmamentul Europei dunărene au răsărit doi luceferi: Octavian Goga și Ady Endre. Ambii poeți, născuți din neam de preoți, într'o provincie litigioasă între români și unguri. Fapt căruia ei îi atribuiseră, din primul moment, o însemnătate deosebită.

Marele nostru Goga a văzut lumina zilei la Rășinari, la poalele Carpaților, o comună la abia câțiva kilometri dela Sibiu, centrul românismului din Ardeal, sat, care niciodată nu a făcut parte din iobăgia din trecut.

„Soarta a vrut deci — scrie el în „Fragmentele autobiografice” — să iau dela început contact cu realitatea, găsindu-mă pe coloana vertebrală a românismului. Cred într'un determinism geografic, care îndrumază toată mentalitatea noastră, și, firește, întreaga structură sufletească și intelectuală. Dacă m'aș fi născut la periferia etnică a neamului, acolo unde apăsarea unei culturi străine s'ar fi resimțit în mediul în care mă mișcam, desigur că acest stigmat m'ar persecuta în cursul vremii, neconținut. Am știut deci din primul moment al vieții mele că există granițe. Am știut ce însemnează existența graniței: un piron înfipt în carnea unui popor”.

În unica autobiografie pe care ne-a lăsat-o, Ady Endre subliniază cu o vădită mândrie că s'a născut, tot dintr'un neam de preoți, în Silvania (Partium-ul de odinioară). „Nici în Ardeal, nici în Ungaria”. (Révész Bela: Ady triológiája, Budapesta 1932, pag. 1). În județul Sălaj, care întotdeauna s'a considerat ca aparținând Ardealului. (Féja Geza: Jöslások Magyarországról. Budapesta, 1936, pag. 305).

Acești doi fii din neam de preoți (unul român, altul ungur),

și-au ridicat glasul „într'o vreme când protestele de rasă erau pe buzele tuturor și când acest sentiment era atât de puternic, încât umbrea pe toate celelalte”, în cel mai vulcanic colț al Europei.

Epoca și ambianța în care s'au format ca gânditori și poeți, i-au determinat să fie cei mai curajoși interpreți ai visurilor și grijiilor ce puseseră stăpânire pe sufletul neamurilor, cărora le-au aparținut.

Goga, prstavul optimismului românesc, în plină ascensiune și Ady, trâmbițașul neînțeles și huiduit al pesimismului unguresc, în declin. Celui dintâi viața i-a rezervat victorii, fericirea neprețuită de a-și vedea neamul luându-și locul ce i se cuvine în comunitatea europeană, iar celui din urmă, rolul ingrât de a prooroci catastrofa pe care neamul ungar nu avea cum să o evite, decepții și durerea cumplită de a asista, bolnav și neputincios, la prăbușirea „Ungariei milenare”.

Această misiune a impus ambilor o atitudine militantă în apărarea „drepturilor” neamului lor. Deși, ca poeți au aparținut aceleiași școli estetice, pe teren național au fost adversari neînduplecați. Legenda ce s'a răspândit după război chiar în presa română despre „prietenia” ce i-ar fi legat, este combătută categoric de însăși scrierile și faptele lor: documente de o autenticitate necontestată.

7 Goga și Ady s'au văzut o singură dată personal. În anul 1913, când Goga, întorcându-se dela Paris, s'a oprit pentru o zi la Budapesta spre a cunoaște pe poetul, care stărnise o vâlvă nemaipomenită în cercurile ungurești, cu poezia sa „decadentă” și prevestitoare de furtună. Asistați de un grup de literați tineri unguri, ei au stat de vorbă la un pahar de vin, în cafeneaua Philadelphia, o noapte întreagă.

Desigur că la această întrevedere s'au discutat toate problemele actuale ale raporturilor româno-ungare. O prietenie însă nu s'a putut cimanta între ei. (Kuban Endre junior: „20 de ani dela moartea lui Ady Endre”. Fruncea An. VI. Nr. 5 din 10 Martie 1939).

S'au invocat, anumite articole, publicate de Ady Endre în diferite ziare ungurești ca probă că el ar fi rezervat românilor o simpatie deosebită. În aceeași ordine de idei, adversarii lui, în frunte cu Eugen Rákosi, fost decan al presei ungare, l-au acuzat că, cu poezia lui decadentă și cu avansurile pe cari le-a făcut na-

ționalităților din Ungaria de odinioară, ar fi contribuit, într'o largă măsură, la sublimarea unității etice și la prăbușirea statului ungar.

În 1924, când s'a desvelit monumentul lui Ady în satul lui natal, serbare, la care Goga găsi de cuviință să participe oficial, bătrânul Rákosi nu s'a sfiit a insinua chiar că el ar fi fost „expropriat de statele succesoare”, drept recunoștință pentru serviciile pe cari i le-a făcut cât timp a fost în viață.

Realitatea este că în sufletul de poet al lui Ady Endre și-au găsit ecou toate calitățile și defectele ungurești. Niciunul din contemporanii săi nu a veghiat cu mai multă grijă asupra viitorului întunecat al neamului său. Dar pe când deținătorii puterii au crezut că unitatea teritorială și spirituală a unui stat se poate păstra cu jandarmii, Ady, cu sensibilitatea aproape bolnăvicioasă a unui suflet de poet, a simțit vitalitatea ce se revărsa din ofensiva impetuoasă a naționalităților, dându-și seama, din primul moment, că acțiunea acestora are sorti de isbândă, pentru că dreptatea este de partea lor.

Sub acest raport poeziile și articolele lui erau exasperate strigăte de alarmă pentru a trezi maghiarimea din letargia, în care o târșe iluzia prosperității dualiste, îndreptându-i atenția spre primejdia ce o amenința din cinci părți, din spre periferiile monarhiei. Încă din prima sa călătorie la Paris și-a format convingerea că Europa a fost cucerită pentru cauza naționalităților.

„Nu stăruim asupra faptului — scria în „Nagyváradi Napló” din 1902 — că presa franceză vorbește mereu de desmembrarea unui imperiu care, după părerea noastră, se va prăbuși în momentul, în care suveranul lui își va închide ochii. Se știe că, cei cari au cap, vorbesc exasperați de unele primejdii ce ne amenință. Țara regelui Ștefan este aproape colonia unei alte țări în plină decadentă. Este sărăcită pentru că o jefuiesc. Nu are încredere în sine pentru că depinde de alții. Puterile sale sunt sleite pentru că provinciile ei diverg în direcțiuni centrifugale. Este incapabilă să cucerească naționalitățile și nu are putere să lichideze rămășițele feudalismului... Politica noastră față de naționalități este mai lașă decât oricând. Mai este de mirare dacă, gândindu-ne la grijile unui om politic înțelept, oftăm: „Dacă țara va fi lăsată în grija Destinului, ea se prăbușește în decurs de câteva decenii”. (Féja Geza, op. cit. pag. 33—34).

Sub obsesia acestei griji, când propunea integrarea totală a maghiarimei în disciplina spirituală a Europei, când sfătuia astfel pe conaționali săi:

„Domnilor, paharul este plin. Nu mai avem noi ce căuta aici. Hai să mergem înapoi în Asia. Doar acolo ni se va mai ceda un mic teritoriu, firește, cât mai departe chiar și de popoarele, cari au oarecare înclinație pentru cultura asiatică”.

Comentând o ședință furtunoasă a parlamentului ungar, a continuat:

„Domnilor, Asia urla eri din sufletul vostru. Nostalgia omului-animal și nomad a izbucnit într'o criză de nervi... Să fim măcar o singură dată raționali. Să ne luăm catrafusele și să mergem înapoi în Asia. Acolo nu vom auzi de democrați impertinenți ce ne spun adevărul. Vom vâna, pescui și, jucând cărți, vom avea timp să medităm asupra frumosului vis milenar. Aici ne omoară tiparul, calea ferată și jidanii, cari ne îmboldesc mereu să progresăm. Luați-vă cuicurii, săbiile, rosarele, cărțile, ploscile, ogarii, caii de cursă și osemintele strămoșilor și să mergem înapoi în Asia”. (Ady: „Ha hiv az acélhegyü ördög”, pag. 136—139).

Toate manifestările spirituale și culturale ale lui Ady oscilează, ca o pendulă turmentată, între două extremități: Europa occidentală (cu Parisul ei „obosit”, care reinvie în fiecare zi din propria sa cenușe) și Asia (care, în nopțile chefliei, îi trimite pe „Strămoșul Kaian” să-i răscolească sufletul cu nostalgia după „sănătatea orientală”). Cu toată cultura lui eminentă franceză și occidentală, această contradicție tragică nu s'a echilibrat în sufletul lui până la moarte.

În două chestiuni, însă, Ady a fost consecvent până la încăpățănare. Credea fanatic că existența maghiarimei ca națiune este în funcțiune de puterea morală de a se apăra contra rasei germane, hotărâtă să o suprime printr'o puternică îmbrățișare amicală și că Ungaria, ca stat mai mult sau mai puțin „autonom”, se poate menține numai printr'o radicală reformă socială care, în imaginația lui, era chemată să amuțească și protestele naționalităților.

Ady a avut curajul să lupte pentru aceste idei, în presă și poezii, cu o tenacitate, care a pus pe gânduri pe însuși stăpânii Ungariei de eri. Nu și-a putut imagina viitorul neamului său decât pornit, fără reticențe, pe urmele lor: Francisc Rákoczy și Ludovic Kossuth, în strânsă alianță cu lumea franceză. În conștiința lui războiul mondial a fost o tentativă criminală de a construi din oasele și sângele ungușilor un viaduct, până la Bagdad, pentru interesele imperialiste germane. Un spectacol organizat de feudalismul ungar pentru a deruta atenția poporului, degradat la un trai de parii, de inevitabilele reforme.

Firește, ca poet, nu a fost apărat de unele exagerări. În fond, însă Ady a descifrat și înțeles învățăturile trecutului milenar și a avut curajul să tragă toate concluziunile constatărilor sale. A fost unul dintre cei mai însuflețiți propovăduitori ai colaborării popoarelor mici din Bazinul Dunărean față de lăcomia marilor popoare vecine. Dărzenia cu care a știut să militeze pentru această idee a atins adesea culmile sublime ale profetiei. După părerea lui, „în valea Dunării niciodată nu au trăit popoare fericite, puternice și vesele”. De aceea se întreabă aproape plângând în „Cântecul jacobinilor unguri”:

*Din mi de dorințe-amorțite, în fine,
Dece să nu fie-o voință 'n putere?
Durerea maghiară, română și slavă
Mereu va rămâne aceeaș durere.*

*De o mie de ani în adânc se 'nrudește
A noastră rușine, amar și tristețe.
Dece nu urcăm contopiți într'un sunet
Pe-acea baricadă de gânduri mărețe?*

(Traducerea d-lui George A. Petre: Sânge și Aur. Oradea 1930).

Teama că poporul ungar va fi cotropit de rasa germană și ideea colaborării popoarelor mici l-au urmărit pe Ady până la mormânt, ca o fantomă. Nu a renunțat însă niciodată la dreptul de a revendica neamului său un rol de conducător în familia popoarelor dunărene. Orice ar zice adversarii săi, pe cari i-a urât cu aceeași pasiune cu care și-a adorat neamul, pretinsa „prietenie” a lui Ady pentru fostele naționalități ale Ungariei, era platonice și nici o clipă nu a scăpat din vedere integritatea teritorială a patriei sale.

În Noemvrie 1918, când delegația ungară prezidată de prietenul său: Oscar Jászai, ministrul improvizat al naționalităților, a luat contact cu reprezentanții Consiliului Național Român din Ardeal, el a pretins prietenilor baricadați în redacția ziarului „Világ” să-l informeze, din oră în oră, asupra mersului negocierilor. Iar când d-l Jászai, după eșuarea negocierilor, a venit să-i raporteze personal motivele eșecului, a izbucnit într'un hohot de plâns, răspunzându-i violent: „A fost mult prea târziu”. (Révész Bela, op. cit. pag. 296—297).

Din aceeași considerațiune s'au inspirat și preținsele sale „relațiuni amicale” cu reprezentanții spirituali ai naționalităților de odinioară.

În lumina acestor adevăruri capătă cu totul alt înțeles ceea ce el a scris în 1903:

„Ni se spune că este o datorie patriotică să înjurăm pe germani, sârbi, români și slovaci. Apoi dacă e așa, eu declar solemn că nu sunt bun patriot. Eu respect orice rasă, limbă, religie, convingere sau drept, extra și intra Hungariam. Ba mai mult: nu aprob nici maghiarizarea cu forța”. (Ady: *Ha hiv az acélhegyü ördög.* Oradea 1927, pag. 123).

Octavian Goga care, în „Insemnările unui trecător”, probează cu un rar lux de argumente, că împăciuirea româno-ungară, înainte de război, era o imposibilitate psihologică, și-a dat seama, din primul moment, de adevărata natură a acestei simpatii decadente. De aceea spune în „Fragmente autobiografice” (pag. 37), după ce își mărturisește toată admirația pentru Alexandru Petöfi, „marele cântăreț al libertății”:

„Dintre poezii unguri mai noi, am avut predilecție pentru Andrei Ady, care avea două note interesante: era sub influența școlii literare post-verlaineiene și în acelaș timp, din cauza unui criticism aproape bolnav, se simțea prieten cu noi și cu toate popoarele oprimate din imperiul austro-ungar”

Accentele de simpatie ale lui Ady față de români se datoresc aproape întotdeauna spiritului de compătimire pentru mizeria socială. Fără a fi ironic, trebuie reținut, că această compătimire seamănă mult sentimentului de care conștii unguri s'au lăsat conduși când angajau pe moșii noștri ca muncitori agricoli pe moșiile lor de pe pustă. Conștii admirau pe acești muncitori, de oarece cu ei au ținut în eșec trufia țăranilor unguri, iar Ady, într'o asociație de idei cu răscoala lui Doja, spera că românii vor răscumpăra libertatea claselor oprimate din Ungaria, cu sângele lor propriu.

„Fericit este Maramureșul — scria în „Budapesti Napló” din 1907 — unde oamenii mai pot ucide când sunt furioși. La Vașcău și în alte părți ale Ungariei nu mai sunt în stare nici măcar să se supere. Impresionantă este informația pe care o primim din Maramureș. Țăranii au pus mâna pe coasă pentru că, prin comasare, li s'au luat încă una sută douăzeci de jugăre de pământ. S'au rostogolit inginerii de pe munți ca o avalanșă. Bravo Maramureș, care ești unicul colț revoluționar al Ungariei”.

Ei și? Țăranii din Vașcău nu pun mâna pe coasă. Pe de o

parte pentru că brațele lor sunt prea slabe, pe de alta, pentru că au amanetat coasa. Iată care e situația în Bihorul bogat. Acolo se adună țărani pârliți din mai multe sate, fac un drum de o zi două până la Oradea, unde se adresează domnului fiișpan Glatz, cerându-i umili pâinea pe care latifundiile le-o fură, consecvent, de o mie de ani”.

„Noi din parte-ne priveam întotdeauna cu înțelegere pe cei cari, în Ungaria, au stat pe baze istorice. De fapt, fără istorie nu s'ar înțelege lucrurile acestei țări. Dar și mizeria în care trăesc țărani din Vașcău se poate explica numai pe un plan istoric. Acești țărani s'ar putea consola dacă ar ști că ei, în realitate, rabdă foame din considerațiuni istorice. Cu nouă sute de ani în urmă totul a fost exact așa cum este astăzi...”

„Țăranul maramureșan pune mâna pe coasă. Noi ne explicăm această atitudine. Dela Gheorge Doja și până azi nu am avut nici o revoluție țărănească ungară. Am fi avut câteva, dar domni, foarte inteligent, s'au pus în fruntea lor... Românul din Maramureș mai știe să se răsvrătească pentru că își reamintește pe Horia și Cloșca. Ungurul și românul din interiorul Ungariei, însă, dacă nu emigrează în America, cerșesc la ei acasă...” (Féja, op. cit. pag. 100—102).

Ady, captivat de utopiile grupului — așa zis — „radicalist” din Ungaria, visa o Elveție ungară, în care toate naționalitățile ar fi conviețuit pașnic, în cadrele statului ungar istoric. A și încercat să militeze pentru această idee, dar foarte timid, pentru că el însuși își dădea seama că, în zona popoarelor mici, unde antagonismul național impunea creiarea unor state într'adevăr naționale, viroase și unitare, o astfel de soluție rămâne deapururi o utopie. În 1915, când guvernul ungar simțea deja că România nu poate intra în război alături de Puterile Centrale, fără a renunța la cele mai vitale aspirațiuni și interese naționale ale sale, Ady a mărturisit resemnarea sa în ziarul „Világ” spunând:

„Ce frumoasă ar fi fost și putea să fie o Elveție ungară, dacă la noi nu nebunii ar fi fost considerați ca înțelepți. Doar ungurii nu aveau nevoie să probeze cu un măcel că există, după cum nici elvețienii nu sunt o cantitate neglijabilă. Am fi avut mii de posibilități de a documenta vitalitatea noastră, dacă nu ar fi existat boerii noștri. În Elveția țăranul contează cel puțin atâta cât contează la noi magnații. Conducătorii noștri ne spun mereu că maghiarimea

are misiunea să verse sânge. Să admitem că este așa. Dar și elvețienii sunt elvețieni prin destinație și un țăran din Elveția valoarea mai mult decât Ștefan Tisza la figurat".

„Propovăduitorii geografiei, istoriei și ai altor prostii pot spune ce le place: noi am fost chemați să constituim o Elveție și am devenit landsknechți". (Féja: op. cit. pag. 242—243).

Prin aceeaș prismă privea Ady și ascensiunea rapidă a României și a lui Octavian Goga, ale cărui poezii și articole nu le-a citit pentru că nu știa românește. A simțit, însă, puterea formidabilă ce constituia țărănimea și tineretul pentru mișcarea națională românească. Asupra României se informa din „Bukarester Zeitung" ce apărea în acel timp la București. În 1905 din acest ziar află că Societatea Geografică din București prepară tabloul denumirilor românești ale tuturor localităților din Ungaria, pentru ca „viitoarea Românie Mare să nu aibă de lucru cu acest fleac".

„Să trăiască! — exclamă în ziarul „Budapesti Napló". — Nu ne speriem, dar ne întrebăm indispuși: Eroii ideiei naționale ungare au nevoie de astfel de rezultate? Noi îngenunchiem în fața idolului sfânt al existenței naționale, cât timp se revarsă asupra noastră miracolele neplăcute. Întâi a răsărit Rusu Șirianu și Vlad. Patrioți. Ei însuși spun că sunt patrioți. Fii credincioși ai statului. Și ne-am îngrozit: cât de variat își construiesc concepția cetățenii aceluiaș stat, despre patriotism. Și Ludovic Olay este patriot și Rusu Șirianu. Iar noi asistăm neputincioși la pătrunderea în viața națională a celorlalți patrioți: memorandiștii, cuceritorii Ardealului, cari ne-ar putea explica foarte plauzibil, dacă ar vrea, motivul, pentru care au trecut la ofensivă tocmai în aceste momente".

„Și atâta timp cât la noi Rusu Șirianu și confrății săi dislocă încheieturile șubrede ale statului național, regatul român tânăr, din punct de vedere spiritual, a și încorporat ceea ce are de revendicat; probabil, până la Tisa. Avertizează presa țărilor latine că: acuma este momentul... Se apropie momentul mult așteptat al istoriei. Și România este gata să desrobească pe urmașii împăratului Traian de sub jugul bandeii asiatice. Societatea etnografică, sub protecția regelui Carol, declară că: Nagyvárad este Oradea Mare și Érmindszent: Mencia".

„Nu este cazul ca aceste coincidențe să ne inspire îngrijorare? Nu este cazul să ne examinăm sever conștiințele? Nu cunosc ei oare mai bine forțele noastre, decât noi înșine...? Deocamdată numai Leuger face gură. Iar regele Carol tolerează ca poporul său am-

bițios să ne desmembreze măcar în imaginație. Coincidențelor, însă, le place să se țină lanț”.

„Să trăiască! Poate că aceste episoade ne vor servi ca avertisment. Poate că nu ar fi târziu încă. Etnografii români par'că ar avea ambiția să ne dea lecții de etnografie. Să ne deschidem ochii. Să facem ordine la noi acasă. Ne pândesc naivii și răutăcioșii...” (Féja: op. cit. pag. 291—293).

A fost târziu. Elanul național românesc nu mai cunoaște nici un impediment. Pe Ady l-a impresionat acest entusiasm elementar pe care a știut să-l aprecieze și căruia i-a acordat cuvenita atențiune și importanță. În 1907 avertiza opinia publică ungară că nu trebuie să disprețuiască pe profesorii de talia d-lui N. Iorga, cari au altotit în sufletul tineretului român credința într'un viitor strălucit. (Féja: op. cit. pag. 294—295).

Ori de câte ori Ady își îndreaptă privirea spre români, nu-și poate stăpâni invidia văzând impetuozițateea acestora. Il urmărește ca o psihoză ideea că lupta este câștigată de români, cari sunt un popor tânăr, plin de vigoare, cu un viitor strălucit, pe câtă vreme neamul lui, paralizat de o supremație străină și de lăcomia unei clase de magnați, nu este stăpân pe resursele și energiile sale etice, spirituale și economice.

În 1912, când Octavian Goga intră în închisoarea dela Seghedin, Ady îl întâmpină în ziarul „Világ” cu următoarea scrisoare deschisă:

„Când Octavian Goga, marele poet al românilor, a fost aruncat în temnița dela Seghedin a boerilor noștri, i-am trimis un salut. Un salut dela frate la frate. Expresiunea afecțiunii pentru un luptător nobil. Este însă semnificativ că acest salut l-am trimis dintr'un sanatoriu. În acest sanatoriu de atunci m'au refăcut admirabil doctorii. Totuși, îl invidiez pe Octavian Goga cu o urâtă invidie. Trebuie să fie o lege la baza coincidenței că zăceam bolnav și distrus în sanatoriu atunci când Goga intra triumfător în temniță... Robia lui Goga este viață și libertate de invidiat, iar soarta mea de ungur este jale, moarte și scârbă...”

Goga rezistă acestor aluzii. Își dă seama că manifestările de prietenie ale literaților grupați în jurul revistei „Nyugat” sunt puse la cale de grupul „radicaliștilor unguri” de sub șefia profesorului Oscar Jászi, care vroia să atragă pe conducătorii naționalităților în tabăra democrației ungare. Chiar dacă s'ar fi găsit români cari s'ar

fi lăsat captivați de iluzia că suferințele naționalităților pot fi remediate prin reorganizarea pe baze democratice a statului ungar, Goga nu a încetat o clipă a se opune oricărui plan de apropiere. El susținea fanatic că până la reintegrarea neamului românesc în drepturile sale istorice nu este admisibilă nici-o concesiune față de unguri.

În 1913 Goga a publicat un articol în revista „Luceafărul” despre literatura modernă ungară, în care a afirmat că această literatură este iudaizată. Grupul radicaliștilor unguri a delegat pe Ady, considerat ca „un prieten aproape fanatic al românilor” să-i răspundă. Atunci a avut loc unica întâlnire a celor doi poeți, la care a participat și Ignotus (Hugo Veigelsberg) și alți reprezentanți ai grupului „Nyugat”.

Literații unguri nu cunoșteau încă atacul lui Goga care — după cum ne mărturisește Ady — nu și-a tăinuț convingerea că „nobilitatea sufletească română altoită în cincinați va birui foarte ușor pe adversarii iudaizați”.

Ady — din motive ușor de explicat — a amânat publicarea răspunsului, care a apărut în „Nyugat”. Acest răspuns nu a fost chiar potrivit. Ady a început să ne ia de sus. „Dumnezeu — scria — a creiat pe evrei ca o binefacere pentru maghiarime... Nu jur că armata română, odată, nu va putea lua Ardealul, dar maghiarismul nostru nu-l va călca sub opinci niciodată. Trebuie să fie splendidă încrederea României și a românilor în destinul lor, dar nici conștiința noastră nu este o cantitate neglijabilă care, totuși, este o pasiune umană superbă, pentru că este în stare să-și cucească adepți fanatici dintre străini. Deocamdată cultura română mai neaoșă și chiar Goga (malgré lui) aparțin Ungariei. Acest fapt nu trebuie uitat...”

Credem că nu exagerăm dacă afirmăm că acest filosemitism exagerat al lui Ady a contribuit în mare măsură la rezerva lui Goga față de grupul „Nyugat”. El simțea că internaționalismul acestui grup este incompatibil cu naționalismul prin a cărui prizmă el privea viața, literatura, totul. Nu putea să stea de vorbă serios cu „democrații” cari au fost de acord cu magnații că poporul român nu ar fi în stare să priceapă „cultura intelectuală superioară ungară”.

Captarea lui Oct. Goga pentru grupul „Nyugat” a fost o problemă politică. S'a evidențiat acest adevăr în primăvara anului 1914, când reprezentanții Comitetului Național Român au dus cunoscutele negocieri de împăciuire cu contele Ștefan Tisza și când Ady

s'a simțit „constrâns” să-l oprească pe Goga dela o înțelegere cu reprezentantul feudalismului ungar.

„Să crezi — scria Ady în ziarul „Világ” — că te iubesc. Iubesc neamul tău sentimental și măreț, cum iubesc neamul meu propriu. Să nu uii că pe Iancu, acest tribun nobil, strălucit și aprig, l-a târit în nebunie marea lui eroare. Fiți atenți: vă veți atașa de un om care nu știe ce este entuziasmul și — după legile psihopatiei — nu se mai poate înșela, ci a se pocăi eventual a înnebuni”. (Féja: op. cit. pag. 302).

Noi știm că nu a fost nevoie de acest avertisment. Goga a fost, din primul moment, contra împăciuirii, iar când a văzut că magnații unguri au pus preț pe sufletul și capul lui, a trecut în Vechiul Regat.

Ady acum ar fi avut un prilej splendid de a manifesta o înțelegere față de cântărețul „fără țară”, căruia i s'a interzis în Ungaria să fie român. El însă s'a speriat de gestul curajos al prietenului pe care cu câțiva ani înainte îl vedea un erou național și în ziarul „Világ” din 1915 l-a apostrofat astfel:

„Nu cred ca în viața asta să mai pot da mâna cu prietenul meu: Octavian Goga, pe care eu îl consider ca un fel de Alexandru Kisfaludy românesc zăpăcit: Neamului său i s'a pus o mare întrebare la care răspund romanticii de talia lui Octavian Goga. Înțeleg totul și știu să-l iert pe acela care e demn de iertare. Prietenul meu Goga, însă, s'a făcut nedemn de această iertare. De aceea este imposibil ca vreodată să-i mai strâng mâna...”

„Mă doare că Goga vrea să fie un Derouléde român. Mă doare mai cu seamă că acest neam simpatic a fost captivat de oamenii cu înclinații piemonteze.”

„Nu sunt mândru că m'am născut ungar. Dar sunt mândru că chiar în situații exasperate găsesc o mângâiere în maghiarismul meu. Trimit răspuns lui Goga la București că, huiduit și bolnav cum sunt, mă simt mai bine ca d-sa. Un neam care chiar în situație shakespeareană, permite fiilor săi aleși ca semenii lor să vadă omul și care, chiar în cele mai negre zile, crede în internaționalismul măreț, nu este un neam pierdut. Națiunea, care își poate permite luxul internaționalismului, are cauza câștigată. Nu este agreabil să fii poet ungar, dar să nu creadă domnul Goga că conștiința mea nu aș schimba-o cu conștiința d-sale”. (Féja: op. cit. pag. 303—304).

Această dojană a fost ultima încercare a lui Ady de a-și impune iluzia că Ungaria și supremația ungară mai pot fi salvate.

Evenimentele, însă, au spulberat în curând această iluzie tardivă. Războiul încetul cu încetul a îngenuchiat pe strănepoții mândri ai lui Arpad, și românii iar și-au pus piciorul în pragul istoriei spre a-și revendica „viitorul strălucit” pe care, cu câțiva ani în urmă, însuși Ady l-a proorocit. Marelui poet ungar i-a rămas o singură mângâiere: speranța că pretinsa cultură superioară a maghiarimei din Ardeal va prăbuși viitoarea Românie-Mare. Nu bănuia progresul formidabil pe care poporul român l-a făcut ulterior, în domeniul cultural, în abia treizeci ani. De unde putea să știe Ady că, bunăoară, în 1938, tineretul ungar va veni la București să învețe metodele cu cari trebuie studiată viața poporului, pentru care el avea un adevărat cult.

A. Olteanu

ANII MEI

I. GH. SEVEREANU

Azi, anii mei
Cari erau aprinși, viforoși și grei,
Nu mai înalță sulii să spintece bolțile
Albastre,
Nu mai dau năvală să spargă porțile
Intrebărilor, nedumeririlor
Și și-au pierdut setea drumuirilor;
Nu mai galopează printre astre
Și peste timpuri, —
Și le-a rămas doar toamna dintre anotimpuri.

Altădată vâsleau fără teamă prin pânzele ceții,
Chiuind de chicoteau toate cotloanele vieții
A bună;
Se îmbrăcau în razele de lună
Și din stele-și făceau clopoței
Anii mei,
In care răsăteau alții, de dincolo de ei.

Cât de proaspete-mi păreau pe-atunci culorile,
Și cum mă 'mbătau cu parfumul lor florile,
Cât de mult îmi plăcea rachiul și femeile,
Cum mai jonglam cu ideile,
Cu metaforele, însăși cu mine
Care-aveam clopote în vine,
Plecările iureșe,
Privirile gureșe
Și îmi băteam joc de înălțimi și de hău,
De rău
Și de bine.

Dar peste anii mei, azi,
 Când și-au pierdut pornirile
 De nomazi,
 N'a mai nins de mult nedumeririle, —
 Și doar rare ori se mai înalță stingheri
 În zările fumegânde, de ieri,
 În cari se simt streini.

Și totuși căderea li parcă 'n zadar,
 Căci jos nu e nimeni, să poposească măcar
 Pe perna unei inimi,
 Pe puntea unei priviri
 Sau în strachina catifelată-a unei mâini.

De aceia se privesc, uneori, fără nici o muștrare,
 Și 'n calendar
 Și 'n oglindă, —
 Și li-e zâmbetul amar
 Când se văd că sânt
 Tineri, puțini, săraci și oboșiți;
 Că nu mai pot să se desprindă
 De pământ
 Și nici nu 'ncearcă să prindă
 Vre-o svâcnire de tinerețe,
 De 'nvolburare ...

Azi anii mei stau liniștiți
 Ca niște fructe pârghuite de tristețe
 Și-așteaptă să fie culeși de 'ntâmplare ...

I. Gh. Severeanu

CARACTER ȘI STRAJERIE

de GEORGE BOTA

Am arătat în rândurile noastre anterioare că străjeria, ca sistem nou de educație, răspunde cu prisosință noilor principii pedagogice și în același timp este sistemul cel mai potrivit unei democrații sănătoase. Ne-am ferit și acolo și ne vom feri și aici de pretențiosul aparat științific, privind la însăși instituția vie care se realizează sub ochii noștri. Vedem în acest sistem nu atât ce a realizat, oricât ar fi de evident, ci posibilitățile de realizare, mai ales când va fi pus în condiții optime de funcționare. Reținem azi, ca punct de plecare, caracterul dinamic al străjeriei, față de școala pasivă-transmițătoare-receptivă. Căci fiind vorba de formarea caracterului, tot ceea ce s'a scris în această privință conchide la un adevăr indiscutabil: caracterul nu se poate forma decât într'un sistem dinamic de educație; marile personalități sunt rezultatul frământării sufletești. Și mai reținem un adevăr asupra căruia știința nu se mai îndoește: temperamentul moștenit poate fi modificat. Prin urmare educația are putere asupra individului, dar pentru aceasta ea trebuie să-l cunoască și să-i aplice regimul ce i se potrivește.

Fără să ne oprim prea mult asupra termenilor: temperament, caracter, personalitate, despre care mai ales în ultimul timp s'a scris foarte mult, vom lua din datele la cari s'a ajuns, aceia ce ne trebuie pentru problema noastră.

De temperament se poate vorbi la copii, dar de caracter, în sensul ideal al cuvântului nu. Caracterul este o organizare superioară a puterilor sufletești, care presupune o vârstă mai înaintată. Astfel că banala expresie: „să scoatem din școală caractere” este numai un fel de a vorbi. Mai nimerit ar fi să se spună: să pornim pe copii și pe tineri pe drumul caracterului și al personalității. Cu alte cuvinte să pregătim un mediu favorabil concentrării psihice și organizării într'un fascicol tot mai puternic a puterilor sufletești, spre a ajunge la cele două elemente fundamentale ale caracterului: forța și direcția.

Nu numai copiii, dar majoritatea oamenilor adulți duc o viață risipită, fărîmîțată, cu țeluri scurte, viață de clipe. Cei mai mulți nu-și pun decât scopuri apropiate, programe de un ceas, de o zi; și încă și acestea ar fi bune, dar sunt mulți cari nu muncesc pentru nici un scop, nu urmăresc nicio realizare, se irosesc într'o activitate zadarnică, fără să mai pomenim de lumea trândavilor al căror suflet se împrăstie și atât cât mai este.

Ca orice energie și energia sufletească dacă e canalizată, îndiguită, captată crește și produce; încât tot rolul educației constă în a îndigui și dirija puterile sufletești ale copilului. Deprinderile sunt tocmai astfel de îndiguiiri; iar dintre deprinderi cea mai eficace în vederea concentrării sufletești este munca cu scop, munca realizatoare de valori, care captează tot sufletul și-l strânge într'un fascicol de forțe.

Desigur, educația va întâlni puternici adversari în trăsăturile, în înclinările temperamentelor; va avea de luptat cu ele, dar nu este vorba să le înăbușe, ci să le utilizeze în scopuri înalte, să le dea o orientare etică, ele fiind însăși izvoarele vieții psihice.

Luăm la întâmplare dintr'o lucrare mai recentă „La science du caractère' a d-rului W. Boven, înclinările mai frecvente întâlnite la copii și pe cari educatorul prin sistemul său le poate utiliza. Dorința poate fi abătută dela obiective joșnice și întrebuițată unor scopuri etice. Este vorba să schimbăm „macazul" micului și să do-rească lucruri frumoase, drepte, folositoare la cât mai mulți. Și tot astfel, fără să intrăm în amănunte, bucuria, simpatia, timiditatea, frica, mânia, etc., pot fi utilizate, captate, orientate, oarecum dozate de un bun sistem de educație. Școala așa zisă a cărții, școala tradițional-receptivă, care nu ține seama nici de individualitate, nici de mediul în care trăește copilul, nici de realitățile cosmice, nu va putea influența cu nimic asupra acestor porniri ale copilului. Ea își va concentra toată influența asupra memoriei și a unei laturi din inteligență, lăsând frâu liber înclinărilor, cari prin funcționare cresc, unele până la pasiune și patimă, înăbușind ca buruenile toată ființa omenească. În loc ca educația să-l facă stăpân pe înclinările sale, ea lasă înclinărilor locul de stăpân. Förster, în lucrarea sa „Indrumarea vieții", arată cu exemple cum se ajunge la stăpânirea pornirilor și deci la stăpânirea de sine, care e piatra fundamentală a caracterului. Școala statică, școala cu precepte oricât de frumoase și de repetate, nu dă rezultate; trupul și sufletul trebuiesc puse la lucru; virtuțile trebuiesc trăite! Numai funcțiunea poate creia energie

și poate mai ales concentra această energie. De la sistemul școlii vechi numai ereditatea și personalitatea cutărui pedagog mai poate scoate ceva bun. Și pentru că nu se poate ajunge la cât mai multe personalități educative, cel puțin să ajungem la sisteme pedagogice favorabile formării caracterului. Ideal ar fi să avem și sistem și slujitori devotați și pricepuți ai sistemului.

În timp ce lumea pedagogică se frământă să găsească căi noi pentru punerea în valoare a capitalului „om”, la noi, sub înaltul patronaj al Marelui Străjer, se realizează străjeria, ca cel mai potrivit sistem de educație pentru timpurile în cari trăim și pentru noile cerințe ale neamului. Încât presupunând și acuma, ca și altădată, că străjeria încadrează întreaga școală, nu numai atât cât e azi și că ea e slujită cu convingere și sânge de către educatori pricepuți și devotați, credem că ne găsim pe drumul marilor realizări și în educație.

Străjeria este un sistem dinamic, o școală funcțională capabilă să capteze și să orienteze sufletul tineretului. Extragem câteva principii ale acestui sistem, dintr'o lucrare autorizată, *) e drept numai un manual de tabără străjerească, dar care închide toate principiile școlii celei noi.

Cultul muncii de orice fel, făcând să dispară diferența de muncă manuală și intelectuală. Am văzut nu tabere, ci elevii lucrând în ziua străjeriei pentru a realiza ceva pentru colțul străjeresc, pentru expoziție, pentru o binefacere. Câtă diferență între învățarea lecțiunii pentru a lua notă și această muncă, în care se concentrează întreaga ființă a copilului, în care scopul lucrării se amestecă laolaltă cu dragostea, cu bucuria de a fi creator, cea mai sublimă bucurie, pe care o găsim la marile personalități, desigur cu alte nuanțe. Această muncă îl concentrează și îl orientează în același timp, acaparând toate înclinările lui. Nu e o simplă ocupație pasivă, ci o strădanie dinamică spre realizare, cel mai firesc drum spre formarea caracterului.

Să fim înțeleși, nu e vorba numai de munca manuală ci de orice fel de muncă personală producătoare de valori. Am observat nuanța bucuriei la copilul care îmi citea o temă lucrată sau prelucrată din carte, sau după explicații și bucuria lucrării original-personale, unde simțea că rezultatul închide ceva din el însuși. Bucuria creatorului, bucuria autorului, iată forța morală care înobilează. Realizarea completă a străjeriei va aduce cu sine triumful muncii per-

*) T. Sidorovici și Căp. Georgescu „Sub poală de codru verde“.

sonale pe toate terenurile. Dar după cum am spus tocmai acest fel de muncă e calea cea mai firească de concentrare sufletească și de orientare pentru formarea caracterului.

Străjeria este un sistem de educație integrală, vizând deopotrivă și trupul și sufletul. Nu ne trebuesc caractere platonice, sprijinite pe trupuri bolnave. Trupul să fie un tovarăș puternic al sufletului îndemnându-l la acțiune. Nu este decât o singură energie în lume; energia trupului va întări pe cea a sufletului, când acesta e bine orientat.

Colectivitatea școlii vechi, este colectivitatea înăbușitoare, colectivitatea gregară, care nu poate produce decât pe omul de turmă. Este o colectivitate grea, ca o apă stătută și căreia i se poate aplica dictonul: viața în comun te face comun.

Străjeria are meritul de a organiza această colectivitate, așa fel ca individul să nu fie sacrificat mulțimei. Fiecare își are un rol în această colectivitate, rol de răspundere față și în folosul colectivității. Individul este încadrat grupului, dar nu e șters. Colectivitatea din care face parte este eterogenă, organizată, nu omogenă și amorfă. Intr'un astfel de mediu colectiv, caracterul își găsește condițiunile de dezvoltare. Legile și solidaritatea nu-l jenează fiindcă sunt și în folosul său. Copiii sunt uniți nu prin număr, prin eticheta clasei, prin catalog, ci printr'o conlucrare, prin unirea muncii creatoare. Insuși educatorul într'un asemenea mediu, este un muncitor, mai priceput ceva ca cei mici, dar un tovarăș de muncă. Este ucenicia vieții sociale de mai târziu.

Scos din clasă în mijlocul naturei pe cât se poate, îi deschizi orizonturi și îl pui în contact direct cu elementele naturei. În contact cu aceste elemente se deprinde a le stăpâni, a le folosi, a se împăca, prin câștigarea simțului practic. Caracterul este acțiune; în acest mediu copilul se deprinde să acționeze. Dar tot în acest mediu el va ști să se emoționeze în fața frumosului, căutând să-l realizeze. Emoția aceasta estetică este o podoabă mai mult a caracterului.

Străjeria pune mare preț pe cultul tradițiilor strămoșești frumoase și pe valorile naționale. Străjerul se afundă în trecutul frumos și virtuos, spre a-și trage seva sufletului său. Este cea mai sănătoasă alimentare; etnicul este solul firesc pe care va crește adevăratul caracter; el nu va putea fi desrădăcinat, fără amputare și uneori fără risc. Indivizii sunt fructele unui copac cu rădăcini adânci în etnic.

Străjerul se roagă lui Dumnezeu și respectă cele sfinte. Credința în Dumnezeu, sub aspectul ei psihic este un adevărat rezervor de

energie. Imi permit să amintesc cititorului o lucrare a mea „Religie și Caracter”, apărută acum vre-o zece ani, în care arătam elementul dinamic și de orientare a caracterului, pe cari ni le oferă credința religioasă. Și fiindcă ne găsim în plină frământare de renaștere națională, voiu repeta și aici adevărul că nu poate fi renaștere adevărată, fără o renaștere religioasă. Înțeleg prin renaștere religioasă, o biserică servită de preoți apostoli, preoți propagandiști ai unei morale creștine vii, nu de vorbe goale și de mâini încrucișate. Dacă școalei i se cere să trăiască virtuțile, cu atât mai mult bisericii i se cere să facă pe credincios a trăi creștinește. Străjerul trebuie să trăiască virtuțile creștine și să practice viața de credincios. Vai de țara care are oameni fără nici un Dumnezeu! Aici e locul să menționăm rolul preotului în străjerie, pe care să nu și-l mărginească numai la cuvântul biblic. Am putea risca să cădem într'o ipocrizie mecanică, dacă n'am căuta să sfredelim mai adânc în sufletul copilului. Am avut fericirea să ascult un preot și chiar învățători vorbind cald, convingători și ajungând la fibrele cele mai ascunse ale tineretului.

Era locul la educația colectivă să amintesc de simțul erarhic pe care străjeria îl dezvoltă și care este atât de necesar adevăratului caracter. Simțul măsurii, modestia, recunoașterea valorilor superioare sunt semne de solidă așezare sufletească. Este o disciplinare profundă, o zăgăzuire psihică ce va folosi omului în viață.

Cultul Dinastiei și a Regelui, despre care am vorbit în alt număr al revistei noastre, este un cult al cărui folos mi se pare de prisos să-l mai discut. Mistical în fața drapelului care înseamnă Țară și Rege, este un element psihic tonifiant, dinamic, în jurul căruia sufletul se adună. Credința în Rege și Țară mărește credința în tine însuși, întărind astfel forța caracterului. Este ceva de sus care te cheamă, te îndeamnă, te adună și te îndreaptă spre scopuri înalte. Din misticul acesta a isvorit fanatismul; din credința în Țară și Rege isvorăște adevăratul patriotism.

Iată schematic mediul pe care ni-l oferă străjeria și care credem, prin dinamismul său, prin trăirea și prin misticul său, este cel mai favorabil formării caracterului. Viziunea clară de mare pedagog a M. S. Regelui Carol II, L-a făcut ca atunci când pornim la o renaștere națională și când avem nevoie de caractere mai mult ca oricând, trebuie schimbat și sistemul de educație.

REGINEI MARIA

— OMAGIU —

de LEONARD DIVARIUS

*Ai plâns ca orice mamă și-ai îndurat cu noi
Durerile bătrânei Moldove 'ndoliate,
Dureri ce nu se uită nici în eternitate
Și scurmă 'n osul sacru al marilor eroi.*

*Tu, Cea dintâi plătit-Ai a noastră libertate,
Stând neclintită 'n fața trufașului puhoiu
Pornit să prăvălească o glorie 'n noroiu.
Credinței i se cade credință, Majestate!*

*Mândria Ta ne'nfrântă și vrerea Ta de fier
Stau Tronului chezașe cu fiece străjer.
Orfanii Țării Tale pe cari i-Ai mângâiat*

*Când sângele hotare de veci prindea să
Ca mâini pe-Augusta frunte a Fiului Tău
Vor pune drept răsplată coroană de 'mpărat.*

Leonard Divarius

A TRECUT...

PIESĂ IN PATRU ACTE

de VICTOR PAPILIAN

ACTUL III.

SCENA I.

Teodosia, Iosif

Teodosia: Domnule Iosif, acum îmi pot da seama de adevăr...

Iosif: Mijloacele noastre, fără să fie infailibile, reprezintă totuși o mare victorie a științei. Intreaga orientare profesională, determinarea aptitudinilor, azi nu pot să neglijeze datele psihologiei experimentale.

Teodosia: Prietenia mea cu Anca datează încă din liceu. Cu toată diferența de vârstă și de clasă, eu am iubit-o și ea a avut încredere în mine. Dar săptămâna asta petrecută lângă căpătâiul ei de muribundă...

Iosif: (*intrerupând*) În casa asta, singurul om la locul lui e Ștefan Timoianu.

Teodosia: Cum, la locul lui?

Iosif: Conducându-se potrivit aptitudinilor lui... E singurul om corect, singurul care nu trișează cu destinul său...

Teodosia (pe gânduri) Ce vorbă!... nu trișează...

Iosif: Eu nu pronunț sentințe decât după bună cumpăneală.

Teodosia (după un moment de reflecție) Dar de mine?...

Iosif: Nu înțeleg.

Teodosia: De mine ce părere ai, potrivit datelor duminale științifice?

Iosif: (*glumind*) Nu pot răspunde. Ar trebui să vă supun la o serie de cercetări.

Teodosia: Se petrece ceva ciudat în sufletul meu, domnule Iosif. Dumitale, ca psiholog, îți pot spune.

Iosif: Noi, psihologii, și cu medicii psihanalisti am luat locul preoților... și ca și ei suntem legați prin taina mărturisirii.

Teodosia: Echilibrul meu sufletelesc e turburat. De atâta timp sunt prietena familiei și totuși, azi nu mai mă simt de-acasei. Și

mă mustru mereu... Poate pe Anca n'am iubit-o în deajuns, sau moartea, mai tare decât iubirea, dărmă ceea ce iubirea a zidit. (*brusc*) Există mijloace de măsurat... (*se oprește*).

Iosif: Tot se poate măsura... inteligența, voința, memoria...

Teodosia: Și iubirea?...

Iosif: Mai greu... dar totuși se poate. E metoda psiho-fiziologică a lui Paterson. Sunt testele lui Downey.

Teodosia: Testele lui Downey? Și odată cunoscut gradul de sensibilitate, am putea preveni un dezastru?

Iosif: Nu înțeleg.

Teodosia: Iată de ce te întreb. Moartea asta care se apropie ne înspăimântă pe toți. Doar Ștefan...

Iosif: El e tare, solid construit.

Teodosia: Mă tem de băiat...

Iosif: Băiatul este un degenerat. Poate, un degenerat superior, deși probele la cari l-am supus nu mă îndrituiesc la o astfel de concluzie, dar cu siguranță un degenerat...

Teodosia: Nu, domnule Iosif, Flor nu e un degenerat, ci un copil admirabil.

Iosif: Mai întâi nu mai e copil, ci adolescent... Și apoi, să nu comparăm valori diferite. Degenerarea este o stare psiho-fizică fără nicio legătură cu ținuta lui salonardă.

Teodosia: La vârsta cea mai proastă pentru băieți, el știe — cu dela sine putere — să-și păstreze toată distincțiunea și grația naturală...

Iosif: Asta nu intră în competența științei mele. Sunt chestiuni para-științifice.

Teodosia: De aceea vreau să mă sfătuesc cu dumneata. Cum să-l întăresc, cum să-l pregătesc pentru clipa?...

Iosif: L-am pregătit eu, din însărcinarea tatălui.

Teodosia: (*speriată*) Și ce ia-i spus?

Iosif: Ceea ce se cuvine... mai ales în atari împrejurări. Adevărul...

Teodosia: Nu, nu...

Iosif: Așa numitele mângâieri sunt de prost gust. Adevărul are în el o măreție, singura pe puterea morții.

Teodosia: Nu știu... Dar parcă altcum trebuia procedat.

Iosif: (*ironic*) Altcum? Atunci vă las dumneavoastră această completare... (*se ridică*)

Teodosia: Fii bun și trimite pe Flor la mine.

Iosif: (aceeași ironie) Cu plăcere... dar să nu stricați ceea ce eu cu competența mea am izbutit să realizez... (iese).

SCENA II.

Câtva timp Teodosia cântă la pian sonata lui Flor. Intră Flor.

Flor: Ce fericit sunt...

Teodosia: Flor, ce vorbești?... Uți nenorocirea ce pe toți ne așteaptă?

Flor: Nu uit... Dar pe acest îngust drum al vieții, moartea e călăuza care, de mână, te duce către fericire...

Teodosia: Nu-mi place vorba ta, e aceea a unui hipersensibil. Și știi care ne-a fost coventia?...

Flor: Teodosio, îți vorbesc cinstit, mă destăinuiesc. Nici minciună, nici exagerare...

Teodosia: Te ascult.

Flor: Vorba mi-e încălțită, dar totuși vreau să mă pricepi.

Teodosia: Flor, aș vrea să răspunzi limpede și precis, ca la testele domnului Iosif.

Flor: Domnul Iosif, cu toată limpezimea lui, e un prost. Nu vede nimic... nu-l crede, deci.

Teodosia: Vreau să te redau simțului comun.

Flor: (grav) Mama moare și tu vrei să mă redai simțului comun?

Teodosia: (turburată) Flor, ascultă...

Flor: (exaltat) Teodosio, nu simți tu că-i o clipă unică... clipa în care un suflet se desprinde din viață?...

Teodosia: (același joc) Taci... taci...

Flor: Am crezut altădată că eu trebuia să mă sacrific pentru mama. Azi îmi dau seama... ea mi-a luat-o înainte... ea moare pentru mine, pentru viața și fericirea mea... Înțelegi, Teodosio?... Pentru fericirea mea!...

Teodosia: Nu înțeleg, nu... Nu vreau să înțeleg... Trăim cu toții într'o exaltare...

Flor: Pe care numai perspectiva fericirii o poate da.

Teodosia: Taci, taci...

Flor: Teodosio, tu nu înțelegi că o fericire ca aceea ce ne așteaptă nu se poate înfăptui decât în întunericul durerii, ca lumina vieții în putregaiul smârcului...

Teodosia: Taci, taci!... Nu-mi mai amintî de lumină și de putregaiu...

Flor: De altfel, nici n'aș ma putea vorbi. De la un anumit grad al simțirii vorbele devin neputincioase și numai simțurile pot mărturisi...

Teodosia: (*turburată*) Flor, vorbești ca un poet, ca un visător... Și tocmai asta, noi...

Flor: Vino aici...

Teodosia: Unde?

Flor: (*o ia de mână și o duce la fereastră*) Privește în grădină. Acolo e teiul meu. Peste câteva clipe, amurgul îl va întu-neca... Ascultă atunci...

Teodosia: Ce?

Flor: Tumultul din oceanul tăcerii... gemătul de moarte al acestei pasări cu gâtul răsucit, inima... și dacă mai ai tărie și loviturile minții în clopotul rațiunii...

Teodosia: Nu mai vorbi așa.

Flor: Ba da, Teodosio... Clipa îmi impune atari vorbe. E clipa extazului...

Teodosia: Nu te înțeleg și nici nu caut...

Flor: Și totuși, numai tu trebuie să înțelegi ceea ce nici eu nu pot bine...

Teodosia: Flor, te chemasem să-ți vorbesc...

Flor: Nicio vorbă... Du-te în grădină, treci pe lângă teiul meu și dacă el te oprește, oprește-te și tu...

Teodosia: Flor, ce dor ascuns porți tu?

Flor: Nicio vorbă... Incă odată. E pomul meu.. subt el stau și visez, prin el aud glasurile ce vin din altă lume... Oprește-te, dacă vrei să le auzi și tu... Prin el mi-ai vorbit tu, prin el vei primi răspunsul... Oprește-te subt el și dacă te convingi că e o poartă pentru grădina fericirii tale, așteaptă...

Teodosia: Taci, taci...

Flor: (*continuând*) Așteaptă, că voiu veni și eu... (*pleacă grăbit*).

SCENA III.

Teodosia, Rafila.

Rafila: Flor nu-i aici?

Teodosia: A plecat.

Rafila: Unde?

Teodosia: Nu știu. Cred că în grădină.

Rafila: Grozav de nerecunoscător și copilul ăsta! Mama lui trage să moară și el, în grădină, sburdă...

Teodosia: Nu-l cunoști, Rafilo. E foarte turburat. Nu știe ce face...

Rafila: Nerecunoscător ca și tată-său. Cum crezi că l-am adus?...

Teodosia: Pe cine?

Rafila: Pe domnul director... cu arcanul parcă.

Teodosia: Nu-i acolo, lângă Doamna?

Rafila: Ba-i acolo, dar stă ca pe jaratec.

Teodosia: Să viu și eu?

Rafila: Nu, doamnă... acum e rândul lor. Sufletul să i-l primească cei ce sunt ai ei, nu o străină... (*intră Ștefan*).

SCENA IV.

Ștefan, Rafila, Teodosia.

Ștefan: Rafilo, du-te și cheamă pe Flor la doamna.

Rafila: Mă duc... (*iese*).

Teodosia: (*cu grijă*) De unde vii?

Ștefan: Dela Anca.

Teodosia: Ce bine-mi pare. Știam eu că în clipele astea vei fi cu ea...

Ștefan: Am părăsit-o pentru câteva momente, să fac loc și copilului. Noi doi, Flor și cu mine, după cum știi, n'am dus casă bună în sufletul bieteii Anca...

Teodosia: Îți pare rău de ea, nu-i așa?

Ștefan: De bunăseamă... Dar moartea asta împacă totul.

Teodosia: Nu înțeleg.

Ștefan: Îți mărturisesc cinstit, între Anca și mine despărțirea era definitivă...

Teodosia: Chiar dacă s'ar fi însănătoșit?

Ștefan: Boala ei excludea o atare posibilitate... Ar mai fi tânjit poate încă câțiva ani...

Teodosia: (*repetând*) Câțiva ani...

Ștefan: Cei mai nefericiți, dacă ea și-ar fi dat seama...

Teodosia: Să-și fi dat seama?

Ștefan: Că boala e un motiv de despărțire mai real decât toate cele prevăzute de cod...

Teodosia: Ești ingrat.

Ștefan: Ce cumplită tragedie, să simți în sufletul tău un surplus de iubire când trupul îți refuză...

Teodosia: Ștefane, cum poți gândi?...

- Ștefan:** Sunt un om cinstit, Teodosio... și, la lumina cinstei mele, mă controlez.
- Teodosia:** Dar nu vezi?... Mergi orbește... Chiar dacă rațiunea te conduce...
- Ștefan:** Ar fi mai bine să ne certăm pe avere, cum se petrec lucrurile de obicei...
- Teodosia:** Nu numai averea jignește ambianța morții, ci tot ce pledează pentru viață și sănătate.
- Ștefan:** (*hotărît*) Asta nu. Sunt un om sănătos și vreau să-mi dau seama de acest bun. În general oamenii uită datoria de recunoștință față de propria lor sănătate.
- Teodosia:** Încăodată... Nu-i potrivit să vorbim de sănătate la căpătâiul unei femei care moare...
- Ștefan:** Și eu îți repet: mă controlez... și vă controlez în același timp, pe toți, pe Florian și pe tine...
- Teodosia:** Oprește-te, Ștefane. Nu vezi?... Ești un exaltat al rațiunii. Cu un alt vocabular, vorbești la fel ca Flor. Ție îți seamănă băiatul, nu bieteii Anca. Oprește-te...
- Ștefan:** Ba nu... voi vorbi, căci gândurile mele sunt atât de cinstite...
- Teodosia:** (*întrerupând*) Oricât ar fi de cinstite, ele au nevoie de cumpăna unei clipe potrivite.
- Ștefan:** Acea clipă a sosit. N'am chemat-o... dar odată aci, nu vreau s'o pierd.
- Teodosia:** Nu te înțeleg, Ștefane.
- Ștefan:** Ei bine, tu iubesc...
- Teodosia:** (*speriată*) Ștefane, pentru Dumnezeu...
- Ștefan:** Liniștește-te... Declarația mea nu te va jigni cu nimic.
- Teodosia:** O vorbă încă și plec...
- Ștefan:** Nu... va trebui să mă ascuți...
- Teodosia:** (*luptându-se cu sine*) De ce mă chinuești? Adineaori m'am lăsat dusă în lumina extazului și acum vrei să mă prăbușesc în putregaiul mocirlei?
- Ștefan:** Ce fel de vorbă e asta, Teodosio?
- Teodosia:** Iartă-mă... dar clipa e uluitoare.
- Ștefan:** Voiu aștepta, azi chiar...
- Teodosia:** Ce?
- Ștefan:** Răspunsul tău.
- Teodosia:** Capul mi-e zăpăcit, nu pricep nimic...

Ștefan: N'am nevoie de vorbă multă, de tirade, de demonstrații și socoteli. Un „da” sau un „nu”... iar dacă ți-e greu și atât, atunci un gest, sau măcar o privire...

Teodosia (luptând cu sine) De ce vrei să mă legi de o profanare?

Ștefan: (tresărind) Am înțeles bine?...

Teodosia: (revenind) Nu știi ce-ai înțeles, dar a târgui vieața în ambianța morții este o profanare.

Ștefan: Nu... Ci o faptă de curaj, (insistând) Aștept răspunsul tău chiar azi.

Teodosia: (ridicându-se) Vreau să plec.

Ștefan: Am nevoie de o probă.

Teodosia: (exasperată) Și tu ca și Iosif... numai probe și iar probe. Ce valoare pot avea?...

Ștefan: Probele lui Iosif vor fi juste — nu știu — dar a mea e doveditoare.

Teodosia: Plec. Lasă-mă...

Ștefan: Nu. Voiu pleca eu. Dar înțelege... Clipa este poate unică. Trebuie să știu pe cine mă bizui.

Teodosia: (căzând pe scaun) Pleacă, pleacă...

Ștefan: (depărtându-se) Vreau să am tovarășă de viață o femeie de aceeași tărie cu mine. Înțelege? De aceeași putere!... Destul am avut până acum o bolnavă și o scoasă din lume... Imi trebuiesc descendenți puternici, nu degenerați după chipul lui Flor.

Teodosia: Lasă-mă, Ștefane... Pentru Dumnezeu, lasă-mă...

Ștefan: Prea bine, voiu pleca, să te liniștești... Și pe urmă, vino... Mă găsești la casa cea nouă. (insistând) Tocmai fac niște modificări în împărțirea camerilor. Aș vrea să știu și părerea ta.

Teodosia: Mă zăpăcești.

Ștefan: Înțelege. Am nevoie de povăța ta. Te aștept o jumătate de oră... (dela ușă) Drumul prin grădină e mai drept. (iese).

SCENA V.

Teodosia, Iosif, Rațila, Servitorul.

Teodosia: (câtva vreme singură. Scenă mută. În mare luptă sufletească. Apoi, hotărâtă, sună. Intră servitorul) Cheamă pe domnul Iosif. (servitorul iese, după câtva timp intră Rațila)

Rațila: Flor nu-i aici?

Teodosia: Nu.

- Rafila:* Grozav... Nici el, nici domnul, și bیاța femeie îi cere pe amândoi. (*intră Iosif*) Dacă vine, trimete-l acolo. (*pleacă*).
- Teodosia:* Domnule Iosif, să nu te mire chemarea mea. Mă simt foarte turburată. Înțelegi, moartea asta... (*îl invită cu un gest să ia loc*).
- Iosif:* E natural...
- Teodosia:* Am nevoie de un sprijin.
- Iosif:* Mă rog...
- Teodosia:* Mai bine zis de o confidență...
- Iosif:* Mă simt prea măgulit.
- Teodosia:* Nici asta nu-i... mai degrabă un sfat.
- Iosif:* Dacă îmi este cu putință...
- Teodosia:* (*după o pauză, hotărîtă*) Aș vrea să știu ce definiție dai dumnețea inteligenței.
- Iosif:* (*desorientat*) Asta-i tot?...
- Teodosia:* Da.
- Iosif:* În știință avem o definiție admisă azi de toată lumea: puțința de a reacționa cât mai repede și mai potrivit unei împrejurări necunoscute.
- Teodosia:* Prin urmare, cât mai repede și mai potrivit?
- Iosif:* Da.
- Teodosia:* Atunci simțirea este fatal cel mai mare dușman al inteligenței?
- Iosif:* De cele mai multe ori da.
- Teodosia:* (*vorbind ca pentru sine*) Sunt atât de zăpăcită încât am ajuns să apelez la schemele științei...
- Iosif:* Ce vreți să spuneți?
- Teodosia:* (*fără să-i răspundă*) Crezi că un om inteligent are vreo obligație față de inteligența sa?
- Iosif:* În primul rând, s'o stimeze.

SCENA VI.

Teodosia, Iosif, Flor.

- Flor:* (*intrând busna*) Teodosia, tata îți trimite vorbă prin mine să-l cauți la casa cea nouă.
- Teodosia:* (*ridicându-se, către Iosif*) Îți mulțămesc, domnule Iosif.
- Iosif:* La atâta s'a redus sprijinul, confidența și sfatul?
- Teodosia:* Da.
- Iosif:* Unde vă duceți?

- Rafila:* (continuând) Și am văzut în ochii ei o spaimă... o spaimă de moarte, ca și cum ar fi zărit pe cel mai mare dușman.
- Flor:* Da, da... sunt pași.
- Rafila:* Vino, Flor... vino de-i înseninează ochii, să-i închidă cu chipul tău în ei.
- Flor:* Vin numaidecât.
- Rafila:* Înțelege... se chinue grozav. Nu atât de boală, cât de răul dușmăniei aflate. Vino... nimeni nu-i lângă ea, nici doctorul, nici infirmiera. Tocmai bine, să-i ușurăm sfârșitul cu lacrimile mele și cântecele tale...
- Flor:* (același joc) Du-te... vin eu după tine.
- Rafila:* Plec, copil nerecunoscător. Eu n'am timp să aștept. (din ușă) Nu înțelegi? Mama ta vrea să te mai audă cântând...
- Flor:* (îi face semn să plece, el e cu ochii pe fereastră. Rafila pleacă. Flor privește cu ochi îngrijiți pe fereastră și deodată izbucnește în plâns. Pauză).
- Rafila:* (intră) Mama ta a murit.
- Flor:* (către Rafila) Ea nu s'a oprit la pom, Rafilo...
- Rafila:* Mama ta a murit cu dorul neîmplinit... Nu i-ai cântat.
- Flor:* Ea a trecut... a trecut mai departe de poarta fericirii mele... (cade în fotoliu plângând).

CORTINA

Victor Papilian

UN PRECURSOR AL ROMANISMULUI SATMAREAN : PETRU BRAN

de V. SCURTU

Anul trecut în Nr. 5—6 al revistei „Familia”, am publicat un articol cu titlul: „O pagină de românism din trecutul Sătmarului”, în care am arătat pe larg eforturile lui Petru Bran pentru crearea catedrei de limba română la liceul din Satu-Mare. Ajunsesem cu expunerea noastră până la anul școlar 1861—62. Cu acest an lupta lui Bran intră într'o fază nouă și tocmai de aceea ea merită să fie urmărită cu toată atențiunea, de cei cari se interesează de trecutul românesc al acestui ținut.

Încă la începutul acestui an școlar se sistematizează postul de profesor de limba română și religia greco-catolică, luându-se în buget catedra acestor specialități, cu 600 florini anual. În anul școlar următor, la 4 Februarie 1863, Bran fiind definitivat la catedră, depune jurământul oficial în fața directorului și a corpului profesoral. De atunci limba română începe să se predea în 8 ore săptămânal, în grupuri de câte două clase, cu 2 ore pe săptămână. Lunar se fac 2 lucrări scrise: una în școală și una acasă, iar în ultimele 2 clase se fac lecturi alese și recitări din scriitorii români.

Ordonanța Locotenenței Regești Nr. 58244 din 21 Octombrie 1861, privitoare la organizarea învățământului, clasifică liceul din Satu-Mare între liceele mixte, cu limba de propunere maghiară și română. Această dispoziție a stârnit o indignare puternică în corpul profesoral al liceului, care în conferința din 28 Noembrie 1861, a protestat. Incadrarea — motivează conferința — între liceele mixte o consideră jignitoare și în contradicție cu dezvoltarea istorică a acestei școli, unde elevii români n'au fost nici când în număr preponderant. Executarea acestei dispoziții ar fi o nedreptate căci ar însemna sacrificarea marelui număr de elevilor de altă națio-

nalitatea, de dragul celor 45 elevi români, câți se află în acest an la liceu.

Acest protest s'a înaintat Locotenenței Regești, care n'a ținut însă seamă de el. Dimpotrivă, cu ordinul Nr. 75207 din 12 Februarie 1862, dispune organizarea liceului după modelul celor mixte, iar „limba română, egal îndreptățită cu cea maghiară, să fie folosită în liceu, ca limbă de propunere”.

Văzând acestea, Bran prin adresa sa Nr. 26 din 16 Februarie 1862, aduce la cunoștința episcopului său de Gherla nouile dispoziții și-l roagă să exopereze cât mai repede aplicarea acestora la liceul de aici, alegând în acelaș timp din clerul diecezei oameni capabili, cari să fie numiți ca profesori.

Directorul primind ordinul de organizare a liceului conform noilor norme, convoacă pe profesori într'o conferință extraordinară, în ziua de 22 Februarie 1862. În această conferință se protestează din nou împotriva clasificării liceului între cele cu limbă de propunere maghiară și română. Ei caută să demonstreze că acest lucru este aproape imposibil, deoarece elevii români nu sunt în număr așa de mare și nu frecventează această școală pentru că n'ar înțelege limba maghiară, ci fiindcă situația lor materială e foarte slabă. În concluzie, conferința profesorală cere în unanimitate clasificarea liceului între cele cu limba de predare maghiară, cum fusese până acum. Singur profesorul Petru Bran a fost de altă părere și a cerut ca părerea lui separată să fie trecută în procesul verbal al conferinței. Opinia lui o cităm în întregime, deoarece cuprinsul ei pe lângă că prezintă o deosebită importanță și ne caracterizează situația de atunci, ne arată în acelaș timp vederile unui luptător și apărător al drepturilor națiunii sale.

„Opiniunea separată. A profesorului subscrisu în meritulu înrolării gimnasiului superioru r. cat. de Satumare cu totu dreptulu între gimnasiile „mestecate”.

Gimnasiulu r. c. superioru din Satumare atatu în respectulu pusetiunei sale geografice, catu și a cei etnografice trebuie să se priveșca de gimnasiu mestecatu din urmetórele cause:

1. Pentruca gimnasiulu acesta nunumai se afla mai în centrulu poporului romanu din comitatulu Satumarelui care numera peste 100.000 de suflete; și totu odata în apropierea ba, togma în vecinitatea comitatelor: Ugocia, Marmația, Solnoculu de midilocu și districtulu Cetatiei de Petra, în care tienuturi érași se mai afla romani curati la 200.000 suflete, si din care parti — în lipsa altui gimnasiu

superioru — concurgu teneri romani in numeru insemnatu la gimnasiulu acesta.

Ce se tiene de parerea directorului in obiectulu acesta suprinsă in protocolulu conferintiei su I á) catra care se alatora si ceialalti profesori: „cumcă in gimnasiulu de Satumare in prsent 50 studinti romani fiindu, carii toti intelegu limba maghiară, gimnasiulu acesta dupa starea lui modernă nu se poate numera intre cele mestecate... si cumca: de s'ar introduce limba romana ca limbă ajutorală a institutiunei, fiindu ca ceialalti studenti nu o intelegu, ar fi cu greu, ba dóra togma cu neputintia a ajunge prefiptulu scopu a institutiunei”, — asta parere — pe langa aceea că e acomodata numai dupa impregiurarile moderne si prin urmare insusi corpulu profesoralu inca lasa pentru viitoriu calea deschisa pentru modificarile ce s'aru pofiti in privintia acesta amesuratu schimbarei impregiurarilor; pana atunci nu pote se aiba putere de vietia pana candu mai sta sanatosul principiu a institutiunei: „non scholae sed, vitae discimus caci a redica unu institutu de invetementu si a-lu sustiene cu spese atatu de mari, fara ca se cautamu la viitoriu, ar fi o absurditate! — togma viitoriulu trebuie selu avemu aci in antea ochiloru, precum l-au si avutu atatu in consiliulu locutenentialu regescu, catu si in cancelaria aulica ungarica, in gratiosele sale rescripte, in care gimnasiulu de Satumare catolicu se numera intre cele mestecate.

II. Fora asemenare mai multi tineri romani voru frecuenta gimnasiulu acesta, daca se va introduce limba romana in institutiune, a carei lipsa este nedisputabila, mai alesu in cele 4 clase a gimnasiulu inferioru; dupa ce asertulu corpului profesoralu: „cumca tineri romani intelegu deplinu limba maghiara”, se poate infrange cu exemple vii; — dar togma si in casulu acela daca asertulu acesta ar ave criteriulu adeverului, n'ar constata asta decatu: ca institutiunea in gimnasiulu de Satumare in trecutu a fostu asema organizata, catu invetiarea limbei romane cu o istetia precalculata se fia innadusita inca in coltiulu ei celu fragedu! baterca nu se cuvine, nu trebuie se ignoramu aceea: cumca 300 de mii de romani in tinuturile aceste flamandiescu si inetosadie de limba sa meterna si de deregatori cari se-i cunosca limba sa romana; intratatu catu in giurulu acesta cu totulu e neaptu de a fi deregatoriu care nu vorbesce limba romana; asta s'ar pote adeveri cu mai multe esemple demne, de compatimire: candu oficialulu nepreceptoriu de limba poporului absolvedia pre celu vinovatu, si sentintia fulgerătoare o dictédia asupra nevinovatului.

III. Ne fiindu primita pana acum limba romana de limba a institutiunei — explicatiunei si a respunsuriloru in gimnasiulu de Satumare — a carei cunoscintia de altminte in giururile aceste precum pentru statulu preutiescu asia si pentru celu civilu este o conditiune: „sine qua non”, multi tineri romani voindu asi castiga cunoscintia mai deplina a limbei materne era siliti a lua lumea in capu, si a peregrina la Blasiu indepartare de 30 miluri — seu la Aradu in asemenea departare de spariatu, seu la Beiusiu, mai totu atatu, si pe acolo asi continua cursulu scolasticu cu spese indoite daca voiauu a se ferici intre poporulu romanu, si binele acestuia ori si in ce calitate, doreau alu innainta. Si éta ajunseramu la explicarea impregiurarei: pentru ce sunt acum in gimnasiulu de aici numai 50 de studenti romani!? Asemenea peregrinari impreunate totu de una cu daune materiale uneori si cu de cele spirituali, numai asia se voru pute incongiura pe viitoriu, decumva: se va introduce limba romana de limba ajutatoare a institutiunei in gimnasiulu catolicu de Satumare.

IV. Intre agendele Statului nu cea din urma este aceea, ca se se ingrigesca de midiloce corespundetore: pentru ca pe langa educatiunea poporelu religioasa, se se crésca si se se cultive individi d'ajunsu din sinulu fiecarei poporatiuni deosebite dupa limba, in numeru proportionatu, apti pentru deregatoriile bisericesci si civile, cari adeveratulu patriotismu selu porte in sinulu sau ca si unu tezauru scumpu, — limba poporulu asta nota caracteristica fundamentala si singura conditiune dela care aterna implinirea misiunei unui functionariu, in tota puritatea sa se isvorésca din gura loru, — si binele poporulu respectivu, care este scopulu finalu a tuturoru oficioloru, selu aiba la anima sa.

Decumva inse in gimnasiulu de Satumare nu se va aplica limba romana de limba ajutorala a institutiunei, cea mai justa sperantia aloru 300.000 de romani, o vedemu prefacuta in fumuu. In tienuturile mare parte curatu de ei locuite, — cari acum tredinduse au ajunsu si ei la cunoscintia de sine, la cunoscintia nunumai a datorintieloru, ci si a lipseloru si a drepturiloru sale, celoru naturale, care nu se potu mai multu disputa dela ei — s'ar ingreuna, daca nu togma impedece, administratiunea atatu cea politica, catu si partea ei cea multu delicata a justitiei; si asia negliganduse celu mai pretiosu tezauru, a poporulu acestui numerosu, cultivarea si folosirea limbei sale materne, éta amu recadiutu in fatala epoca a privilegiiloru, candu interesulu maioritatiei poporulu, era sacrificatu intere-

sului minorității, ba în unele cazuri togma a unei franturi, caele et hinc illae nostrae lacrimae!

Din tote aceste — după opiniunea mea — de sine urmeza: cumca binele ferbinte doritu, și de multu meritatu, a atinsiloru 300.000 de romani din giurulu acesta, — cari facu o parte respectabila a natiunei romane, în care în privintia tronului și a patriei înca neci odata nu s'a aflatu astutia poftescie și pretinde: ca gimnasiulu cat. din Satumare se fia pentru totdeauna mestecatu, și limba romana sa se aplice în elu ca limba ajutorala a institutiunei — acumu la începutu bater în cele patru clase inferiore — catu mai curendu". *)

Aceste puncte de vedere ale sale, Bran le trimite și episcopului din Gherla, rugându-l să intervină și el pentru executarea lor.

Se vede că de părerile lui Bran s'a ținut seamă, căci o ordonanță aulică (Nr. 13436 din 28 Sept. 1862) confirmă cele cuprinse în ordinul Locotenenței Regești amintită mai sus, iar prin un alt ordin din 11 Oct. 1862, se reamintește și se dispune din nou predarea în limba română.

În fața acestei situații, corpul profesoral se întrunește din nou în conferința din 24 Oct. 1862 și după ce constată cu durere, că 2 rapoarte bine motivate trimise până acum în această chestiune n'au fost luate în considerare, înșiră din nou cauzele pentru cari ordonanța privitoare la limba română nu se poate aplica.

Aceste cauze, în rezumat, sunt următoarele:

1. Românii nu urmează școala fiindcă nu ar cunoaște limba maghiară, ci din lipsa de mijloace materiale.

2. Liceul a fost dela început romano-catolic, deci alte confesiuni n'ar avea aceleași drepturi la el.

3. Liceul s'a înființat în localitatea de reședință a episcopiei rom.-cat. din Satu-Mare, cu destinația specială de a crește preoți pentru această dieceză. Dacă româna ar fi limba de predare, atunci liceul nu mai poate corespunde acestei meniri.

4. Nu e nevoie de predarea în limba română deoarece în cl. III. și IV. primară elevii învață așa de bine limba maghiară, încât când ajung la liceu, toți o înțeleg.

5. Elevii greco-catolici ai liceului — Românii — nu pricep limba română, încât profesorul e nevoit să o predea și în limba maghiară.

* Protocolulu ședintieloru ținute de „Societatea de leptura a studintiloru romani din Satumare“.

6. E just, ca limba română și religia gr.-cat. să fie predate în românește, ceea ce se și face acum, deși studiul religiei se înjosește și poate deveni chiar odios elevilor, prin faptul că ora de religie e întrebuițată de profesor pentru traducerea de pe un manual ungu- resc, căci în limba română nu există.

7. Nefiind necesară româna, ca limbă de predare, ea nici nu s'a introdus și de când a venit ordinul acesta, se observă între elevi ură, tensiune și antagonism național. *)

Ca răspuns la aceasta, Inspectoratul Școlar din Oradea, cu ordinul Nr. 347 din 7 Ian. 1863 face observație profesorilor, pentru protestul înaintat, amintindu-le că nu e în competența lor a critica măsurile luate de autoritatea superioară și că din cauza cuprinsului și a cuvintelor prea tari din protest, nici nu s'a mai înaintat Ministerului. Inspectorul spune, că îl va înainta numai în cazul, când corpul profesoral și după observația făcută de el, tot ar insista sau pretinde aceasta.

În 19 Aprilie 1864, Locotenența Regească din Oradea dispune, că religia gr.-cat. se va preda în mod obligatoriu în limba română, iar pentru elevii, cari la înscriere s'au declarat români, instrucția e obligatorie în această limbă.

Astfel își vede Bran realizat visul pentru care luptase atâta timp și pentru care întâmpinase atâtea piedici, pe cari le înlăturase cu mari eforturi și greutate. Activitatea lui dela catedră se completează cu cea dela Societatea de lectură a elevilor, unde iar depune o activitate românească vrednică de admirat și despre care ne vom ocupa în mod special cu altă ocazie. La parohie, la fel duce o luptă intensă între credincioși pentru trezirea din letargie a celor înstrăinați și readucerea lor la matca românismului. Dușmanii săi și ai Românilor urmăreau de aproape această activitate și nu puteau vedea cu ochi buni progresele frumoase ce le realiza în slujba ridicării neamului său. Însă dat fiind regimul absolut de atunci, ei nu prea puteau reacționa cum ar fi dorit. Înregistrau numai faptele cu durere, așteptând momentul oportun, când să se poată răsbuna. Acesta a sosit destul de repede, căci în urma evenimentelor politice din imperiul Austro-Ungar, în anul 1867 se reîntronează regimul constituțional, care a însemnat pentru Românii din Ardeal și mai ales pentru cei de aici din Sătmar, începutul unei ere de noi lupte și suferințe.

*) Expunerea noastră se bazează aproape în întregime pe actele anilor respectivi, cari se găsesc în arhiva Liceului M. Eminescu din Satu-Mare.

Imediat după inaugurarea acestui regim încep și atacurile împotriva lui Bran. Acestea se fac atât în presa maghiară, cât și prin străinii și Români instrăinați și rătăciți din orașul Satu-Mare. În Nr. 19 al ziarului „Magyar Ujság” din 1867, Bran e acuzat că: „se năzuiește a forma o Dacoromanie, contra intereselor maghiare. Ca profesor de limba română obligă pe elevii dela liceul din Satu-Mare, să vorbească și să salute românește; îi fanatizează pe aceștia, aducându-i până acolo, ca să-și denege naționalitatea maghiară, în biserică folosește limba română, încât e de mirare, cum nu se răscoală poporul contra lui, etc. etc.” Atacuri și afirmații de această natură se fac la adresa lui Bran și în Nr. 4 și 5 al ziarului „Sza-mos” din Satu-Mare, în anul 1868.

Dușmanii neamului nostru, încep lupta și între credincioșii bisericii greco-catolice din Satu-Mare, al căror protopop era Bran. Se formează un partid cât se poate de ostil păstorului sufletesc, pe care îl acuză că îi românizează prin toate mijloacele. Partidul era condus de un rutean maghiarizat Ioan Walkowschi care era sprijinit pe față în planurile lui de Consiliul orașenesc. Într'o adunare revoluționară au depus jurământ, că vor lupta uniți contra protopopului, până vor obține mutarea lui din această parohie. A fost nevoie de intervenția Episcopului din Gherla și a Ministerului Cultelor din Budapesta, ca să-i mai tempereze. *)

Dealtfel lupta lui Bran pe teren bisericesc formează un capitol dintre cele mai interesante. Nefiind în directă legătură cu subiectul articolului nostru, amintim doar atât, că dușmanii partidei contrare lui dela parohie când au văzut că nu-și pot realiza planurile, așa cum voiau ei, în noaptea de 1 Aprilie 1868, au spart geamurile locuinței lui Bran, i-au deteriorat casa și mobilierul, iar el fiind prevenit de primejdia ce-l amenința, abia a putut scăpa mântuindu-și viața sa și a familiei. Tot atunci au scris pe pereții casei lui Bran și ai Bisericii, cuvinte urâte și injurioase. Spargerea geamurilor s'a repetat și în noaptea de 3 Aprilie, de către niște elevi de liceu, puși la cale tot de adversarii lui.

Ceeace se scria în ziare și se petrecea între o parte a credincioșilor săi rătăciți, nu putea să n'aibă ecou și în școala, unde profesora Bran. Liceul a fost atacat că tolerează între elevi propoganda instigatoare Dacoromană a lui Bran și chiar Consiliul orașenesc, într'o ședință, s'a sesizat de acest lucru. La 7 Febr. 1870 Primăria trimite liceului adresa de mai jos:

*) Dosarul din arhiva Primăriei Satu-Mare, Nr. 778 din 1868.

„In Nr. 4 și 5 a ziarului „Szamos” ce apare în localitate, s'a anunțat și de 2 ori vestea, că între elevii greco-catolici ai liceului s'ar forma păreri dureroase contra Ungurilor și s'ar face o propagandă Dacoromână. Direcțiunea e invitată să facă investigații, că de fapt există propaganda, cine sunt factorii și propagatorii, iar despre rezultat să avizeze forul judecătoresc al Primăriei, care în baza legii are dreptul de supraveghere și răspundere.

ss. Primar Indiscifrabil”.

Față de o astfel de situație, Bran, pentru a preîntâmpina loviturile adversarilor și probabil pentru a se justifica față de forurile școlare superioare, înaintează directorului său, la 25 III. 1868, următoarea cerere:

„Domnule Director, Precum binevoiti a ști, am fost atacat din mai multe părți de către o partidă nedisciplinată care, între altele, a trâmbițat și aceea că eu, ca profesor, îmi întrebuintez orele de cursuri pentru fanatizarea elevilor mei și că nu sunt capabil a corespunde chemării mele de preot și profesor. In ce privește agendele mele de preot, relativ la ele s'a declarat majoritatea credincioșilor mei. In ce privește profesoratul — că intrucât și cum mi-am satisfăcut obligațiunile, — Dvs. știți. Deci cu onoare vă rog, să binevoiti a-mi elibera despre aceasta un certificat spre justificarea mea, care certificat scoțând la lumină adevărul, să scutească și persoana mea și institutul de calomniile nedemne. Cu tot respectul: ss. Petru Bran, preot gr.-cat. și protopop al Satului Mare, profesor de religie și română”.

In certificatul ce-l eliberează directorul între altele spune că Bran: „a dovedit totdeauna față de elevii săi răbdare, tact părintesc și blândeță, iar în predarea limbei române a procedat în așa fel, încât a evitat frecările rezultate din chestiunile naționale și orice animozități între elevi. In acest institut n'a produs nici un act reprobabil de colegii săi sau de director, ci, din contră, a câștigat simpatia Corpului profesoral și încrederea tineretului școlar”.

Intr'o adresă înaintată de directorul licelului de atunci Carol Hehelein, ziarului local „Szamos”, care nu înceta cu atacurile, acesta spune, că n'are nimic de observat împotriva conduitei lui Bran, doar că sosesc pe adresa lui și a Societății de lectură a elevilor români, ziare românești din țară și străinătate. Interesându-se mai de aproape de aceasta, a aflat că nu sunt abonate, ci „propaganda” le trimite gratuit și că el (directorul) a luat măsuri pentru sistarea acestora. Intre elevii români și unguri nu există disensiuni și dacă este

îndreptătit cineva să se plângă, apoi aceștia sunt românii, cari sunt batjocoriți de colegii lor, prin expresii, ca: valah sălbatic, (te vad oláh), mocan prost (buta móc) și altele.

Dușmanii lui din afară de școală se vede că nu se astâmpărau și continuându-și uneltirile probabil au zvonit prin Satu-Mare că au obținut dela Episcopia din Gherla mutarea lui Bran într'o parohie iar catedra să i se publice vacantă. Numai astfel ne putem explica de ce acesta în 24 Oct. 1874, înaintează o cerere directorului liceului, în care îl întreabă, ce măsuri înțelege să ia față de situația, că i s'a publicat catedra vacantă, deși el este numit titular încă din 31 Decembrie 1862. Directorul înaintează atunci un raport Inspectoratului Școlar, în care spune, că a încercat să liniștească pe Bran, căci la catedra lui nu poate fi numit altcineva, numai dacă el ar demisiona, sau ar fi suspendat de către Minister. Raportul continuă apoi în felul următor:

„Bran însă în urma persecuțiilor din trecut fiind neîncredător, nu s'a liniștit la cuvintele mele, ci și-a exprimat frica, că dacă fofurile bisericesti l-au îmbiat cu parohie, desigur intenționează ca la catedră să numească o altă persoană. Din acest motiv găsesc de cuviință să înainteze chestiunea Onor. Inspectorat, cu observarea că Bran în cei 16 ani serviți aici, niciodată n'a dat motiv de nemulțumire, datorită și-a împlinit-o conștiincios, a fost loial și înainte de toate pentru blândeța și cultura lui înaltă se bucură de stima și dragostea tuturor colegilor săi și chiar din acest motiv e vrednic ca să primească sprijin pentru menținerea catedrei lui, mai ales că e pus și la multe alte încercări”.

Ca răspuns la acest raport Inspectoratul Oradea anunță Direcțiunea, că Bran nu va fi înlocuit, căci n'are motiv. „Acest bărbat vrednic și asuprit (szorongatott derék férfi) să-și înainteze actele, ca din parte-mi să-i asigür situația” — termină inspectorul. Asigürarea că nu va fi înlăturat dela catedră, o primește și dela Episcopia de Gherla.

Este interesant de remarcat faptul, care reese și din citatele noastre, că directorul și profesorii liceului au avut față de Bran o atitudine cât se poate de colegială și înțelegătoare. De câte ori alții îl atacă, ei caută să-i ia apărarea și să-l justifice. Il stimau așa de mult și-l apreciau, tocmai fiindcă vedeau în el nu numai un om înzestrat cu o cultură vastă, ci și un apărător intransigent și neînfricat al drepturilor națiunii sale.

Lupta care o ducea Bran la parohie cu cei rătăciți și înstrăi-

nați de neam, atacurile tot mai dese în presă, șicanele și amenințările neîncetate din toate părțile, nu-l puteau lăsa nesimțitor. La acestea se mai adaugă un desinteres aproape total și lipsă de înțelegere la o mare parte dintre conaționalii săi, fapte cari au contribuit și grăbit în măsură însemnată, zdruncinarea sănătății și sfârșitul tragic al marelui nostru luptător. Ultimul an școlar în care a mai funcționat ca profesor, a fost 1875—76. Iată ce ne spune despre el un fost elev al său, vrednicul canonic pensionar Grigore Pop din Gherla: „Când în anul școlar 1874/5 m'am înscris în clasa V-a liceală, melancolia tăcerii, singurătății și a uitării și-au înfipt ghiarele în sufletul și intelectul distinsului bărbat. Au încetat orice activitate, una însă nu. Venea regulat la ora de limba română. Ședea în scaunul de pe catedră fără a se uita în dreapta sau în stânga, își cufunda capul — de altă dată atât de luminat — în palme și fără a grăi un cuvânt, sta nemișcat până când suna, când apoi se ridica și pleca fără a se uita la noi, ori a grăi un cuvânt. Toate s'au întunecat în sufletul lui, numai simțul datoriei a rămas viu. Așa a dus-o până în anul 1876, când agravându-i-se boala, a fost dus în sanatoriu pentru boli mintale la Sibiu. *)

În conferința profesorilor din 23 Dec. 1876, directorul anunță, că în urma dispozițiilor forurilor superioare Bran „și în timpul boalei” va primi leafa, iar profesorul Lukacs György, declară, că îl suplinește gratuit la catedră până la finea anului școlar. Deci în acest timp el nu mai funcționa la post și se găsea suferind în spital. Despre acest lucru direcțiunea liceului avizase Inspectoratul Școlar, care bănuind că Bran nu se va mai întoarce la catedră, cere părerea corpului profesoral, că după plecarea eventuală a lui Bran mai e necesară predarea limbii române în liceu? Corpul profesoral în ședința din 26 Martie 1876, propune, că după plecarea lui Bran să nu se mai predea limba română. Motive: Elevii români sunt puțini, având și la Baia-Mare liceu, unde se predă limba lor. Când vin la liceu, ei posedă limba maghiară. Dacă totuși s'ar preda, să nu fie catedră sistematizată, ci să se țină numai câteva ore, de către profesorul maghiar Lukacs György, care cunoaște această limbă. Limba română s'a introdus la acest liceu în timpul absolutismului, care n'a protejat națiunea maghiară. Deși atunci era mare numărul elevilor români, totuși populația maghiară a orașului n'a primit cu bucurie această veste și dacă nu s'au întâmplat neînțelegeri de ordin național între profesori și elevi, aceasta se datorește

*) Din scrisoarea cu amintiri despre Bran, trimisă subsemnatului.

personalității și tactului profesorului Bran, care a funcționat dela înființarea acestei catedre. Dacă în locul său ar fi numit unul cu mai puțin tact, s'ar ivi nemulțumiri și între profesori și în oraș. În concluzie, conferința profesorală propune, că dacă Bran n'ar mai funcționa, atunci să se desființeze catedra de limba română.

Cu toate acestea limba română s'a predat în liceul din Satu-Mare până în anul 1907, însă nu cu rezultatele de pe timpul lui Bran.

În ziua de 10 Octombrie 1877, boala nemiloasă care îl rodea, îi aduce sfârșitul. Bran moare în sanatoriu de boli nervoase din Budapesta.

Prin moartea lui se încheie un capitol glorios de lupte și frământări naționale în Satu-Mare. Acest oraș și ținut pierde pe cea mai distinsă figură, pe cel mai vajnic și neînfricat luptător pentru drepturile națiunii sale. Figura lui ne apare și mai vrednică de admirat, când ne gândim, că a luptat singur, aproape neînțeleș de conaționalii săi, într'un timp, când se pregătea prin toate mijloacele posibile, moartea națiunii noastre de aici. Dacă s'a salvat și menținut o tradiție de viață românească, o luptă pentru menținerea drepturilor și a ființei neamului nostru, mai vitregit pe aceste meleaguri decât în alte părți, apoi aceasta se datorește în mare măsură acestui om. Când Vasile Lucaciu apare pe scena luptelor naționale de aici, el găsește terenul pregătit de marele său precursor Petru Bran.

CANTEC LANGA ADORMIREA INTUNERICULUI

de PETRE A. PETRE

*Pribeag prin veacuri, obosit de drum,
Intunericul adoarme în fiecare noapte la fereastra mea.
Eu îi cânt și îi închid pleoapa grea
Cât o copertă de album.*

*Apoi îi cobor cerul veliță moale,
Stelele i le pun de veghe la căpătâi,
Zorii când îmi bat la fereastră să-l scoale
Și să-l ducă la scaldătoarea de rouă și lămâi.*

*Ne-am împrietenit într'o seară. Eram trist și uitat.
Prin sughituri seci toată iubirea mea i-am cântat.
M'a ascultat tăcut. Apoi mi-a povestit
Și el povestea-i tristă de drumeț îmbătrânit.*

*De-atunci în fiecare seară îl aștept,
Cu el cresc mai înalt în gând și mai drept.*

Petre A. Petre

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

de TEODOR SCARLAT

I.

NOUA ORANDUIRE SOCIALĂ pe care M. S. Regele Carol II a dat-o poporului Său a schimbat, într'un timp mai scurt decât ne așteptam, viața culturală a țării noastre. De unde până mai ieri trebăluiau, într'un domeniu străin pregătirii lor, o mulțime de burtă-verzi culturalomani, astăzi așezămintele culturale ale țării sunt încredințate unor oameni de recunoscut prestigiu intelectual. Creiatorii în special, adică aceia pe cari politicienii de odinioară îi socoteau mai prejos decât pe cei mai analfabeți agenți electorali, cunosc în timpul de față, o meritată căutare. Oamenii cari au fost atâta amar de vreme văduviți de situații, ce le reveneau de drept, astăzi, grație unui chibzuit program de guvernământ, sunt în măsură să-și desăvârșească personalitatea zăcândă, până acum, sub umbra idolilor falși. Au fost impresionate, din acest punct de vedere, cuvintele d-lui Liviu Rebreanu, despre felul cum era considerat până acum scriitorul român, cuvinte rostite cu ocazia sărbătoririi scriitorului Mihail Ralea, ministrul muncii.

Veșnic cerșetori ai bunăvoiei tuturor nechemășilor, veșnic cu grija obședantă a zilei de mâine, scriitorii români ajunseseră de plâns. Era de ajuns să spui cuiva că ești scriitor, pentru ca să nu mai poți fi luat în serios: politicienii te preferau oricărui gazetăraș care la publica (cu fotografie) „meritele”, iar pleava afaceriștilor ajunși în posturi de răspundere... „culturală” te trata mai rău decât pe omul de la ușă. Și în timp ce tu, conștient de toate acestea, te resemeni, sperând în zile mai bune și, încrezător în arta ta îți luai drumul spre locuința unde te așteptau creditorii ori, poate, o lungă și dezolantă mizerie, pe lângă tine se strecura, mulțumit, cutare gazetăraș căruia domnul ministru sau domnul „director” îi acordase (pentru că îl aprecia și îl servea) o sumă cu care tu ai fi putut trăi, modest, câteva luni, lângă vis și manuscrite. Astfel stând lucrurile, tu biet scriitor, regretai că n'ai învățat o meserie oarecare, numai să nu fii la cheremul băeșilor deștepți de prin redacții și la dispoziția, mereu interesată și mereu aceeași, a „cultraliilor” de orice fel... Hei, dar timpurile acelea s'au dus. Fie-le ușoară... amin-tirea.

II.

TEATRUL NAȚIONAL DIN BUCUREȘTI are un nou director: pe d-l Camil Petrescu. Autorul Modalității estetice a teatrului, a cărui complexă personalitate nu se poate contura prin câteva fraze are, de data aceasta, posibilitatea să-și valorifice „pe teren” principiile de artă dramatică. Cine a studiat atent cartea d-sale despre teatru, carte apărută anul trecut în editura Fundațiilor Regale, știe ce înseamnă, pentru d-l Camil Petrescu, nu numai opera dramatică în sine, dar și felul cum aceasta trebuie prezentată, atunci când e vorba să realizezi un spectacol de artă adevărată.

Revoluționar în concepțiile d-sale despre teatru și artă în genere (și când

spunem „revoluționar” ne gândim, bineînțeles, la pasiunea d-sale pentru frumosul rațional, pentru arhitectura conștientă a gândului), d-l Camil Petrescu va desăvârși — suntem siguri — Teatrului Național, rolul de înaltă școală de artă, operă începută de d-l Ion Marin Sadoveanu.

III.

„OFENSIVA CULTURALĂ” ajunsese anii trecuți un foarte apreciat subiect de discuție. Entusiasmați de nu știm ce porniri nici până azi realizate, fiecare mânător de condeiu se simțea parcă obligat să sublinieze cu elogiul acea „ofensivă”... iluzorie; dar dacă atunci ne bucura intenția numai, astăzi când s'a trecut la fapte, ne bucură realizarea, căci, într'adevăr, numai astăzi se poate vorbi despre o „ofensivă culturală”. „Serviciul social”, „Straja Tării”, premilitarii, echipele regale, cum și inițiativele particulare muncesc pretutindeni cu o râvnă necunoscută până acum.

Trezite din somnolență, instituțiile de cultură particulare s'au asociat programului de activitate al statului. Astfel „Societatea Scriitorilor Români” a organizat în iarna aceasta în țară o isbutită serie de șezători literare. Revista „Universul Literar”, după o șezătoare grandioasă în Capitală a întreprins la rândul său un frumos turneu în Ardeal. Noua grupare de scriitori tineri dela revista „Meșterul Manole” plănuiește acelaș lucru. Editurile lucrează intens, revistele de toate categoriile au părăsit tonul gratuit polemic de odinioară. Peste țară adie un vânt de primenire... Iată adevărata ofensivă culturală.

IV.

SE DISCUTĂ UN PROIECT DE LEGE pentru pensionarea scriitorilor. Foarte frumos și toate cuvintele de laudă d-lui M. Ralea ministrul muncii, inițiatorul. Obosit de atâtea hărțueli cu viața, scriitorul român poate să aspire la o bătrânețe liniștită. Fără compromisuri, fără griji. Păcat numai că majoritatea scriitorilor noștri închid ochii fără să fi avut bucuria să-și cunoască țara. Țara pentru care au muncit și în limba căreia cântă, o cunosc toți sam-sarii, toți votajorii, numai ei nu. Ar fi un adevărat act de cultură dacă cei cari conduc azi destinele acestui popor ar înlesni scriitorilor să-și cunoască patria. Dintre atâtea sute de permise pe C. F. R., s'ar putea da câteva în plus S. S. R.-ului pentru membrii săi lipsiți de alte avantagii pe C. F. R. Să așteptăm această minune?...

V.

INSEMĂM cu regret în această scrisoare, trecerea întru cele veșnice a două personalități ilustre: Maria Ciucurescu și prof. Țițeica.. Fără să ne gândim o clipă că facem prin aceasta operă de... informație, ori necrologuri cari să ne pună în valoare reflecțiile despre viață și moarte, consemnarea noastră în împrejurări de acest fel — cititorii o știu — se vrea numai ca atare. Când cineva își ilustrează domeniul de activitate, fie ea chiar profesională, apoi de datoria noastră este să ridicăm pentru o clipă pânza neagră a unui regret. Atât Maria Ciucurescu cât și profesorul Țițeica merită pe deplin această postumă înțelegere: căci atât scena cât și catedra au pierdut, prin moartea lor, două elemente cari le-au onorat deopotrivă.

București, Mărțișor 1939.

Teodor Scarlat

SCRIITORI ȘI CĂRȚI

de OCTAV ȘULUȚIU și ION SAMARINEANU

OCTAV ȘULUȚIU

HORTENZIA PAPADAT-BENGESCU; RĂDĂCINI.

(Ed. Națională, 2 vol.)

Primul lucru pe care trebuie să-l constate criticul, ca și cetitorul acestui roman, este greutatea cu care el se citește. Nu e vorba de o dificultate de descifrare a textului, așa cum o întâmpini la lectura unor autori clasici, a unor filozofi sau chiar la străbaterea unui scriitor ca Proust. H. Papadat-Bengescu scrie foarte clar și nici conținutul nu reprezintă, cum nu reprezintă nici forma, obscurități sau probleme de interpretare. Lectura „Rădăcinilor” e anevoioasă din cauza gravității conținutului și din cauza concentrării formale. H. Papadat-Bengescu se dovedește un scriitor de factură clasică: unica preocupare a sa fiind sufletul omenesc, surprins și analizat în cecece are el mai abstract, mai profund și mai impalpabil. Natura exterioară, materia, în sensul în care era ea întrebuițată și de romancierii romantici și de cei realiști, nu există pentru H. Papadat-Bengescu. Scriitorul — căci deși femeie, ca realizare și conștiință scriitoricească se poate vorbi despre dânsa la masculin — nu descrie nici un aspect exterior, nici chiar întrucât ar putea el lumina psihologia omenească. Nici descrierea naturii, nici descrierea obiectelor familiare omului nu se găsește în romanele sale — cu atât mai puțin în „Rădăcini” — nici întrucât ele ar putea fi expresia sufletului eroilor, așa cum o găseam la un Flaubert sau Balzac, cu atât mai puțin în mod gratuit, ca la romantici. Cecece urmărește autorul e sufletul omenesc, în mișcările lui imateriale, în reacțiunile lui intime, în stările complexe, pe cari le analizează și le comentează cu o pricepere și o fineță, rare. Din manifestările exterioare ale acestuia, nu întrebuițează în roman decât gesturile și vorbele omenești. Astfel tot romanul e o explorare în adânc, o scormonire neobosită în golul sufletului omenesc, ale cărui variate și subtile aspecte își desvăluie grandioasa lor semnificație generală. „Rădăcini” sunt o frescă uriașă a sufletului, lucrată însă cu mijloacele mărunte și fine ale miniaturistului. De aci rezultă oboseala la lectură, la lectorului ne-deprins cu răsuflarea îndelungă pe o întindere de peste 900 de pagini, străbătând un material dens. Deși atât de întins, din romanul „Rădăcini” nu se poate scoate nimic. Niciun detaliu nelalocul lui. Totul e broderie sub-

țire și substanțială a fenomenului psihologic, totul e concentrare la maximum, e rezumare a unor analize pe cari cititorul, trebuie să le reia de la capătul final unde le-a adus autorul, pentru a le duce în sens invers la punctul lor de plecare, refăcând procesul pe dos, prin care autorul a ajuns la concluziile sale. Materia deci, a romanului, e aridă și prezentată sub forme de esență succintă, care se cere rumegată, asimilată și dezvoltată în mecanismul gândirii. Intr'un cuvân „Rădăcini” e un roman incomod, deoarece autorul său nu face concesii frivolității și ușurătății cititorului, ci-l pune la muncă, silindu-l ca lectura să nu-i fie o agreabilă trecere de timp ci o colaborare permanentă cu autorul. Acesta e semnul marelui scriitor și merită să-l relevăm pentru că scriitorul român și-a deprins prea mult cititorii cu comoditatea și ușurința lecturii. Literatura română cuprinde prea multe facilități și prolixități pentru a nu saluta cu bucurie un scriitor conștient de rolul său care nu e de a distra pe cititor, ci de a-l instrui și înălța. E cazul Hortensiei Papadat-Bengescu.

E poate dificilă lectura „Rădăcini”-lor și din cauza neglijenței gramaticale și uneori chiar stilistice a textului. H. Papadat-Bengescu a fost întâmpinată adesea cu obiecțiunea criticii că nu scrie corect românește, și să spunem chiar numai corect. Și într'adevăr. Lăsând la o parte nenumăratele greșeli de tipar cari foesc în chip de paraziți în textul său și pe cari un lector atent și binevoitor știe să le distingă de greșelile proprii ale autorului, acestea sunt și ele într'o mare cantitate și greșeli de vocabular, dar mai ales de construcție, de sintaxă. Sunt în scrisul H. Papadat-Bengescu intersături de limbă nepotrivite cu spiritul limbii române și cari sunt fie influența scrisului francez atât de familiar educației autorului, fie, o lipsă de supunere a conținutului exprimat la regulile de expresie generale. H. Papadat-Bengescu sacrifică scrisul corect interesului psihologic. Dânsa are construcții strict personale, rezultate din necesitatea de a exprima noi conținuturi și din lipsa de stăruință a autorului asupra unei formulări mai exacte. N'am să mai dau exemple căci sunt nefolositoare, mai cu seamă după analiza pe care Șerban Cioculescu a făcut-o romanului, însemnând greșelile cele mai importante (vezi „Revista fundațiilor regale” An. V. Nr. 11. din Noembrie 1958 pag. 404). Am constatat numai cece trebuia constatat și fără a trece cu ușurință asupra acestui fapt — căci nici unui scriitor, oricât de mare, nu i se iartă neglijarea scrisului — trebuie să recunosc însă că i se pot ierta autorului incorectitudinile sale gramaticale sau stilistice, pentru că realizarea sa copleșește și forțează admirația. Ar fi fost desigur ideal ca H. Papadat-Bengescu să ducă la perfecție și scrisul său. Dar greșelile sale de limbă, deși remarcabile, nu reușesc să strice impresia grandioasă pe care o provoacă opera sa.

Căci trecând peste greutatea de lectură, pe care un cititor inteligent și serios o învinge, îți dai seama că „Rădăcini” e una din cele mai mari opere cari au fost scrise în literatura română și, din toată opera scriitoarei poate cea mai mare, dacă nu egală cu romanele precedente ale ciclului. Acesta e al patrulea roman din ciclul așa zis al Halipilor, deoarece toate se învârtesc în jurul vieții acestei familii și a familiilor înrudite. Primul, „Fecioarele despletite” era încă în faza pre-epică a autorului, pe când nu reușise să se desprindă total de un lirism abuziv în „Balaurul” sau în „Femeia în fața

oglinzii". Al doilea era „Concert din muzică de Bach”, roman de o mare profunzime unită cu multă savoare și varietate de tipuri, operă spre care merge preferința mea, poate nu atât subiectiv, cât din convingerea că acolo autorul a izbutit să se apropie în mai mare grad de acuratețea stilistică și pentru că acolo a creat. O operă rotundă, armonioasă și ca fond și ca formă. Al treilea roman „Drum ascuns” prevestea ca adâncime, uscăciune, ariditate pe acesta. Autorul era într-o nouă etapă de interiorizare, pe care a desăvârșit-o în „Rădăcini”.

„Rădăcini” e un roman balzacian prin proporții și prin metoda readucerii în scenă a personajilor din alte romane, mai puțin însă ca metodă realistă și epică. Epicul H. Papadat-Bengescu operează în domeniul strict interior, narațiunea topindu-se, pierzându-se și revenind doar din loc în loc, în fluviul amplu al introspecțiunii. Ba chiar faptele, câte sunt prezentate, le vedem toate trecute prin sufletul eroilor, uneori chiar prin optica lor. Balzaciană e așa dar H. Papadat-Bengescu pentru că în „Rădăcini” revin personajele din celelalte trei romane. Prietena Elenei Drăgănescu, născută Halipa, Nory cea curioasă, vulgară și bună la toate, confidantă discretă, deși altfel e de o sălbatecă indiscreție, din personajul secundar devine aci, una din cele două eroine principale, a doua fiind sora ei Dia Baldovin. Regăsim pe Lică trubadurul, pe Elena Drăgănescu, pe sora ei Miko-Li, pe Marcian violonistul, pe Meri, moșica simpatia clandestină a lui Lică, pe luna Lina și bătrâna Tana. Și, prin carte circulă umbrele celor dipăruți și prezența lor e tot atât de puternică pe cât acelor în viață și umbra Lenorei Halipa și a lui Drăgănescu fostul soț al Elenei și al Liei fiica lui Lică și până și boerul Dinu Baldovin, tatăl Liei și al lui Nory, care este evocat în toată organicitatea fapturii lui de boer comod și tacticos, plin de prejudecăți dar și de slăbiciuni, aristocrat decadent și incapabil de altceva decât de distracție și amor, lipsit cu totul de voință, care face să dureze legătura nelegitimă cu fiica administratorului său, cu Cornelia, pe care o ia de nevastă pe patul de moarte, constrâns de chiar fiica sa legitimă Dia, care-l obligă să recunoască și pe sora sa, Nory, fructul concubinajului. Mai tulburătoare și mai frecventă e umbra elvețienei Madó, fostă guvernantă a Diei, asupra căreia înțelepciunea ei și puternica-i personalitate au avut o puternică influență pe care și-o păstrează și după moarte, eleva sa neînfrățitund nimic fără să consulte în amintire pe Madó, fie din cele ce a învățat dela ei, fie din scrisorile ei. Madó circulă prin roman puțin cam așa ca Daphné Adeane prin romanul lui Maurice Baring.

Prezența aceasta a morților în roman e un element de seamă care accentuează ritmul și impresia profundă de viață autentică degajată din el. În aceeași măsură contribuie un alt element, des întâlnit în romanele H. Papadat-Bengescu și care nu lipsește nici aici și anume: boala și anomalia psihofizică. Dela conformația fizică anormală a lui Nory, până la scrânteala mentală a Anetei Pascu, trecem și prin turburea stare fiziologică a adolescentului Ghighi, și prin boala Madonei, atât de crud și de veridic înfățișată în efectele ei psihologice precum și prin ipocondria și bătrânețea Corneliei. Toate neajunsurile biologice cari însoțesc și caracterizează viața trăită, fac parte din cosmosul artistic al autorului și se adaugă aci la colecția de boale și bolnavi din celelalte opere.

Am spus că H. Papadat-Bengescu este un clasic pentru că opera sa are preocupări și consecințe pur psihologice. Într'adevăr ținutul vast și bogat al sufletului omenesc este explorat cu măiestrie, în înfățișările sale cele mai subtile, de un autor pe care-l intersează detaliul și nuanța din care se poate construi un întreg caracter. Eroii H. Papadat-Bengescu sunt văzuți toți prin ferestruica gesturilor și a faptelor mărunte cari luminează încă întregul lor complex intim. Și autorul are într'adevăr un registru variat de eroi. Există în „Rădăcini” eroi cari au loc mai mult și alții loc mai puțin în economia romanului, dar nu sunt eroi principali sau secundari în ordinea creației. Se înțelege că întreg romanul este exact în jurul a două figuri, a celor două femei atât de deosebite, cari sunt Dia și Nory. În contrastul dintre ele două, contrast ajuns până la urmă la un veritabil conflict, stă tot dramatismul cărții. Dar toate celelalte personaje, deși unele sunt foarte secundare ca interval de apariție în carte, au o forță de viață, au atâtă profunzime și sunt atât de complete în prezentarea lor, încât nu pot fi categorisite drept secundare. Nici sfioasa Cornelia a cărei viață sufletească s'a stins odată cu moartea boerașului ei, Dinu Baldovin, de care a legat-o o puternică dragoste, nici junele ambițios și superficial care e Coti Pascu, nici blânda și devotata moșică Mari, nici flăcăutul și boemul Lică Tru-badorul, nici recea și inteligenta Elena Drăgănescu, nici sensibilul și îndemânatecul artist Victor Marcian — în ale cărui unele apucături pare că autorul a vrut să nemurească aspectul fizic și sufletesc al marelui nostru G. Enescu! — nici adolescentul Ghighi în ale cărui confuzii și tulburări autorul a reușit să cristalizeze caracterul specific al unei vârste omenesci și nici chiar aparițiile sporadice, a Kirei, servitoarea nerușinată și șireată a lui Simeon transilvăneanul pedant, conștiincios, scrupulos și obedient și a numitului tată al Anetei, nici într'unul din eroi marele talent psihologic al H. Papadat-Bengescu n'a dat greș, construind din fiecare, în trăsături mai multe sau numai în schițe, complexe portrete individuale. Nu mai vorbesc de personajile principale, de Dia, cu inteligența și calmul ei cu aristocrația ei rece și distantă, discretă și învăluitoare, bolnavă de singurătate, pe care iubirea doctorului Caro, alt personaj principal, reușește să o desgehe și să-i dea gust de viață și de faptă, atât de deosebită de Nory, fata urâtă și indiscretă, vulgară, gălăgioasă și ambițioasă, pe care descoperirea inferiorității sale fizice o transformă puțin.

Cuplul Caro și Madona, chinuți amândoi de gelozie, amândoi înverșunați într'o iubire zădărnicită de boala Madonei pe care ea o ascunde din pudoare, e deasemenea de o puternică realizare.

Cel mai desăvârșit personaj este însă Aneta Pascu. În crearea acestei figuri de monstru uman bizară apariție de prostie feminină, aliată cu o viclenie organică, urâtenie fizică și isterie alimentată de minciună și fan-tezie bolnavă, autorul s'a întrecut pe sine însuși. Aneta Pascu trece în galeria tipurilor literare ca un exemplar deplin realizat al isteriei domoale încarnată într'o făptură cu un fizic ingrat. Dacă Aneta ar fi frumoasă ea ar ajunge o desfrânată. Sau dacă ar fi cel puțin inteligentă. Ea este însă o urâtă, o disgratioasă, pe care lipsa ocaziei de a cunoaște experiența erotică o duce la dezechilibru. Apariția ei este uluitoare și halucinantă. Viața ei, cu vicleniile și minciunile de cari uzează, cu tertipurile ei inutile, cu mane-

vrele jalnice de a se arunca de gâtul bărbaților, fără a avea însă curajul ultim, are nuanțe de fantastic patologic. Aneta trăește ca într'un vis rău, cu gesturi dezacordate și lente de înotător tras la fund de un ochi de apă, așa cum apare mai ales în scena în care ajunge cu femeile de stradă, în tovărășie la restaurantul de unde o salvează apariția neașteptată a fratelui... Aneta Pascu e un tip tragic de inconștientă și neputință, o ființă nenorocită, victimă a unor credințe încărcate, epavă precoce a unei vieți neconsumate. În toată evoluția caracterului său autorul a dovedit o mare cunoaștere a sufletului omenesc dar și mari posibilități de gradare a efectelor, ceea ce înseamnă calități de artist. Progresul isteriei Anetei Pascu și trecerea ei în nebunie sunt descrise de o mână de maestru. E interesant că Aneta Pascu nu are nici o legătură de familie cu Hallipii sau Baldovineștii. Ea e o intrusă, o eroină adunată de pe stradă de Nory și destinul i se împletește incidental doar cu destinul celorlalte personaje, înlănțuite între ele prin puternice legături. Dece apare Aneta Pascu în viața lui Nory și a Diei? Poate pentru ca Nory să-l cunoască pe Coti, bărbatul care-i va revela infirmitatea și care e un instrument în conflictul ei cu sora sa Dia.

„Rădăcini” e un roman de mare perspectivă umană. E o incursiune în adâncurile cele mai nebanuite ale sufletului omenesc pe care autorul l-a intuit și l-a exprimat în toată contradictoria sa multilateralitate. Romanul are o viziune amplă și pesimistă a vieții, dar calm, pesimistă și realistă.

Și în compoziție „Rădăcini” e o carte originală. La o primă privire cartea pare o amplă bucată de viață, o tăietură de spațiu și timp care putea să înceapă mai dinainte sau să se continue încă. Ea n'are compoziție clasică, deși am constatat factura clasică a autorului și în țelurile psihologice ale sale și o putem constata și în aspectul de seninătate care încorporează viziunea pesimistă de viață până la sfârșit. Compoziția cărții aș asemui-o cu o serie de valute... Ea se reprezintă geometric în spirala care pleacă dintr'un punct pentru a se răsuci „înapoi” asupra sa însăși, revenind spre punctul de plecare, din apropierea căruia pleacă din nou „înapoi” și iar revine și iar pleacă... Intreaga acțiune a cărții e o plecare din prezent, spre trecut. Eroii, și mai ales Nory, pleacă dela faptul actual pentru a se întoarce în amintire la faptele cari se leagă de prezent și-l explică. Vasăzică mișcarea romanului e un du-te vino din prezent spre trecut, o mișcare neconținut retroactivă, asemenea creșterii „rădăcinilor” în jos, a înaintării lor lente „înapoi” într'un rol în care-și găsesc rezistența și sprijinul. Astfel analiza autoarei sfredelește viața eroilor săi coborând în trecutul lor ca o rădăcină ceși caută temelile și după cum analiza cărții dă titlului cărții o explicare și o justificare, acestea își găsesc un corespondent și în concepția care este aceea că viața omului e strâns legată și determinată de trecutul lui, de care-l leagă rădăcini cari nu se pot smulge nepedepșit: Omul e robul nașterii și al educației sale cari îl urmăresc toată viața. Dia și Nory, surori sunt totuși atât de deosebite, prima aristocrată, a doua plebeiană, datorită celor două mame, celor două condiții de viață și celor două educații și influențe diferite suferite de ele și totuși, pe amândouă le apropie un element sufletesc comun, pe care nu l-au moștenit desigur de la tatăl lor ci de la un străbun mai depărtat și anume: voința, pe care amândouă o au în măsură egal de dezvoltată.

Fără a fi căutat simbolul, autorul a dat totuși în titlul romanului său definiția romanului său și în ceace conține și în felul în care-l exprimă. „Rădăcini” este romanul psihologic cel mai nuanțat și cel mai profund din literatura noastră, până azi și cu toate scăderile lui stilistice și prin colecția lui de tipuri și prin orizonturile ce deschide asupra omului în general și a vieții lui individuale și colective și-a cucerit locul de frunte în istoria literaturii noastre.

VICTOR ION POPA: GHICEȘTE-MI IN CAFEA.**(Ed. Ideia, București 1939).**

Viața prezintă, pe lângă un aspect static, surprinzătoare încurcături și fapte cari alcătuiesc aspectul ei dinamic. Acțiunile mari, însă, sunt greu de prins prin faptul că rareori numai se petrec la lumina zilei și chiar când se întâmplă la lumina zilei și în văzul tuturor, cauzele lor precum și fața adevărată rămân mereu tănuite. Cunoașterea și redarea lor este un secret al Zeilor.

Atunci ce mai rămâne bieților scriitori să laude și să cânte? Ce altceva decât faptul mărunț, dramele mici ale vieții cotidiene, ale cutărui sau cutărui biet om necunoscut, care pe negândite și fără voie sau, câteodată, cu bună știință și de bunăvoie, intră în câte o încurcătură din care abia isbutește să iasă și cu ce sacrificii?

La drept vorbind, viața, dacă din capul locului oamenii sunt reduși, de soartă sau de anumite stări sociale, să o trăiască cu deamănuntul, adică să o mărginească la gustarea faptelor obișnuite și la îndemâna oricui, este un șir de capcane în cari cei slabi și lesne crezători, atunci când nici un orizont mai larg nu-l înalță și-l luminează, cad cu ușurință. La aceasta mai ajută și semenii întinzându-le la orice pas lațuri fie din prietenie fie din dușmănie.

Când ne lipsește viziunea ansamblului, care dă puterea spirituală să sărim peste gropi, de bună seamă că marea vină în producerea năcazurilor noastre nu o au atât „stihile” de cari pomenește într'un loc d-l Victor Ion Popa ci mai ales propriile noastre slăbiciuni.

Din lupta cu „stihile” nu pot să iasă niciodată lucruri mici, minore sau minuscule, schițe și farse ci „marea comedie” sau „marea tragedie” omul fiind prins aci nu pe latura lui slabă și superficială ci pe latura lui eroică, spirituală, înaltă, eternă. Opere ca „Iliada”, „Divina commedia” sau „Faust”, se referă la viața umană și o înfățișează sub aspectul universalului nu al fleacului.

Lăsând la o parte stihile, ne putem apropia cu fruntea descoperită de grija înfruntării unei opere grele, de cartea d-lui Victor Ion Popa, „Ghicește-mi în cafea” ca de orice lucru pe măsura vremurilor noastre.

După ce ne-a dat frumoasa epopee a lui Manolache Pleșa din romanul „Velerim și veler Doamne” d-l Victor Ion Popa ne dă o serie de nuvele inspirate toate din viața cotidiană contemporană dintre cari cea mai mare ca număr de pagini este „Ghicește-mi în cafea” titlul care îl poartă întregul volum.

Ne coboară îndată la lucruri banale, făcându-ne să vedem ce poate să iasă din nevinovatul dar foarte răspânditul obicei al ghicitului în cafea atât în birourile întreprinderilor particulare cât și al instituțiilor publice unde se află întrunite ca funcționare reprezentante ale sexului frumos în număr mai mare ca două. Un adevărat „roman” cu peripeții, cu scene dramatice, cu altercații și palme, cu despărțiri de prieteni, stricări de căsnicii, etc.

În ce privește întâmplările narate de autor prin vocea eroului său, nu se știe unde ar fi ajuns lucrurile, dacă eroul pățaniei care se spovedește din fir în păr unui avocat ca să-l înțeleagă mai bine, un oarecare vechiu voiajor fără nume în vârstă de peste 60 ani, n'ar da dovadă de înțelegerea și calmul potrivit vârstei sale mai mult decât mature.

Acest om cum se cade, care în toată intriga nu a avut nici un amestec și care tocmai de aceea a căzut cel mai rău mesa în scandalul, din birou, între Aglăița Sotir și colegii ei și care, din bunătatea părintească și slăbiciunea omenească, a luat apărarea unei nefericite funcționare, a avut răbdarea să descurce, în cele din urmă, migăloasa țesătură a scandalului a cărei victimă a fost Aglăița Sotir, după ce a fost concediată din serviciu odată cu el.

Ancheta bătrânului voiajor, ajuns șomer a descurcat felul cum s'au țesut firele explicând astfel felul fericit cum se încheie povestirea:

Statornicindu-se obiceiul ca Aglăița Sotir să ghicească în cafea șefului Stelian Tănăsescu, a stârnit invidia colegelor și colegilor, cari considerând-o în grațiile lui, răstălmăceau toată viața ciustită și ascensiunea rapidă la leafă mare a Aglăiței Sotir prin asta. Au și decretat-o amanta lui Tănăsescu. În realitate „ghicitul în cafea” în cabinetul șefului, nu se completa cu nimic, rezumându-se pur și simplu la acest nevinovat sport pe care Aglăița, femeie inteligentă, îl colora cu puțină fantezie și cu puțin adevăr în legătură cu succesul în afaceri și prosperitatea întreprinderii lucruri cari stăteau la inima șefului ei.

Din invidie colegii și mai ales colegele îi creiară din bârfeală o personalitate dublă, o dublură reprobabilă, sub care a cunoscut-o și judecat-o la rândul lui și bătrânul voiajor devenit pe neașteptate la început prietenul și apoi soțul Aglăiței și iată cum:

După moartea lui Stelian Tănăsescu lucrurile trebuiau să ajungă la un desnodământ.

Desnodământul a avut loc chiar a doua zi după înmormântare la birou prin formidabilul scandal cu invective și insulte reciproce având drept rezultat concedierea din serviciu a Aglăiței și a apărătorului ei.

Lucrurile ajungând până aci, omul milos din fire odată pornit pe panta faptei bune nu mai putea să dea înapoi și să lase la voia întâmplării o femeie singură și pe deasupra frumoasă. Cine știe ce s'ar fi putut întâmpla cu ea dacă în asemenea împrejurări ar rămâne fără un sprijin moral. Și așa din filotimie, îndemnat de un amestec de generozitate și dragoste pentru ea ajunge cam prea departe. Sub pretextul că vrea să evite un eventual gest funest al Aglăiței, supusă la dubla lovitură materială și morală, a condus-o acasă la ea, a îngrijit-o, a culcat-o, și fiind târziu a rămas și peste noapte acolo să fie gata să-i sară în ajutor de s'ar trezi în ea vre-un vis urât. Rezultatul lesne de ghicit a fost că s'a încurcat deabinelea cu ea, stârnind reacțiunea necruțătoare a legitimei sale neveste, femeie acră neînțelegătoare și neîngăduitoare care prin purtarea ci a grăbit despărțirea și deci stricarea căminului.

Se va spune că eroul n'a eșit tocmai rău din treaba asta, pentrucă Aglăița s'a dovedit femeie cinstită și iubitoare iar omul s'a simțit și el după amar de ani ca întinerit. Dar judecând după felul cum au decurs lucrurile

n'a fost tocmai ușor, pentru că el auzise numai rău despre Aglăița iar încurcătura s'a petrecut cu totul împotriva chibzuinței lui și numai din slăbiciune. Până să se descurce lucrurile și să iasă adevărul la lumină câte necazuri și umblătură iar ca să intre din nou în rând cu oamenii altă bătaie de cap pentru că nu-i tocmai ușor să-ți strici casa la bătrânețe ca să faci alta la loc.

Povestirea este vioaie cu multe amănunte comice, cu o înlanțuire a vorbelor potrivite felului de a judeca și de a se exprima unui om de branșa voiajorului făcându-l să apară veridic și viu cu toate că este fără nume.

Tot o pildă de victimă a propriilor slăbiciuni este o altă povestire cuprinsă în cartea aceasta și anume „Dispariția lui Max Edelștein, depou de mașini agricole”.

Acest om de afaceri evreu, după o serie de încasări, prin târgurile și satele basarabene, cari i-au umflat geanta cu o sumă considerabilă de bani, se întorcea spre casă cu trenul în ajun de Crăciun, cu minunate planuri de petrecere a anului nou. Pe deasupra se vedea în situația de a putea să readucă liniștea în cămin cumpărând temperamentoasei sale soții Ghizela o blană scumpă de astrahan după care râvnea de ani de zile.

Chinuit însă de sete, din cauza alimentării fără măsură cu picante sarmale moldovenești, se dă jos din tren într'o gară necunoscută, pierde trenul și nimereste într'un sat necunoscut chiar la popa care îl cinstește cum se cuvine de Crăciun. Ca să fie în ton își dă un nume fals de creștin.

Fiind luat de curentul satului care de sărbători petrecea, o duce din beție în beție mai multe zile în șir făcând grandioase promisiuni sătenilor, în timp ce Ghizela îngrijată de întârziere îl consideră dispărut și înștiințează poliția pentru a întreprinde cercetări, promițând și un premiu. S'a dat de urma lui tocmai când a ajuns la Bârlad și arestat sub învinuirea de a fi asasinat pe Max Edelștein pentru a-i lua banii. Cu alte cuvinte devenise propriul său asasin. Până să se descurce toată afacerea a trecut mult timp și mai ales mulți bani, ducându-se pe apa Sâmbetei planul de a petrece și el odată la largul lui de anul nou și achiziționarea blanei pentru Ghizela.

Deși povestirea nu este lipsită de un anumit comic de situație ea se desfășoară cu prea multe amănunte și ocoluri, făcând-o greoaie. Anumite scene se repetă cum ar fi cu promisiunile lui față de săteni, cu chefurile și cu somnul prelungit până după plecarea trenului. De asemenea unele fapte par forțate de dragul senzaționalului.

Cartea mai cuprinde o seamă de povestiri din cari „La încercarea puterilor” sub forma hazlie și ușoară nu lipsește nota tragică.

Mai este de luat în seamă schița „Seria Tăchiță Cantemir” din cauza notei ei satirice și a adevărilor dureroase ce le cuprinde tocmai potrivite stărilor dela noi cari au scos la iveală oameni de nimic în timp ce valorile reale sunt boicotate și lovite pentru a nu putea ieși niciodată din anonim și mizerie.

În fine „speculația filozofică” asupra problemei: „Moș Ion Costea bea. De ce?” este o schiță umoristică originală ca factură, humorul stă în gravitatea problemei însăși și mulțimea argumentelor și ipotezelor ce le face autorul asupra acestei chestiuni pentru a nu ajunge nici odată la un răspuns adevărat.

În orice fapt relatat poziția autorului rămâne aceeași: face haz de micile necazuri omenеști cari nu sunt aduse de soartă ci mai degrabă și le face omul singur.

Intenția lui este să distreze cititorul necăjit și apăsător de griji în harță cu stările și oamenii, învățându-l să ia lucrurile mai ușor și să caute mai degrabă să-și cunoască defectele proprii pentru că numai astfel ajunge în stăpânirea cheii pentru a birui toate.

De aceea tonul povestirilor este mereu glumeț, fraza ușoară aproape spumoasă.

Tratarea faptelor mărunte cere o mare virtuozitate și presupune un simț deosebit pentru a pune accentul just și a proporționa și echilibra mai bine mersul povestirii. D-l Victor Ion Popa s'a achitat și de astădată bine.

VICTOR PAPILIAN; DINCOLO DE RĂU.

(Nuvele ardelenеști, Colecția „Universul”, București, 1938.)

Nuvelele cuprinse în volumul „Dincolo de râu” o d-lui Victor Papilian, nume din ce în ce mai bine cunoscut în literatura noastră contemporană, poartă pe drept cuvânt subtitlul de „nuvele ardelenеști”.

În timpul relativ scurt de când d. V. Papilian s'a așezat în Cluj, a reușit să-și însușiască nu numai caracteristicile graiului ci și conținutul sufletesc, problematica vieții, poporului român din Ardeal.

Fruct al unei active participări în viața socială, științifică și mai ales artistică, nuvelele d-sale se zămislesc în ambianța caracteristică locală și apare ca o afirmare locală, ca un strigăt din adâncul sensibilității ardelenene, cu răni adânci nevindecate încă, de inegalități de soartă și de nedreptăți neșterse încă.

Desigur timpul șterge toate relele, nivelează asperitățile, năruie strâmbătatea omenească, vrăjmașia. Multe din aspirațiile vechi românești sunt împlinite, dar multe răni sunt încă vii.

Făcând abstracție de suferințele unui trecut mai îndepărtat, infiltrarea de neamuri străine printre așezările românești de străveche durată, creiază și acum condiții de viață deosebite, trezește sentimente și îndemnuri la fapte ce nu pot fi înțelese dacă nu sunt judecate în legătură cu realitățile de acolo.

Românul a rămas timid, prudent peste măsură. Sub apăsarea de veacuri a jugului străin, sufletul lui ezită încă în căutarea de sprijin în credințe vechi, în datini, fiind neîncrezător în curente noi.

Acest fapt explică de ce Ardealul păstrează o proșpețime și o adâncime deosebită în peisagiul lui lăuntric. În ce privește manifestările sociale, revendicările îndreptățirilor lui, ardoleanul călît în lupte, este mai cumpănit mai realist, mai dărz. De aceea în lupta, pentru a remedia vitregiile actuale reprezintă o forță precumpănitoare și de nădejde, în desvoltarea neamului nostru.

Spiritul văzător și generos al autorului acestor nuvele, a surprins în clișee inedite aspecte ardelenene, stări și oameni, pe cari le redă în stilul

dur, frământat, care îi este propriu, fericit adecuat lucrurilor ce le înfățișază.

Prin aceste nuvele isbutește să arunce adevărate punți pentru înțelegerea adâncimilor sufletului românesc, unul pretutindeni, dar variat și altul în încarnările lui locale.

Arta d-lui V. Papilian stă mai ales în puterea de a defini tipuri, de a le pătrunde chipul adevărat sub mască împietrită exterioară, pentru a le da în vileag tainele lăuntrice. În felul acesta ei nu apar fiindte reci, rătăcitoare, ci vii, cu multiple și variate legături cu pământul, cu țara, cu semenii, cu generațiile trecute cu valorile spirituale adică cu abstractul, cu nevăzutul. Toate aceste legături, dau țăranului român ardelean, o ținută proprie, o noblețe de stăpân.

Corectitudinea și caracterul lui ferm nu au fost apreciate și nu a fost cruțat de suferință ci mai degrabă dârzenia lui a întărit din ce în ce mai mult pe foștii lui cutropitori și asupritori. Persecuțiile acestora au ajuns fără margini.

Românii au știut să reziste și în cele din urmă să biruie, dar să nu se creadă numai prin resemnare ci prin faptă. Prigoana maghiară le-a sporit puțințele tactice, le-a arătat sensul sublim al jertfei de sine. Iar biruința a venit când abnegația lor s'a unit cu idealismul și avântul patriotic a fraților din vechiul regat.

D-l Victor Papilian ne prezintă țăranul român ardelean rareori senin și bucuros. De cele mai multe ori muncit de gânduri și întrebări grele.

În nuvela „Dincolo de râu” îl vedem pe Artemie Grozavul, cuprins de o stranie părere de bine la vestea morții fiicei sale Măriuca, plecată dincolo de râu, la străini pentru a munci pentru înflorirea casei străinului, care l-a desconsiderat totdeauna pentru că este român, și l-a umilit până într'atâta încât și acum când vrea să se ducă să-și vadă fiica, acesta refuză să-l lase să intre în casă.

Această bucată face să se nască o furtună de revoltă în sufletul cetitorului român adevărat și poate fi considerată oarecum subversivă prin cruzimea adevărilor ce le expune.

Acelaș sentiment îl stârnește și cetirea nuvelei „Obsesie” din cauza purtării fostului profesor maghiar „urătul Harasztossy Bela” față de studentul moț Mihai Golgot. Maghiarul batjocorăște sensibilitatea studentului român, acum sub stăpânire românească, chiar între pereții Universității Române, insultând memoria lui Horia, Cloșca și Crișan, cari nu au fost maritri ci, după părerea urmașului lui Arpad, niște tâlhari ordinari cari și-au meritat pe deplin pedeapsa tragerii pe roată.

Rafinamentul și curajul cinic cu care maghiarul își strecoară veninul urei contra românilor, uluiesc cu desăvârșire pe bietul tânăr român care nu știe ce să facă, imaginea martiriului românesc devenind pentru el o obsesie.

Obsesie salutară însă, pentru că în cele din urmă biciul urei maghiare a desmeticit pe moțul îndoctrinat cu teorii umanitariste de tot felul, la modă un timp în facultățile noastre, care își uitase de părinți, de frați, și de Neam, făcându-l să se întoarcă după o amară desiluzie la căminul pă-

rintesc, prin satele în cari trăiseră și suferiseră cei trei martiri. Studentul regăsea cu evlavie urmele pașilor lor, se regăsea astfel pe sine însuși.

Mai presus de toate nevele din această carte, este nuvela „Se desmorțesc sufletele”, cuprinzând oameni și întâmplări din timpul marelui războiu, deci din preajma revoluției comuniste din Ungaria, a înfrângerii totale a puterii austro-ungare, cu alte cuvinte a desrobirii, evenimente așa cum ajungeau și se răsfrângeau într'un sat îndepărtat din inima Ardealului, de pe moșia unui baron ungar.

Apare aci luminoasă figura unui preot român unit, iubitor de cărți și manuscrise vechi, căutând, în aprigele vremuri de atunci să se depășiască mereu pe sine, până la sacrificiu, pentru împlinirea datoriei lui de alinaător al suferințelor omenești. Din capul locului el reprezintă elementul de ordine în satul stăpânit cu autoritate rafinată dar absolută de baronul ungar.

Au fost momente de mare cumpănă în sufletul lui pentru a putea găsi un drum de mijloc în lupta a două lumi, una agonizând pe câmpurile de luptă iar alta răsărind din adâncul sufletelor atâtor milioane de iobagi ca Pieptuț Țicudean și alții cari aspirau la libertate și la o soartă mai bună.

Sufletul lui, în bătaia vântului de desmorțire a sufletelor, venit de cine știe unde, nu a stat prea mult în cumpănă ci a ales, alăturându-se de cei mici și oropsiți.

Pe nesimțite satul este în stare revoluționară. Jandarmii caută să reprime pe răsculați iar părintele le ia apărarea. Astfel minunea desrobirii se împlinește. Părintele se dovedește element activ în acest curent al desrobirii cu vorba și cu fapta, având de adus pe calea cea bună a românismului pe mulți rătăciți printre cari și pe fratele său Gheorghieș, învățător în sat, ofițer în armata austro-ungară, îndrăgostit de fiica unui grof.

Fără de acesta are cuvinte de înălțătoare dojană pe cari nu putem să nu le reproducem textual:

„Când socoteam că slujesc pe Dumnezeu cu mai multă râvnă, atunci m'am trezit mai singur, mai îndepărtat de El.

„Iată că acum mi s'a lămurit de către Dumnezeu miracolul convertirii mele căci a fost convertire...

„Inălțarea prin smerenie, Gheorghieș... Se desmorțesc sufletele... Ce vorbă adâncă.

Și după o mică pauză:

„Vezi tu... sfinții ajung pe Dumnezeu prin trepte de înălțare. Noi cei păcătoși prin smerenia scoborării. Se desmorțesc sufletele! Din fiecare adâncime iese cuvântul către Dumnezeu! Ei bine eu am trăit această smerenie... și când am ajuns în acel întuneric, pe care în chip ușuratec, unii îl numesc instinctul de viață, am găsit adevărul. Multe daruri vor fi sădite acolo de Dumnezeu. Eu unul singur am găsit: românismul meu! Acolo viața, Dumnezeu și românismul fac una și de aceea nu pot să-L slujesc decât prin darurile lui.

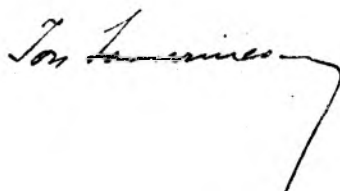
Luă din nou mâna fratelui său:

„Tu ai alergat după frumos, dar nu l-ai putut cunoaște decât printr'o formă străină de sufletul tău. Fă ca mine. Desmorțeste-ți sufletul... Și la coborâre te vei înălța, ca la urmă să dai de acel clocot de viață, unde frumosul e tot una cu Dumnezeu și cu românismul tău”.

Cuvinte frumoase, prea frumoase. Ele au avut darul miraculos să-l întorcă de pe drumul renegării pe Gheorghies, care se alătură cu însuflețire de acțiunea cunoscută a lui Amos Frâncu cel care a arborat drapelul românesc la Cluj.

Culegerea de nuvele din cartea „Dincolo de râu” reprezintă o artă care se deosebește oarecum de felul cum autorul concepe și apreciază arta. Se remarcă în fiecare bucată un fir conducător, așa zice o tendință, pe care d-sa ar dori-o exclusă din literatură.

N'am dori ca această remarcă să stânjenească cumva pe distinsul literat. În ce ne privește suntem de părere că nu coboară de loc valoarea literară a nuvelor d-sale și nu ne sfiim să afirmăm că nuvela „Se desmorțesc sufletele” prin adevărurile și orientarea care o are, este o nuvelă cu adevărat bună.

CARTI POSTUME

de GEORGE BOTA

OCTAVIAN GOGA: DIN LARG (POEZII) (Ed. Fundațiilor Regale)

Fundația Regele Carol II, prin editarea acestor poezii face un gest de piros omagiu cântărețului pătimirii noastre. Apariția acestui volum este un eveniment și un simbol: este un eveniment căci ne aduce o poezie adevărată de care eram dornici; și este un simbol, fiindcă vine ca un sunet curat de clopot în mijlocul uruitului asurzitor al unor talente dubioase. În aceste clipe când rapsozii poeziei „pure” caută să ferească poezia de orice înțeles, de orice concept, împingând-o spre muzica simfonică, spre „cugetarea fără concept” pe care nu o pot și nu trebuie să o priceapă decât „cei aleși și pricepuți”, poezia lui Goga aduce cântece pline de înțeles, la glasul căreia vibrează sufletul românesc. Fără să-i lipsească „cugetarea muzicală”, poezia lui Goga rămâne poezie în înțelesul înalt al artei sănătoase, neavând ambiția să încalce domeniile altei arte, servindu-se de toate mijloacele de evocație de sublimare sufletească.

Imi amintesc și acum desgustul lui Goga pentru „șarlatanii literari” (expresia este a lui), când un tânăr rapsod al poeziei fără înțeles i-a oferit volumul său. De sigur era întâlnirea între un astru care va lumina etern pe firmamentul literaturii noastre, și un pigmeu-snob care va pieri odată cu moda.

Iată pentru ce salutăm cu entuziasm apariția ultimelor poezii ale lui Goga. „Din LARG” este titlul ales de poet și titlul primei poezii în care el se ridică la înălțimi eterice spre a privi din larg lumea strîmtă și frământată. „Eu urc spre culme...” etc.

și apoi:

Mai sus!... Mai sus!... Cetățile de stele
Cuprind rotirea gândurilor mele,
Și ca un sân ocrotitor de mamă
O năzuință proaspătă mă chiamă:
— Neprihănită, mândră poezie,
Lumină albă pururi adorată,
Ascultă-mă cu ruga mea târzie,
Și fă pe veci în minte să-mi tresalte,
Strălucitoare, rece și curată,
Singurătatea culmilor înalte...

În „Profetul” evocă involburarea clipelor trecute în cari o sinceră și

nestăpănită chemare îl făcea să cânte durerile unui neam. Dela înălțimea visului împlinit, Goga spune:

Un vaer surd din veacuri depărtate
Venea la mine 'n noapte să mă cheme,
Și mă găsea cu buze 'nfrigate
Din plânsul vostru impletind blesteme.

far în „Isus pe valuri” care e:

Legendă veche, floare de lumină
Azi tot mai mult cu taina ta, mă 'mpresuri

taina cea mare a lui Isus care aduce în lumea aceasta de dezastre și furtună pacea.

Corăbier bolnav al vremii noastre
Mi-e prora frântă și sdrobit catargul,
De-atât potop de vifor și dezastre,
Dar ochii mei tot mai visează largul...

Câtă profunzime de cântec cu înțeles în poeziile pe cari ar trebui să le cităm în întregime „Stegarul” și „Pace”.

Chiar acolo unde retorismul și didacticismul simțirii naționale supără pe „purisții” noștri, Goga cântă cu înțeles și revărsare peste orizontul trecutului și al viitorului.

Spre depărtări azi ochii mei se 'ndreaptă
Și vorba mea dau chezașie nouă,
Că voi clădi cu cumpănire dreaptă
Pe ziduri vechi o Românie nouă...”
(Cuvântul Celui de al III-lea Rege al Românilor, 1883—1933).

Trecem la grupul poeziilor sub eticheta „Rășoiu”. Iată ce înțeles adânc scoate sufletul de cântăreț al lui Goga din mormintele eroilor:

Nu mai sunt șesuri netede în țară,
Căci pretutindeni au crescut movile
Să 'nsemne drumul morții călătoare...
Movile, tristă zestre funerară
Biserici noi, turnuri de schelete.
Morminte multe și nemângâiete

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

Ca niște pumni ce vor să se ridice
Să spargă bolta zărilor albastre.

Și mai departe spune poetul:

O iarbă moale, proaspătă și grasă,
A îmbrăcat cu 'n verde de mătășă

Aceste culmi ivite pe câmpie
 Din haina lor rād flori de pădădie,
 Dar jos, sub stratul țarinei mănoase,
 Ele închid o vastă mpărăție
 De năzuinți, de carne și de oase...

Iar adresându-se străinului „culegător de grâne, care cutreeră țara după pâine; între altele îi spune:

Nici nu gândi, că 'n snopii ce vei strânge,
 In orice bob avem un strop de sânge;

Aceste versuri sunt scrise de poet în Iașul anului 1918 când zorile mării învieri naționale se afirmau tot mai puternice. Neamul întreg însemna pentru Goga neamul de când s'a zămislit pe aceste plaiuri și cât va mai trăi de aci înainte. Este în întreaga lui cântare vibrarea undeii eternității, este afundarea în zările vecinice, deasupra bietului om muritor. Pentru el vor vorbi și tăcerile:

Acum când tunul nu mai bate
 Pe culme sus la Mărășești
 Vorbesc tăceri înfricoșate
 In largul țării românești.

și termină cu:

Cum strigă brațele trunchiate
 Cum plâng picioarele de lemn.

Este cântecul profund și limpede, plin de eternul și misticul înțeles al zădărniceii și totuși al voinței de viață a unui neam.

In grupa poeziilor „Noi” găsim pronunțate accente de cântec de lebedă și freamătul sufletului care se zbate între cele două lumi.

Erau să vie cioclii să mă 'ngroape,
 Când stând închis în casa mortuară
 Tu te-ai ivit la patul meu aproape.

Atunci cu sfânta vieții frenezie
 M'am ridicat din morți a doua oară
 Și mi-am făcut din moarte cununie...

Poetul sbuciumului național, care fusese nevoit de vitregia vremurilor să blesteme și să amenințe, azi în țara visurilor sale este aceea ce este și acest popor profund creștin și generos, față de cei ce l-au asuprit:

E în zadar! Din munții vechi de ură
 Eu nu mai simt nicio fărâmitură,
 Pe veci în mine fiara a murit

Iar unde-a fost nenorocirea noastră,
Eu pretutindeni am câte-o fereastră,
Ce stă deschisă larg spre infinit...

Octavian Goga, cu tot sbuciumul pământesc în care l-au angajat evenimentele noilor timpuri, a rămas totuș poet, a rămas cu sufletul deschis la zumzetul mistic al poeziei nescrise și nespuse a naturii, a eternității.

Lumina-i, rece scaldă palmierii,
Când noi, ca doi eroi dintr'o baladă
Sorbim imensul cântec al tăcerii...

(Ăpus... la Palermo)

Ce frumos cântă cămașa, care născută din câmp de pe ogoare ajunge să dea asaltul la Mărășești!

Eu sunt o biată, ieftină cămașe
Sunt o sumară haină populară
De mii de ani de când mă îmbrăcară
Eu sunt pudoarea plebei nevoiașe.

Povestea e scurtă, e doar un fragment, care se cere cetită pentru misterul ce-l închide.

La Florica, în fața Biseriçuței din Albac, pe care marele I. I. C. Brătianu a ținut să o aibă lângă el, o biserică tot din Ardeal, Goga spune:

Biseriçuță din Albac
Tu ești al vremurilor semn,
Tot bietul nostru plâns sărac
E 'nchis în trupul tău de lemn.

și închee:

Rămâi aici, fă-ți un popas
Fii sfetnic bun din veac în veac
Și spune-acasă ce-a rămas
Biseriçuță din Albac!

Poetul are acea rară însușire, hărăzită numai lui, de a prinde înțelesul ascuns și analogiile neprevăzute de muritorii de rând.

Volumul se termină cu minunatele traduceri din Petöfi, Carducci și Ady. El vine să crească nu valoarea de mare cântăreț, care nu mai poate fi discutată, ci monumentul de perle pe care ni l-a lăsat.

CRONICA FILOSOFICA

de I. DIDILESCU

P. P. NEGULESCU: DESTINUL OMENIRII.

(București, Ed. Fundațiilor Regale, 1938).

„Destinul omenirii” este titlul ultimei lucrări a d-lui Prof. P. P. Negulescu, lucrare de proporții deosebite, din care a apărut volumul întâiu.

Mărturisim că încercăm un sentiment particular scriind despre această carte: am vrea, pe deoparte să subliniem însemnătatea ei excepțională pentru orientarea spiritelor, dintre cari atâtea, la noi, s’au lăsat momite de teorii de import, expuse adeseori cu talent dar regizate totdeauna cu măiestrie; iar pe de altă parte, să nu jignim nobila discreție a d-lui Prof. Negulescu, refractar la tot ce ar putea fi considerat ca reclamă.

De altcum operele d-sale, deși scrise cu o desăvârșită claritate și cu un farmec stilistic propriu — calități prin cari interesul pentru ideile discutate este permanent însoțit de un pur sentiment estetic — operele d-sale spunem, nu sunt sortite celor mulți.

Ca și „Geneza formelor culturii” — această admirabilă și adâncă operă de analiză a factorilor determinanți în creația intelectuală, operă de care nu putem pomeni fără să ne gândim la lipsa de consistență a culturii române de după războiu, la indiferența ei față de ceea ce este „idee” — lucrarea ultimă a d-lui Prof. Negulescu, prin dimensiunea ei, prin informația abundentă și mai ales prin adâncirea problemelor până la epuizarea tuturor chestiunilor de cari depinde rezolvirea lor și prin meticulozitatea cu care fiecare idee e discutată înainte de a fi primită, atrage pe cei cari caută, cu un sentiment de gravitate, lămurirea și orientarea lor și nu pe cei grăbiți, cari prinși în curente de pasiuni urmăresc să-și justifice pornirile de cari sunt dominați.

Cu toate că tratează probleme de cea mai vie actualitate ca problema capitalismului, a democrației sau a totalitarismului, D-l prof. Negulescu nu părăsește nici un moment obiectivitatea gânditorului pentru care adevărul singur contează, și realizează într’o operă ce palpită de idei cari par ele înșile aprinse, acel climat de Academie antică ori palat florentin din renaștere, unde ideile se desvoltă în ambianța lor naturală și rodesc adevărul...

Spre deosebire de marea majoritate a publicațiilor cu aceeaș temă, dela noi și de aiurea, lucrarea d-sale nu caută adevăruri de propagandă ci adevăruri pur și simplu, oricâți „idoli”, în sensul lui Bacon, ar trebui dărâmați, pentru a ajunge la ele. E o atitudine de austeritate și probitate spirituală de

înaltă semnificație care astăzi este din ce în ce mai rară. Regula ei cea mai de seamă o definea J. Benda când scria: „Uităm că esențialul pentru spirit nu-i de a exista ci de a funcționa cu justețe; și dacă trebuie pentru a-și asigura viața, să-și falsifice mecanismul, adevăratul său chip de a-și servi cauza este să dispară” (La Fin de l'Éternel p. 25).

D-l Prof. Negulescu a adus în discutarea celor mai neliniștitoare probleme ale vremii noastre obiectivitatea senină a filosofului.

„Destinul omenirii” aparține celui de-al doilea gen de preocupări cărui d-l Prof. Negulescu s'a consacrat și anume preocupărilor de filosofia culturii, în primul gen intrând problemele de filosofie propriu zisă și istoria filosofiei. Din aceeași categorie cu „Destinul omenirii” fac parte lucrările d-sale anterioare: „Doctrinile partidelor politice” și „Geneza formelor culturii”.

Desigur că îndreptarea d-sale către problemele politico-sociale și interpretarea lor nu este întâmplătoare; ea este în bună parte o urmare a felului cum d-sa privește filosofia.

Știință neconstituită încă definitiv, filosofia reflectează și particularitățile constituționale ale celor ce o creiază și vicisitudinile vieții sociale. Istoricul filosofiei nu poate neglija nici omul și nici societatea.

Luându-și sarcina să răspundă la întrebările pe cari i le-a pus tineretul ce are privilegiul de a-l asculta, d-l Prof. Negulescu se găsea pe linia preocupărilor d-sale mai vechi. Cine putea deci să examineze mai cu competență și cu mai multă obiectivitate și calm, problema destinului omenirii și a viitorului civilizației?

D-l Prof. Negulescu pleacă dela o constatare pentru a pune apoi problema care constituie miezul acestui prim volum.

Constatarea este faptul de nețăgăduit al crizei prin care trece întreaga lume după războiul cel mare. D-sa face tabloul clinic al acestei crize examinând elementele caracteristice: șomajul cu consecințele lui, sărăcia generală, turburările din clasele sociale, pierderea echilibrului sufletesc. Dacă adăugăm apoi la acestea mișcările „verticale” dintre generații sau dintre categoriile sociale ce nutresc ideologii deosebite, cari au produs acele solidarități transnaționale manifestate în războiul din Spania, și mișcările „orizontale” produse de adversitățile dintre state, avem elementele cari explică starea de tensiune înfrigurată în care omenirea trăiește de după război până azi. Mai mult decât războiul care a determinat-o și care poartă numele de mondial, e mondială criza care i-a urmat.

La două curențe de idei și tendințe reformatoare a dat naștere criza prin care trecem: Unul, care preconizează o reîntoarcere la vechile structuri politico-economico-sociale și altul care recomandă o încadrare într-o nouă formă de viață socială, politică și economică. O atitudine sau alta implică de fapt răspunsul la întrebarea esențială: Criza actuală se desfășoară în cadrul vechiului sistem capitalisto-liberal sau ea este chiar criza acestui sistem? Și dacă ținem seamă de faptul că civilizația de până acum s'a construit în jurul și pe sistemul capitalisto-liberal, problema se poate formula mai larg: Ne găsim în fața unei crize care evoluează înăuntrul civilizației

vechi, sau e vorba de o criză a însăși acestei civilizații în întregime? E o criză de structură sau una de adaptare?

Pentru a răspunde la această întrebare d-l Prof. Negulescu analizează cei doi factori cari constituiesc caracterele dominante ale structurii actuale și anume, democrația ca organizație politică și capitalismul ca organizare economică.

Dacă marea criză contemporană e o criză de structură atunci democrația și capitalismul trebuiau să conducă la ea în mod fatal, printr'un proces de dialectică necesară, neajunsurile lumii de azi fiind implicate în civilizația noastră; dacă e o criză de adaptare, aceste neajunsuri puteau fi evitate iar democrația și capitalismul adaptate la noile condiții pot forma mai departe baza organizației lumii.

D-l Prof. Negulescu expune istoricul democrației arătând că această formă de conducere a statelor nu-i o inovație a secolului trecut, ci este dimpotrivă un câștig pentru care popoarele au luptat veacuri de-a rândul, reușind cu infinite jertfe să înfrângă monarhia absolută aproape totdeauna arbițară și abuzivă. Ea nu-i rezultatul unei teorii — cum îndeobște se spune — ci este produsul natural al luptelor popoarelor pentru a împiedeca și a se apăra de abuzurile absolutismului. Un exemplu edificator: Constituția franceză din 1791 păstra monarhia ca formă de guvernământ și numai persistența lui Ludovic al XVI-lea în absolutism, a dus la schimbarea monarhiei în republică. Ludovic al XVI-lea e condamnat în ultimul timp când Franța era invadată. Masele nu s'au gândit niciodată la schimbarea regimului politic la început. Ele au cerut îmbunătățiri și cu puțină înțelepciune revoluțiile s'ar fi putut evita (p. 142, 143). Așa fiind, cum ar putea surveni o criză a democrației ca instituție?

D-l Prof. Negulescu arată apoi că democrația a făcut posibil, mai mult, a născut ca efect direct, progresul în cultură, în economie și în justiție. Progresul, realitate incontestabilă din antichitate și până azi, a fost condiționat de democrație, care desființând privilegiile de clasă ce imobilizau pe indivizi, a permis libera circulație a valorilor umane cari ne-au dat prin capacitatea lor, bunurile morale și materiale cari alcătuiesc minunea civilizației noastre. Născută din profunde necesități omenești cum ar putea dispărea democrația?

Cu obiectivitatea d-sale caracteristică d-l Prof. Negulescu recunoaște că regimul democratic nu funcționează nicăiri satisfăcător după război (p. 88, 155, etc.) și împreună cu criticii democrației, că parlamentul încetinește activitatea de stat, că grevele, dificultatea de a pune impozite, opoziția legală o intereselor particulare față de stat, ș. a., fac din democrație adeseori un sistem defavorabil colectivității. Tocmai de aceea d-l Prof. Negulescu admite că sunt împrejurări când funcționarea regimului democratic suferă și că dacă necesități publice imperioase o cer, democrația trebuie înlăturată temporar instaurându-se o „dictatură legală” așa cum exercita uneori Senatul la Romani ori cum s'a practicat în Franța, în 1926, de către Poincaré. Despre cauzele cari determină o rea funcționare a democrației, vom vorbi: fapt e că state de îndelungată tradiție democrată, au recurs în împrejurări excepționale la dictatură, evident însă că cu titlul unei măsuri provizorii.

Iată însă că democrația a fost înlocuită cu totalitarismul care nu este

altceva de cât un „nou absolutism”. Mai multe state europene au adoptat această formă de guvernământ și nu ca un mijloc trecător pentru a ieși dintr'un impas provocat de o defectare a mecanismului democratic, ci ca formă definitivă de conducere a popoarelor, caracteristică unei alte civilizații care acum își așează temeliiile, în locul aceleia democrato-capitaliste.

Intrând în fondul problemei dacă ne găsim în fața unei mutații a spiritului omenesc, a unei schimbări structurale în organizarea lumii sau numai în fața unei crize înăuntru civilizației de până azi, d-l Prof. Negulescu limitând problema la democrație se întreabă dacă drumul democrației poate și trebuie părăsit.

Desigur, dacă defectele democrației sunt inerente; nu, dacă defectele ei de funcționare se datoresc stadiului actual al omului.

În orice caz succesul momentan al fascismului nu poate interveni ca un argument. Au fost suverani absoluți și buni, și totuși instituția a căzut din pricină că cei mulți erau abuzivi. O admirabilă incursiune în domeniul psihologiei îl conduce pe d-l Prof. Negulescu la următoarele constatări, cari converg spre răspunsul căutat.

Mai întâiu, spune d-sa., cu cât un om, sau un popor e mai dezvoltat sufletește cu atât suportă mai greu bunul plac al altuia (166). Aspirația de a participa egal, la conducerea societății nu e o dorință plantată, artificială omului. Ea nu este decât transformarea pe care a căpătat-o tendința naturală a omului către libertate, în momentul când el a ajuns o ființă socială. „Fără o asemenea conciliere a instinctelor fundamentale ale omului cu necesitățile vieții în comun, nevoia de libertate ar fi dus la anarhie, iar nevoia de egalitate la invidie, ură și acte antisociale. Transformarea nevoii ancestrale de libertate fizică în libertate politică și a nevoii nu mai puțin vechi de egalitate socială în egalitate juridică, au ferit societățile omenești atât de desordini, cât și de ostilități lăuntrice permanente” (171—172). Instinctul libertății fizice s'a sublimat în libertate politică.

Istoric și psihologic democrația a apărut în mod natural din trebuințele ireductibile ale firii umane și din jocul forțelor sociale.

De altfel se întreabă d-sa. dacă democrația este o invenție plebeiană atunci cum s'ar conduce un stat compus din aristocrați?

„Democrația, conchide d-l Prof. Negulescu, a apărut astfel ca un produs spontan al evoluției sufletești a omenirii civilizate” (173). Ea nu poate avea deci nimic rău în sine.

Incontestabil e, pe de altă parte, că condițiile executării ei nu sunt îndeplinite, că oamenii nu sunt în măsură să cunoască problemele cari se pun pentru viața socială. E vinovată democrația? Nu fără ironie, desigur amară, recunoaște d-l Prof. Negulescu că democrația are o „mare vină”, „aceea, anume, că s'a născut prea devreme, atunci când popoarele nu erau încă pregătite ca să-i dea ceea ce îi trebuia pentru o funcționare normală” (174).

Și adâncind analiza, se întreabă d-sa mai departe: dacă democrația nu funcționează normal din cauza condiției actuale a oamenilor, poate fi ea înlocuită definitiv cu absolutismul, când această formă pentru a fi convenabilă, este și mai exigentă? Dreptul de critică și de control sunt cu atât mai utile cu cât oamenii găsindu-se în un stadiu inferior, sunt mai egoiști și mai abuzivi. Aceasta fiind starea actuală a oamenilor — și de aceea democra-

ția nu e satisfăcătoare — acel regim are sorți de izbândă în care abuzurile pot fi mai mult împiedecate. Stabilind aceste date, d-l Prof. Negulescu, lasă pentru o discuție ulterioară problema perspectivelor ei de viitor.

După ce arată că dictaturile anihilează omul în ceea ce el are mai nobil și mai indispensabil: simțul etic al răspunderii, inițiativa, dreptul de a-și organiza viața, d-l Prof. Negulescu analizează scăderile celor două forme de dictaturi actuale: bolșevismul și național-socialismul. În acelaș mod, d-sa examinează și pe cel de al doilea factor al civilizației actuale, capitalismul și enumără rezultatele pe cari capitalismul și industrialismul — cauză și efect al primului — le-a dat. Aceste rezultate sunt din cele mai bune: ridicarea salariilor, eftinirea bunurilor, ridicarea nivelului de viață a lucrătorilor cari au putut astfel participa la viața publică.

Azi capitalismului i se proorocește dispariția. D-l Prof. Negulescu arată că neajunsurile capitalismului nu sunt inerente, esențiale, și inevitabile, ci ele puteau fi evitate dacă stăpânii marilor capitaluri ar fi fost mai puțin egoiști și mai prudenți. Nu putem rezuma geneza capitalismului, dezvoltarea sa ante și post belică, influența sa socială și toate problemele economice în legătură cu capitalismul, tratate de d-l Prof. Negulescu cu o desăvârșită armătură documentară, cu erudiție de specialist.

Concluzia e aceeași: Nu capitalismul în sine e rău dar el nu funcționează bine din cauza capitaliștilor cari îl mănuesc, uneori cu prea mult egoism și „neținând seamă îndeajuns de interesele generale, cari înglobează în fond, și pe ale lor” (221).

Cât timp vor exista porniri rele în oameni, ele se vor manifesta în orice regim. În zădar vom primeni instituțiile, dacă nu se vor ameliora oamenii. „Cât timp oamenii vor continua să îngreueze funcționarea instituțiilor sub cari trăiesc sau chiar să abuzeze de ele... cât timp adică oamenii nu se vor ridica la un nivel intelectual și, mai ales, etic ceva mai înalt, îndreptarea nu poate fi decât aparentă” (245). Această constatare e concluzia generală a volumului întâiu, alături de aceea formulată că atât democrația cât și capitalismul sunt produse naturale și spontane ale firii psihice a omului și a dezvoltării sale istorice. Pare a se degaja de aici ideia că lumea nu trece prin o criză de structură ci numai prin una de adaptare.

Plecând dela analiza elementelor civilizației actuale d-l Prof. Negulescu se oprește la om. Nu există în sine un regim de conducere absolut bun; orice regim poate fi bun sau rău, totul e în funcție de oamenii cari îl aplică. (Bolșevismul chiar, deși tinde la suprimarea claselor non-proletare, ar fi fost mai bun dacă oamenii cari l-au aplicat „ar fi fost mai buni, mai dreپți, mai miloși și mai desinteresați” (p. 287).

Precizând ca bun câștigat această idee, d-l Prof. Negulescu a trasat, comparativ cu caracterele democrației, și pe acele ale „formelor nouă” de organizare, bolșevismul, național-socialismul și fascismul cari tind la uniformizarea completă a oamenilor și la suprimarea a tot ce e individual. Problema pentru volumul următor rămâne următoarea: Poate fi această nouă formă de organizare, structura lumii noi?

Nu se pot anticipa concluziile d-sale. Din cele scrise în introducere ca și din ideile expuse altă dată, rezultă că făcând din om problema de căpetenie, viitorul civilizației și destinul omenirii nu mai plutesc în o totală in-

certitudine. Într'adevăr, spune d-sa, progresele pe cari omul le-a făcut dela primitivitate și până azi sunt prea mari pentru a nu fi capabil să facă și eforturile cari i se impun azi. Și tema pe care d-sa o va debata va fi tocmai aceea a progresului, pentru a arăta că el constituie o realitate nu numai în exterior, socială, dar și în interior, psihologică. Pentru a lămuri problema esențială a viitorului, d-sa își propune să analizeze factorii progresului și modul lor de activitate, că să se poată întrevedea rezultatele cele mai probabile pe cari le va produce în viitor progresul.

Studiul factorilor progresului va fi urmat apoi de o nouă cercetare asupra modalităților lui: e progresul continuu sau parcurge el o cale în zigzag? Numai după precizarea noțiunilor de cultură și civilizație, după discuția filosofiei spengleriene, d-l Prof. Negulescu va aborda problema perspectivelor ultime ale progresului, problema destinului omenirii.

D-l Prof. Negulescu ne anunță că concluziile d-sale vor fi optimiste. Împreună cu atmosfera generală a cărții, de încredere în morală, în progres, în schimbarea lăuntrică a omului, concluziile lucrării vor constitui un reconfortant venit din lumea înaltă a ideilor și un îndreptar.

Citind „Destinul omenirii” retrăești stări sufletești pe cari în general operele din ultimele decenii nu ți le mai sugerează, stări întăritoare și optimiste pe cari generațiile anterioare le culegeau din paginile, din nefericire prăfuite azi, ale confesiunii lui Renan: „L'Avenir de la Science”. Opera d-lui Prof. Negulescu este în același timp o lecție pentru cei cari cred că în viața socială oricine poate realiza orice. Se desprinde din această carte întreaga complexitate a vieții sociale, în care o activitate ordonată cere o prealabilă ordine și disciplină a ideilor.

I. D. Negulescu

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

VREMURI SUPREME

Luna Martie a încrustat în viața Europei convulsiuni cari pot avea urmări. Germania a încorporat încă o țară: restul din cecece a fost odată Cehoslovacia. Lăsată în voia soartei, aliata noastră de până mai ieri, a intrat în panică și după ce a cedat fără nici o rezistență regiunea Sudetă, s'a fragmentat în trei țărișoare cu trei capitale, cu trei guverne, menținând doar un singur președinte. Din Cehoslovacia de până mai ieri, solid înarmată și socolește sportizată, a rămas doar un președinte de republică, vătaf peste trei moșioare cu populații cari se dușmăneau între ele. Având armata neatinsă de flagelul discordiei cele trei țărișoare: Boemia, Slovacia și Subcarpatia, lăsau iluzia viabilității. O iluzie optică a celor din afară numai, căci din interior, optica se vede că percepea o realitate bolnavă de neînșănătoșit. De aceia, într'o bună zi, după o vizită făcută de d-l Hacha la Berlin, ne-am pomenit cu predarea țării, nemților, ca un peșceș pentru nu știm ce asigurare personală dată nu știm cui.

Și așa, în ziua de 16 Martie, armatele germane au intrat în Praga, ca la ele acasă, fără să întâmpine nicăiri o cât de mică rezistență, fără să se audă de nicăiri un protest cât de plato-

nic. Numai d-l Beneș, care avea între el și țara sa o Europă și un Ocean întreg, a protestat... în America.

Faptul că a dispărut o țară din harta Europei, după ce dispăruse Austria cu un an înainte, la 12 Martie 1937, încorporată la aceeași putere a Reichului, a provocat în lumea întreagă o îngrijorare legitimă. Un echilibru stabilit prin sacrificiile sângeroase ale marelui războiu, s'a frânt. Balanța puterii înclina spre Berlin, amenințător pentru popoarele vecine Reichului. Iar dela Nord, ca un efect natural al smucirii temeliiilor Europei, a căzut, tot în brațele Reichului, regiunea Memel.

Frângerea aceasta a echilibrului european a alarmat națiunile. Exemplul de predare fără nici o rezistență dat de Boemia, Moravia și Slovacia, constituie un pericol precedent, încurajator pentru zurbagii. Pata care se așează în paginile istoriei prin această predare a unei națiuni foarte socolește sportizată și foarte skodește înarmată, poate avea justificarea creației artificiale, însă poate creia și mentalități noi, periculoase; exemple triste pentru viitor. Ai fortificații de ultimă perfecțiune, ai armament atât de abundent și de calitate superioară, încât vinzi și pe la vecini, ai armată în frunte cu un generalisim încercat în

focul marelui războiu și cu toate acestea te predai ca o femeie narcotizată.

Ceeace se petrecea în Boemia și Moravia d-lui Hacha, sub presiunea Germaniei dinamizată de un conducător ca Hitler, vecini neastâmpărați au crezut că pot transpune și la noi. De aci masare de trupe pe frontiera noastră. Națiunea română dispune de alte disponibilități de bărbăție însă. Și a dat replică spontană, mobilizând în ritm de entuziasm care a culminat prin gestul țăranului Crăciun Miclea din Câmpani care s'a spânzurat fiindcă el n'a fost chemat sub drapel să-și apere țara.

Dar noua situație creiată prin dispariția Cehoslovaciei a avut darul să pună în viteză puterile mari ale occidentului, în special Franța și Anglia. Germania face ce vrea în Europa. Ce ne pregătește ziua de mâine?

Și au început să se reculeagă din beatitudinea democrației comode în care se găseau. Convulsii interne, pe tărâm social, părea că le-a slăbit țărâria. Sigure pe trăinicia păcii, lăsară pe plan secundar armamentul și grijile militare. Și acestea pe când axa Roma-Berlin se pregătea febril.

O oarecare panică s'a înregistrat în primele zile și în capitalele acestor două puteri. Linia de conduită marchează zigzaguri foarte grăitoare. Franța a fost mai fermă. Nu de ea depindea hotărârea supremă însă. Iar Anglia, obișnuită să domine lumea numai prin dispozițiuni de cabinet, se găsea la răspântie, neștiind ce atitudine să adopte. Nu poți face război fără armată regulată. Cu voluntari poți organiza parazi impresionante. Dar acuma nu era vorba de parazi. În fața fermității și rapidității cu care acționa d-l Hitler, trebuia fermitate...

Până să se clarifice aceste atitudini, Europa a trăit un coșmar grozav. Și

nici până azi nu pare dezmeticită din groaza lui.

Fapt e că de pe urmele celor întâmplate în Europa Centrală, se stabilesc norme cari vor servi ca legi pentru viitor: pacea se menține numai prin perfectă înarmare a națiunilor. Iar siropăria umanitarismului e un pericolos precept bun pentru domnișoare urâte cari nu au de înfruntat pericolul tenației.

A pierit un nou stat. Și la pomana noului mort Ungaria a dobândit și ea o ciosvârtă. S'a mărit cu o populație de peste 500.000 locuitori. Un motiv ca apetența să-i fie mai agresivă. O cunoaștem. Dar cu ocazia ultimelor evenimente ne-a putut cunoaște și ea. Suntem hotărâți atunci când este cazul, fiindcă suntem un popor de bărbăți virili. Nici o preocupare a vieții când avem de apărut integritatea țării. O spunem nu ca să ne lăudăm ori ca să intimidăm. O spunem și rămânem pe aceeași poziție, a dorinței de bună vecinătate.

După cum ne-au văzut hotărâți pentru trântă când era să fie cazul, tot așa de hotărâți ne pot găsi și pentru prietenie iarăși, atunci când ne vor face proba că o doresc sincer și cinstit.

M. G. Samarineanu

INVIEREA UMANISMULUI?

Una din ideile cari dau raționalismului filosofiei lui Brunschvicg un suflu cald și o unitate oarecum afectivă, este aceea a umanismului în care crede el că se revarsă în mod necesar spiritualitatea contemporană. Așa cum progresul în știință se traduce prin constituirea unui univers ale cărui limite se largesc pe măsura acestui progres și ale cărui elemente sunt din ce în ce mai strănse în rețeaua raporturilor matematice, tot astfel, și paralel, în spiritul omenesc se constituie un

nou univers moral în care omul se simte din ce în ce mai legat de ceilalți prin liniile iubirei, generozității și solidarității, căpătând un înțeles pentru ceea ce se numește „umanitate”.

Cât de departe e totuși lumea contemporană de aspirația morală a filosofului francez, o vede orice superficial cititor de gazete. Granițele au împărțit omenirea în o sumă de tabere îndușmănite, așa cum munții Greciei, divizaseră pe vechii Heleni în nenumărate cetăți fratricide.

Dacă de umanism în sensul lui Brunschvicg nu se poate vorbi, un anumit umanism este, cu toate acestea, actual. Se poate vorbi de umanism întrucât epoca ultimelor două decenii și mai ales ultimii ani, au pus în centrul preocupărilor diriguitoare de popoare, problema omului. Ca obiect de studiu? Din nefericire nu. E adevărat că după ultimul război, care a provocat cea mai mare decepție a omului de el însuși, oamenii au simțit nevoia de a se cunoaște mai bine, de a-și scruta adâncurile. Cu mulți ani mai înainte, Bergson arătase în o magistrală formă prăpastia dintre cercetările materiei și cele ale sufletului, în o conferință de mare răsunet la Societatea londoneză pentru cercetări psihice.

Ignoranța noastră despre sufletul omului a luat însă forme îngrijorătoare atunci când, în războiul mondial, omul și-a dat seamă că este în stare să se suprimă cu uneltele isvorite din propria sa ingeniozitate. Nu această ignoranță o sublinia Cărel și-i arăta fatalele urmări?

E problema omului, care pare astăzi mai însemnată decât toate celelalte pe cari le pune viața colectivă, determinată de perspectiva nimicirii civilizației? Nu. Azi nu-i vorba de cunoașterea omului, ca după război, nici de umanismul liberei desvoltări a ceea ce e omenesc, ca în renașterea, ci de forma-

rea intenționată a unui anumit tip de om, am zice mai bine, a unei anumite mărci de om, cu anumită gândire, simțăminte și acțiuni, sau poate mai corect fără nici o gândire, fără nici un simțământ și fără nici o acțiune proprie, un automat-robot, care să se declanșeze la un semnal; e vorba de existența omului.

Ceea ce împarte lumea de azi e mai puțin „spațiul vital” și necesități economice imperioase ci este idealul de om pe care diferite state îl au în față: concepția despre drepturile și datorii omului, ea separă mai mult decât orice popoarele lumii.

Chestiunile economice, ca totdeauna, nasc tranzațiuni și azi. Lupta se dă acum în jurul idealului de om. Discursul ultim al d-lui Daladier mai mult decât oricare altul a evidențiat aceasta.

Epoca noastră a pus omul în centrul atențiunii generale pentru că mai multe zeci de milioane de ființe din Europa au pierdut caracterele esențiale ale omului: inițiativa personală și dreptul de a-și organiza existența după propria rațiune. Față de apariția omului-albină, unitate pasivă cu o colectivitate care singură are toate drepturile, se pune azi mai brutal decât oricând problema apărării omului.

Acesta e noul umanism: e problema drepturilor omului de a fi om.

Renunță omul de a mai fi „o treștie gânditoare” — cum spunea Pascal — pentru a deveni o pietricică de pe munte?

I. Didilescu

ȚĂRANUL MICLEA CRĂCIUN DIN CAMPANI

Țăranul Miclea Crăciun din comuna Câmpani-Bihor și-a curmat zilele spânzurându-se de un copac în ziua când consătenii lui au plecat din co-

mună să se prezinte la unitățile lor, fiindcă el nu a fost chemat.

Țăranul Miclea Crăciun nu a evadat dela datorie, el nu de teama îndurării și suferințelor nesfârșite și nici de obsesiunea luptelor sângeroase s'a refugiat în brațele morții.

Țăranul Miclea Crăciun nu a fost laș. El a luptat în marele război ca soldat al armatei austro-ungare. A căzut prizonier și s'a prezentat fără șovăire în regimentul voluntarilor români. A avut fericirea să ajungă în țara românească înainte de încetarea războiului și să lupte în armata română pentru eliberarea Ardealului, atât de scump lui.

Țăranul Miclea Crăciun și-a iubit glia strămoșească și țara cu tenacitatea și îndârjirea sufletului românesc. Aflând de chemarea sub drapel a mai multor contingente, inima lui a simțit că paza țării trebuie întărită și datoria fiecărui român e să pună mâna pe armă și să fie gata pentru apărarea hotarelor de orice atac al oricărui dușman.

Țăranul Miclea Crăciun a voit și el să plece la regiment. S'a prezentat la comandantul postului de jandarmi și a cerut să fie trimis și dânsul, odată cu consătenii lui, la oaste. Majorul i-a spus însă că nu trebuie să plece și astfel nu poate fi trimis. El și-a făcut odată datoria față de țară, a luptat ca voluntar, are 45 ani; azi, alții sunt chemați la datorie.

Țăranul Miclea Crăciun nu a voit să înțeleagă că țara nu are nevoie de dânsul, că el poate sta la vatră când țara e 'n pericol și tot tineretul se află sub drapel. A cerut majorului să-i ușureze plecarea. S'a dus la primarul satului, i-a dat bani ca să dea telegramă la regiment și să mijlocească și chemarea lui. A încercat totul ca să nu lipsească dela suprema datorie a cum când țara are nevoie.

Țăranul Miclea Crăciun nu a izbutit. Nu i s'a admis chemarea. A rămas pe loc. Și durerea i-a fost nemărginită. La ce bun să mai trăiască! Ce rost mai are bărbatul în depline puteri acasă, când toți cari pot ține o armă în mână sunt la hotare? Iubirea lui de țară a fost nemărginită. L-a răpus inima de român.

Aflându-se trupul inanimat al țărânului spânzurat, între degetele încleștate ținea un bilet care conținea: „Poate nu mai sunt bun de nimica, dacă țara nu m'a chemat s'o apăr”.

Să ne închinăm în fața memoriei țărânului Miclea Crăciun! Ne-a dat exemplul cel mai înălțător de bărbăție și patriotism. Ne-a arătat, acest țăran din munții Bihorului, taina sufletului românesc din Ardeal. De Dumnezeu binecuvântată fie țara care are astfel de mucenici.

Liviu A. Lazar

PENSIE PENTRU SCRITORII

Intr'un regim de reconfortare națională, era natural ca pionierii scrisului să nu rămână pe din afară. Scriitorii români au avut vreme îndelungată o situație precară. Țara fiind involburată în vârtejul democrat al politicii de partide, producătorii intelectuali își pierduseră valoarea. Toate nonvalorile ocupau rang înalt în ierarhia organismului de stat, așa că aceștia nu numai că nu puteau înțelege rostul scriitorului în viață ci îl și considerau ca un intrus. Fiindcă scriitorul în timpul alegerilor nu-și ridică nici buletinul de vot măcar. Cum să-i acorzi vr'o considerație, într'o vreme când măsura valorii o forma doar numărul de voturi pe cari le aducea cineva!

Totuși în clipele de siestă, politiceanul, luându-și lichiorul, avea momente de mărinimie și pentru scriitor câteodată. Și-i acorda... sfaturi.

— Bine, bine, frate, ai fi având ta-

lent, nu zic ba, dar apucă-te și tu de o treabă serioasă... Dece nu te înscrii în partid, la noi, poate se va găsi vr'un loc de diurnist pe undeva ca să câștigi și tu o pâine!...

D-l politician care dădea astfel de sfaturi era un burtăverde care n'a citit în viața lui o carte, un analfabet însă cu voturi în fieful lui. De aceea avea mandat de deputat, făcea afaceri mănoase și avea mașină proprie la scară...

Ce vreți, așa a fost vremea.

Regimul actual din România, de seriosă preocupare pentru viitorul țării, a înlăturat bagatelul și fleacul, ridică-te la rang de dogmă. Și caută să dea locul prim, preocupărilor serioase.

Iată geneza care a servit d-lui profesor Mihail Ralea, ministrul Muncii în alcătuirea proiectului de pensionare a scriitorilor. Toate categoriile de producători aveau asigurată pentru bătrânețe, o situație. Numai scriitorii nu. Și scriitorul este aproape unicul factor al unei națiuni care îi încrustează destinul pe răboj de eternitate. Căci, aruncați o privire în urmă și veți vedea prin cine se perpetuează civilizația și existența popoarelor. Prin avuți cari huzuresc și-și cheltuiesc banii pentru a bunătași pământene, prin potențați cu servi și femei? Sau prin cei cari își fixează fosforul unui gând pe hârtie, ca să lumineze drumul omenirii?

Scriitorul român va avea pentru totdeauna un cuvânt de mulțumire pentru ministrul scriitor Mihail Ralea. A făcut dovada unui simț atât de practic, el, scriitorul, încât dărâmă legenda urmărilor și urmărișilor de năluca himerei.

Scriitorul român, prin Casa de Pensie a scriitorilor, organizată de d-l Mihail Ralea, ca exponent al tendinței de reîntronare a valorii a actualului regim, își are asigurată o bătrânețe

care nu se va istovi în eforturi supra-naturale spre a se putea susține. Pensia care i se va servi de Casa de Pensii a scriitorilor îi va da tihna unei odihni meritată, și calmul unei creațiuni neferțate. Fiindcă nu-l va amenința foamea dacă nu va mai putea creia.

Nu cunoaștem încă baza care va servi acestei realizări. Nici criteriile. Acestea sunt amănunte cari interesează mai puțin. Se va găsi modalitatea de a se da ființă Casei de pensii a scriitorilor, cu o normală și utilă funcționare.

Fapt e că d-l ministru Mihail Ralea a pus piatra de temelie a celei mai juste și mai necesare instituțiuni pentru ocrotirea acelor cari niciodată nu au știut să se ocrotească.

Dr. NICOLAE ZIGRE, MINISTRUL CULTELOR ȘI ARTELOR

Oradea are un motiv să se simtă măgulită că în aceste vremuri de nouă directivă dată treburilor obștești, ea are un ministru ales din rândul cetățenilor săi în sânul guvernului. D-l dr. Nicolae Zigre este unul din intelectuali de vază ai acestui oraș. Din primele zile ale unirii a jucat rol frumos aci. Ca prefect și, apoi, ca subsecretar de stat în guvernul Ion I. C. Brătianu, ținuta sa a fost de o cinste ireproșabilă și străduința sa utilă nației. Nu și-a precupețit nici când demnitatea de om și de fruntaș pentru efemere avantaje politice.

Dr. Nicolae Zigre a fost totdeauna una din figurile reprezentative, aci, la Oradea. De aceea a ocupat rând pe rând toate demnitățile, dela prefect, trecând prin parlament, la portofoliul de ministru, deținând permanent demnitatea de decan al baroului de Bihor. Alături de Tiberiu Moșoiu și de o mână de alți câțiva fruntași, dr. Nicolae

Zigre a avut în permanență mobilizată în juru-i simpatia și considerațiunea cetățenilor acestui frumos oraș.

Când a fost chemat ca sfetnic al M. S. Regelui Carol II la departamentul Cultelor și Artelor, populația de aci a avut cu adevărat o sărbătorească satisfacție. Fruntașul Oradei, dr. Nicole Zigre, ministru al Cultelor în guvernul de radicală reorganizare a țării, în guvernul care croește drum nou și nou destin românismului...

O mândrie legitimă a unui patriotism local sănătos!...

De aceia a fost înconjurat de toată dragostea, în ziua când a venit la Oradea, pentru prima dată, în calitatea pe care o avea, de ministru. De aceia l-au înconjurat toate manifestațiile de simpatie...

Oradea, în zilele când se afla ca ministru printre noi, după toate manifestațiunile de cinstire, i-a oferit și un banchet în saloanele Casei Naționale, a cărei președinte a fost. Și a fost unul din cele mai frumoase banchete, fiindcă în sală nu plana numai duhul lui Bachus și al lui Savarin ci palpita sufletul purificat al cetățenilor fără diferență de vre-o nuanță ai acestui oraș pentru unul din fiii cei mai aleși ai săi.

La acest banchet s'a arătat toată considerațiunea tuturor claselor, tagmelor și nuanțelor de cetățeni, în cuvântări animate. Și fiindcă au fost prea mulți cei cari aveau să-și manifeste expresiunea simțimintelor pentru dr. Nicolae Zigre ministrul Cultelor și Artelor, noi ne-am stăpânit slova. O descătușem acum, în coloanele acestea informative ale „Familiei”. Poate e mai bine. Iată ce am avut de spus atunci d-lui dr. Nicolae Zigre:

Domnule Ministru,

Am sărbătorit la Oradea, chiar aci, în această sală a Casei Naționale,

mai mulți membri ai guvernelor, veniți în vizită să ne vadă. I-am primit cu bucurie și de promisiunile lor am legat nădejdi întru binele acestui ținut înaintat de țară. E pentru prima oară însă când sărbătorim acasă la noi, pe un ministru al nostru, venit pentru câteva zile la el acasă. Din mijlocul nostru, ochiul ager al Aceluia care vede tot pare-se, care aude tot și știe tot, a ales pe cel mai de nădejde dintre noi și l-a ridicat la rangul de sfetnic, spre fericită îndrumare a obșteștilor treburi.

Pentru noi breslașii scrisului, bucuria de a vă revedea aci, acasă, în mijlocul nostru, e și mai mare, întrucât, prin portofoliul pe care-l dețineți artele îngeamăunate nu accidental cu cultele, formează compartimentul de aur pe care îl dirigiți.

Domnule Ministru, în trecut, marile realizări ale țării, victoriile pe cari le reportau Voevozii pe câmpul de luptă, erau eternizate prin ridicări de altare. Noi, în marele război, am câștigat victoria cea mai desăvârșită, care se apoteozează prin marea minune a înfăptuirii visului strămoșesc: România-Mare.

Avem o datorie pe care ne-o impun tradiția strămoșească: să ridicăm altarul în care tămâia recunoștinței românești să înalțe Atotputernicului perpetuă osana. Macedonenii harnici de altă dată, din cari descindeți și d-voastră dacă nu mă înșel, au știut să anime massa românească a românescului Bihor și ne-au dotat cu biserici mărețe. Și aceasta într'o epocă în care gemeau sub călcâi asupritor. Câtă energie mocnea în ei și câtă putere de sacrificiu în massa românească de au reușit să zidească lăcaș Domnului cum este admirabila catedrală cu lună!...

Oare noi, azi, în România visului împlinit, în România cuprinzătoare a întregului românism, dispunând de

toată bogăția stăpânului și de întregă mărinimie tradițională la români, să nu fim în stare să-i secundăm, depășind firul tradiției?

Faceți un gest, Domnule Ministru, și lăcașul acesta de cultură românească în care ne găsim se va transforma, ca prin minune, în măreață catedrală în care sufletul românesc să vie să se prostorne pentru a lăuda pre Domnul care ne-a învrednicit să ajungem unde suntem: cu țara întregită. Și fiindcă sunteți și ministru al artelor, lăcașul care se va ridica să fie și o podoabă de artă pentru ca viitorul să aibe o mărturie a civilizației pe care, noi, prin proprie vrednicie, ne-am făurit-o.

Temelie catedralei dela Oradea și sprijin artelor frumoase și în special scrisului aci unde graiul a avut de suferit de pe urmele vicisitudinii unor vremuri maștere, sunt comandamente de cari sunt sigur că veți fi călăuzit.

În numele scriitorilor români din Ardeal, în calitatea mea de vicepreședinte și în numele grupului de scriitori din jurul revistei „Familia”, ale cărei temelii le-a pus Iosif Vulcan la 1865. țin să vă aduc omagii pentru tot ce veți realiza, căci sunt sigur că veți realiza.

M. G. Samartneanu

A MURIT PRIMUL PATRIARH AL ROMÂNIEI

S'a stins departe de țară, pe coasta însoțită a Mediteranei unde s'a dus să-și caute odihnă și sănătate, după un efort suprauman în slujba Țării și după o suferință de câteva săptămâni, primul patriarh al României, I. P. S. Dr. Miron Cristea. Moare într-o vreme când destinele țării par fixate în făgaș sănătos. Și pentru această fixare a destinului României, Prea Fericitul a contribuit cu întregul prestigiu pe care i-l dădea înalta demnitate spirituală pe care o ocupa și tot avântul

său de român înfocat. Fiindcă trebuie să subliniem un lucru. Dr. Miron Cristea de un an nu era numai șeful spiritual al românismului ci și șef efectiv al treburilor publice. Prin schimbarea rosturilor politice din țară la 10 Februarie 1937, Prea Fericitul Patriarh al României, deținea și demnitatea de prim ministru al țării.

Fiu de țaran din Ardeal, primul Patriarh al României, a fost o figură care a jucat un frumos rol în luptele naționale din trecutul ținutului de dincoace de Carpați. Dragostea de țară a fost egală cu dragostea lui nețărmită pentru neam. De aceia n'a pregetat să răspundă chemării M. S. Regelui Carol II atunci când treburile obștești o porniseră pe povârnișul politicii unor partide cari nu-și mai dădeau seama de ceea ce fac. Și a pus umăr la metamorfozarea țării.

Prin crearea Patriarhiei Naționale, se urmărea o politică sănătoasă de ridicare a ortodoxismului nostru tradițional și de stimulare a credinței în marea masă. Legea românească ajunsesse cotate la bursele din Constantinopol și Roma ca o marfă din care se înlătura specificul național. Ba aci, în Ardeal, eram „greci” și „uniați”, o subdiviziune periculoasă, când de fapt nu eram cu toții decât români de aceeași credință, cu o singură nuanță de diferențiere. Dece greci și uniați și nu români, cu biserică autocefală a noastră, națională?

I. P. S. S. dr. Miron Cristea își leagă sfințenia scaunului de șef spiritual al românismului printr-o frumoasă activitate în domeniul bisericesc. Dar vremurile fiind prea grele, a trebuit să se coboare și în treburile lumești. De aceia și-a încheiat viața purtând pe umeri și greaua misiune de prim ministru, conducând un guvern de complexă prefacere a țării.

Românismul îi va purta pe veci recunoștință.
„Familia”.

REVISTA REVISTELOR

ROMÂNEȘTI

REVUE DE TRANSYLVANIE Tome IV. No. 3—4, Cluj 1938. Această prețioasă revistă editată sub auspiciile „Astrei” a înregistrat o schimbare în compunerea redacției sale. Probabil, din cauza multiplelor ocupațiuni pe cari d-l profesor Silviu Dragomir le are ca ministru și ca unul dintre principalii animatori ai Frontului Renașterii Naționale, d-sa s'a retras în umbra gloriei de „fondator”, încredințând conducerea efectivă a revistei d-lui I. Crăciun, conferențiar la Universitatea din Cluj și membru corespondent al secției istorice a „Astrei”.

Acest număr voluminos constituie o dovadă că alegerea d-lui profesor Dragomir a fost excelentă.

Studiile din acest volum constituiesc o sinteză a vieții naționale românești din anul trecut.

D-l Em. Panaitescu schițează în culori vii și înduioșetoare viața și activitatea marei noastre Regine Maria a cărei contribuție la realizarea unirei rămâne pentru totdeauna unul dintre cele mai grandioase momente din istoria noastră națională.

Înțelepciunea distilată într'o mistică intuiție feminină, un profund simț artistic, compatibil cu o iubire sinceră pentru popor și care nu a scăpat nici odată din vedere realitatea, o voință, care desminte categoric superstiția tradițională față de puterea activă a femeii, iată marile calități cari au ridi-

cat pe Regina Maria în rândul marilor femei ale istoriei universale.

D-l Ion Chinezu analizează, la lumina „Fragmentelor autobiografice”, rădăcinile vieții și poeziei celui alt mare dispărut: Octavian Goga, „cântărețul pătimirilor și speranțelor românești”.

Sunt foarte interesante faptele și culorile din cari d-l Horia Teculescu reconstituie portretul lui Octavian Goga, ca „om politic”.

Desigur că ambianța în care s'a dezvoltat poetul Goga, a lăsat urme durabile și în sufletul „omului politic”. Temperamentul combativ nu s'a putut mulțumi cu îndemnurile curajoase și quasi-revoluționare adresate în scris conaționalilor săi, cari adesea l-au pus în conflict cu justiția ungară, ci râvnea la fapte, cari influențează realmente destinul unui neam.

Scriitorul Goga, purtat la judecată și închisori de autoritățile ungare, cu cât a fost persecutat mai mult, cu atât a devenit mai categoric ostil orânduirii sociale și politice din Ungaria.

În „Tribuna” din 19 Ianuarie 1911, într'un articol nesemnat, își fixează atitudinea față de ideea împăciuirii româno-ungare, dezaproband negocierile dintre Ion Mihu și contele Ștefan Tisza și solicitând convocarea conferinței naționale a poporului român din Ardeal pentru a înlătura „marea responsabilitate istorică” ce apăsa pe

umerii negociatorilor. Când în toamna anului 1913 contele Tisza reia negocierile, Goga, care și el face parte din delegația de zece, se duce la București să pună pe Ionel Brătianu în curent cu negocierile. Rezultatul a fost că negocierile s'au întrerupt și la 16 Februarie 1914 Teatrul Național din București a jucat piesa „Domnul Notar”, împesitritată cu ucigătoare ironii la adresa administrației ungare, pentru care Goga a fost condamnat și ținut la distanță de Ardeal.

În România unită el a preconizat o pace desăvârșită între români pentru a înfrunta sigur pericolul extern. După părerea lui, în România întregită, au avut dreptul să răvnească la un rol de conducere, numai cei cari au avut o cultură națională.

Nu a încetat o clipă a lupta cu fanatismul unui cugetător sigur pe sine contra luptei de clasă și a demagogiei cultivate sub o vădită influență semită.

În evoluția noastră de după război Goga a distins trei epoci: prima sentimentală, cea de a doua lipsită de orientare și a treia — epoca ofensivei naționale.

În 1933, la Craiova, în această ordine de idei a declarat: „România Românilor”. Iar când la 28 Decembrie 1937 a fost încredințat cu formarea guvernului, el a avertizat pe cei nedumeriți că România este decisă să-și apere demnitatea națională față de orice injoncțiune străină.

Concepția estetică a lui Goga s'a inspirat din operele lui Benedetto Croce, iar cea politică din ideile lui Hegel, Eminescu, Salazar, Pareto, Mussolini și Charles Maurras.

Regretăm că nu putem stărui asupra studiului „Cartea românească în cursul secolelor” semnat de d-l I. Crăciun care este pur științific însă și

intră în sfera de preocupare a publicațiilor de specialitate.

Din studiul mai militant al d-lui Laurian Someșan: „Populația câmpiei Tisei și factorii săi geografici” reținem concluziunea, după care: „câmpia dintre Tisa și coastele occidentale ale Carpaților constituie o regiune (naturală) caracterizată printr'un ansamblu de particularități fizice și biografice” care, până alaltăieri, împesitritată cu o serie de cetăți, părea o periferie între Ungaria propriu zisă și Ardeal.

D-l Radu Metani stăruie asupra regimului protecțiunii minorităților sub titlul: „Tratatul pentru protecțiunea minorităților în fața comisiunii nouilor state și a minorităților”, la conferința de pace în 1919. Rezumă concepția lui Ionel Brătianu în următoarele trei puncte:

1. România a asigurat, printr'o legislație ordinară, deplina egalitate de drept pentru toate persoanele ce se găsesc pe teritoriul ei.

2. România a acceptat toate dispozițiunile de ordin general primite de toate statele membre Societății Națiilor pentru teritoriile lor.

3. România nu poate admite o intervenție a guvernelor străine în aplicarea legilor interne.

D-l Valeriu Pușcariu descrie „Maramureșul: țara vechilor voievozi români și regiuni de turism”, cu splendidul drum dela Sighet la Baia-Mare, despre care cunoscutul scriitor francez Lucien Romier a scris că „este cel mai frumos drum de pădure din lume”.

Satele din Maramureș sunt menționate în documentele ungurești cu începere din 1326. Această regiune deci, a luat contact direct de timpuriu cu regatul ungar. Majoritatea țăranilor maramureșeni, cari și azi spun copiii lor: „coconi”, în majoritate au fost nobili.

D-l George Sofronie schițează „Re-

lațiunile dintre România și Comisia Europeană a Dunării până la aranjamentul dela Sinaia din 18 August 1938", care a lichidat „regimul de capitulațiune” căruia a fost supus România pe cursul de jos al acestui mare fluviu internațional.

Evenimentele au depășit aceste concluziuni. S'a încheiat „aranjamentul” din 18 August 1938 la care au aderat și Germania și Italia.

D-l Coriolan Petreanu continuă polemica sa cu autorii străini (în frunte cu istoricul ungar: M. G. Domanovszky) asupra „arhitecturii de lemn din Transilvania”.

D-l V. Meruțiu întocmește o „Hartă etnografică a României după recensământul din 1930”. Constată că ungrii au fost întotdeauna în minoritate în regiunea ce se întinde între Tisa și Carpați. Comentariile anexate acestei hărți îmbrățișează întreaga bibliografie românească, ungară, germană și franceză privitoare la linia demarcațională etnică româno-ungară, care trece mai adânc în Ungaria, decât granița actuală.

Iar redacția revistei reproduce legile și regulamentele promulgate anul trecut în România pentru reglementarea definitivă a chestiunii minoritare.

Printre „note” Revue de Transylvanie reproduce comentariile publicate de d-l Paul Henry, profesor la Universitatea de Clermont-Ferrand, în „Revue Historique de Paris”, la lucrarea „Romains, Romans et Roumains dans l'histoire de la Dacie trajane” a istoricului ungar Ludovic Tamaș (fost Trembl), în care pune din nou în discuție „originea românilor”.

D-l I. Crăciun recapitulează momentele dramatice ale revoluției țărănești dela Bobâlna (1437—1438).

D-l Petre Petrinca adnotează lucrarea „Revoluția mută” a lui Emeric Kovács (Budapesta Ed. Cserépfalvy,

Mai 1937). Iar d-l Ștefan Pascu brodează o istorie sumară a românilor din Bihor pe marginea lucrării d-lui Teodor Neș: „Oameni din Bihor”.

Alexandru Olteanu

GÂNDIREA No. 2 Februariei 1939. Incepe cu un interesant articol drept introducere la critica cunoașterii al d-lui Ioan Petrovici. Problema este îmbrățișată abia de filosofia modernă și deci „criticismul alcătuiește unul din aspectele proprii ale filosofiei noi”. D-l Petrovici fixează ce trebuie să se înțeleagă prin criticism aici „întinderea examenului critic dela obiectele cari sunt de cunoscut la instrumentul cunoașterii însăși”. La cei vechi au existat mai mult „atitudini critice” decât o critică adevărată; nu era un criticism adevărat. Criticismul sofistilor a fost la drept vorbind o atitudine sportivă, un joc cu ideile. Examenul critic al cunoașterii nu s'a putut pune atunci, fiindcă o separație clară între obiectul de cunoscut și subiectul cunoscător nu era. Degajarea aceasta a făcut-o întâiu Aristotel în „organismul” (logica) său, dar și la el separația este incompletă. Acest lucru îl dovedește d-l Petrovici prin analiza judecăților: categorice, ipotetice și dijunctive, dovedind că cele ipotetice și dijunctive sunt subiective. Apoi inducția, prin care ajungem la ideea generală, este dovadă de subiectivism; pentru Aristot ideile generale zăceau în însăși lucruri. Apoi verificarea teoriilor cu faptele a apărut abia în filozofia modernă. În filozofia greacă ceace era rațional era și real. Bacon și Descartes au meritul de a fi introdus în filozofie adevăratul aspect al criticeii.

Descartes începe critica sa cu o severitate intransigentă, nevoind să recunoască nici un adevăr mai înainte de a vedea dacă spiritul nostru este ca-

pabil să ajungă la ceva sigur, pentru ca la urmă să primească toate ideile timpului său. Kant, care avea acuma opera lui Newton, începe dimpotrivă cu concesiuni, recunoscând știința ca valabilă, sub beneficiu de inventar, pentruca să ajungă la concluzia că lucrul în sine nu poate fi cunoscut. D-l Petrovici mai amintește apoi de școala neopozitivistă a lui Reichenbach, care ajunge la distrugerea certitudinii științifice. D-l Petrovici cu spiritul-i fin de pătrundere filozofică aduce o definitivă critică așa zisei teorii a pontajului lui Reichenbach.

Știința nu este numai precizie ci și interpretare, care nu poate fi comparată cu o pontare pe tablou. Se oprește apoi asupra lui Jules Sachelier „Du fondement de l'Induction” care încearcă să găsească certitudinea generalizărilor științifice.

D-l Petrovici își încheie sinteza sa introductivă cu următoarea considerație: „Ceeace nu pot admite este teoria epistemologică ce autoriză mai puțin decât a realizat deja știința”. „In orice caz putem primi cu multă bucurie o teorie epistemologică mai largă, care schițează cunoașterea posibilă, dincolo de cadrele restrânse ale științei riguroase, lăsându-ne să întrezărim alte orizonturi și să ne încălzim de strălucirea altor nădejdi”.

Un alt articol interesant este și acela al d-lui Aurelian Cosmoiu: „Cadrul Mitic”. O schiță bine și măiestru alcătuită de Ștefan Baciu: „Beatrice”; apoi „Un aspect al Ardealului” de V. Băncilă. Versuri semnate de: George Gregorian, V. Zaborovschi-Florea, Gh. Bumbești. Cronică bogată semnată de nume autorizate.

DIMANDAREA, cu aerul sănătos din munții Pindului, revista aceasta îți face impresia de ceva dârz, limpede și hotărât.

Un interesant articol „din istoria

Românilor balcanici” ne aduce d-l Murnu. D-l Nicu Batzaria, eminentul publicist, sub impresia unor versuri în graiul aromânesc, așterne duios și evocativ clipe din tinerețea zburcumată a Românilor luptători din Macedonia. Profesorul dela Cluj, Șt. Bezdechi ne dă reușite traduceri din poezia neogreacă. Frumoasă poezia „Meșterul” a lui Soricu, poetul rămas credincios tradiției de sănătate limpede la minte și la inimă, voind parcă să se ridice împotriva șarlatanilor literari. Nuși Tulliu, între altele, ne dă o frumoasă poezie în dialect aromânesc, de factură populară. Intreaga revistă, începând cu articolul de sănătoasă îndreptare al d-lui Ioan Foti, dovedește aprecierile noastre dela început. Remarcăm strigătul sincer de alarmă din articolul „Obscurantism?” împotriva scandalului cu literatura de aiureală a șarlatanilor literari. Cităm câteva rânduri: „In această uruială de imbecilizare nu există critică nici adierea unui bun simț; ci numai tirania absolută a pontifilor, cu odăjdii de arlechini și cu pustietate vajnică în creere, care tămăiază Molohul tâmpirii proștilor sau a naivilor anagramași”.

„Dimândarea” se alătură astfel la cruciada d-lui Iorga împotriva acestei „uruieli de imbecilizare”. Numai că imbeciliile sunt cam mulți, uruiala mare, închistată în carapacea oficială a unei tămăeri reciproce.

DE STRAJĂ, frumoasa revistă a „străjii țării” numărul pe Noembrie-December 1938 se prezintă cu un îngrijit sumar, străbătut de suflul de întinerire națională și de real simț pedagogic.

In pragul anului nou d-l T. Sidorovici Comandantul Străjii Țării, începe prin a dori ca nădejdea nouă să se transforme în năzuință de înfăptuire. „Nădejdea e gândul... năzuința e fio-

rul ce pune în mișcare ființa noastră". Este afirmarea principiului fundamental ce trebuie să stea la baza străjeriei: dinamismul, față de apatia școlii vechi.

D-l Șoimescu în cuvântarea sa dela „Tinerimea Română” „20 de ani dela unire”, ne deschide o limpede perspectivă de ceea ce trebuie să însemne adevărata unire: „Să strângem rândurile în jurul M. S. Regelui Carol al II-lea și să-I urmăm gândul și pildele”.

O inimoasă și bărbătească chemare în jurul Regelui în zile de primejdii, ne dă pana sănătoasă a poetului I. Soricu.

Urmează apoi un bogat material literar și informativ semnat de nume cunoscute ca: Hurmuzescu, Mugur, Viorica Litzica, I. Dongorozi, Jean Bart, etc. Este o revistă vie, instructivă și care satisface, pe lângă cerințele ei educative și de propagandă sănătoasă la viața nouă și cerințele tehnice celei mai alese. Nu știu dacă n'am aduce un folos în plus, sfătuind pe conducătorii acestei reviste să ceară material din toate colțurile țării? Ar fi un mijloc de concentrare și de întâlnire care ar folosi cred. Sunt observații pe regiuni și pe teren cari pot aduce lumini și sugestii noi, pentru consolidarea tot mai organică a noului sistem de educație.

RAMURI, Ianuarie—Februarie 1939. Își începe sumarul printr'un interesant articol al d-lui T. Vianu despre „Universul moral al lui Macedonski”, care este de fapt un fragment din introducerea la un studiu mai mare despre operele lui Macedonski, ce va apare în curând. Un gingaș interior (poezie) de G. Pajură, etc. Judicioase note critice și comentarii semnate de C. D. Ionescu, Scarlat Struțeanu, Ioan Biberi și Neicu-Calotescu. Revista redeschide rubrica „Cronicilor rimate” cu o admi-

rabilă cronică rimată „Secunda Epistola” a lui Soricu, provocată de o epigramă a lui Horia Teculescu. Aici se amestecă humorul cu sarcasmul, zeflemeaua cu satira în proporții cari nu va face decât să petrecem câteva clipe asupra unei probleme la ordinea zilei.

LUCEAFĂRUL, Timișoara. Ianuarie-Februarie 1939, cu un articol despre „Viața Ideilor” de Anatole Chirceș, o reușită poezie în stil popular „Rânduri pentru fata dela oraș” a lui Pavel Bela, proză de Mia Cerna, un „Răvaș” (poezie) duios de V. Popa Măceșeanu și cu un bogat și interesant material de cronică și critică semnate de Șora, N. Ivan, Chirceș, Aurel Bugariu.

BULETINUL PREGĂTIRII PREMILITARE (Iulie-Aug. Sept.-Oct. 1938) cu peste 160 pagini, apare în condițiuni și ca fond și ca tehnică, laudabile. Pe lângă articole scrise de condee îndemânate și autorizate, acest buletin este plin de clișee cari vorbesc mult, îmbucurător de mult despre realizările pozitive pe cari le face tot mai apăsător această admirabilă instituție. Vedem aici cu ochii cum tineretul nostru, nădejdea zilei de mâine, este organizat prin muncă producătoare de valori social-naționale și nu organizație ca odinioară în cete de anarhie dăunătoare și de învrăjpire. Ceea ce școala cu cursurile ei complimentare și de adulți nu putea să facă, face premilităria.

NEAMUL ROMÂNESC pentru popor de pe Februarie 1939, ne aduce cuvântul autorizat al d-lui N. Iorga „Să ne ținem cuminți în vremuri grele...” sintetizând toată cuminența românească, ce ne-a păzit în decursul veacurilor. Restul cuprinsului păstrează nota de

cumințenie și seriozitate pe care ne-o dă articolul de fond al marelui nostru istoric. Semnează G. G. Longinescu, I. Agârbiceanu, etc., iar d-l Const. Delabaia ne arată „Fuga din Egipt” după un poem saxon, în versuri de sănătoasă factură.

George Bota

REVISTA MAGHIARE

KORUNK (An. 14 Nr. 3. Martie 1939). D-l Francisc Fejtő a dat publicității rezultatul cercetărilor făcute în Stats und Hofarchiv din Viena cu privire la „reforme” lui Iosif al II-lea. A examinat corespondența acestuia din timpul când a fost moștenitor până la moarte și a stabilit precis, fără riscul de a putea fi desmințit că Iosif al II-lea nu a fost un apărător real și convins al iobăgimei, ci a urmărit popularitatea; observațiunile sale le-a publicat în volumul „Împăratul reformist” din care revista de mai sus reproduce un fragment extrem de interesant.

La lumina acestei corespondențe Iosif al II-lea pare un adversar al reformelor sociale și economice ce i s'au atribuit de literatura masonică. El a susținut interesele claselor dominante a căror distrugere, după părerea sa, ar fi răsturnat echilibrul social și ar fi zdruncinat economia și finanțele monarhiei.

Această dogmă explică și atitudinea sa ipocrită față de revoluțiile țărănești din Ardeal și Boemia. După aparență, el a încurajat aceste revoluții dar numai cu scopul de a îngenunchia nobilimea. Le-a trădat însă tocmai în momentele decisive asistând impasibil la executarea șefilor răsvrațiți.

Materialul documentar publicat de d-l Fejtő, astfel, ne impune o revizuire radicală a părerilor asupra lui Io-

sif al II-lea. Il recomandăm deci în atenția istoricilor noștri.

D-l Ernest Salamon semnează traducerea reușită a două balade populare din colecția lui Vasile Alexandri.

Ne bucură interesul deosebit pe care presa ungară îl manifestă față de mișcarea sociografică pornită de d-l profesor Gusti, care, în acest număr de revistă, găsește aprecieri elogioase date de d-lui Ernest Gál.

D-l Iosif Meliusz ne anunță că sub firma „Enciclopedia Ardeleană” este pe cale de a se înființa o nouă casă de editură cu programul de a tipări operele literare pe cari „Heliconul din Ardeal” și casele de editură din Budapesta, din motive ușor de ghicit, până în momentul de față, au refuzat să le editeze. Autorii acestor opere se vor recruta din generația tinerilor scriitori ardeleni.

Din articolul d-lui Antoniu Hartl scris despre literatura contemporană a Rusiei Subcarpatice, reținem următoarele informații:

Rutenii din acest ținut până în 1920 nu au avut o literatură propriu zisă. Povestirile publicate de preoți în calendarele pentru popor nu contau.

Prima operă literară ruteană a fost volumul de poezii „Flori cu spini” al funcționarului de bancă Vasile Grendza Donskyj (născ. în 1897) editat în 1923 cu prefața poetului ucrainian Vasile Paciovskyj. Volumul a avut un succes relativ mare, pentru că a fost scris în limba ruteană și pe înțelesul poporului, nu „în limba rusă, străină”.

D-l Vasile Grendza Donskyj a mai publicat următoarele volume de poezii: „Chei de aur” (1923), „Urme de spini” (1924), „Buchet de flori” (1925), „Flori de spini despre Polonine” (1928), „Față'n față cu libertatea” (1930), romanele: „Lypej, haiducul din Carpați” (1936), „Petro Petrovici” (1937) și epopeea: „Stânca roșie” (1938).

Tot sub îngrijirea d-sale în 1926 apare „Trembita”, primul almanah literar.

În 1928 și-a făcut apariția învățătorul Iulij Borșoș Kumiatskiij, al doilea reprezentant al curentului ucrainian, cu volumul de poezii: „Flori de primăvară”.

Acest poet în volumul „Pământul blestemat” (1934), meditănd asupra viitorului poporului său, este pesimist, dar în cele întitulate „Zorile Carpaților” (1935) și „Sângele curge” (1938) palpita un optimism sănătos.

Reprezentantul curentului panrus este preotul-profesor Ondrij V. Karabeles (n. în 1906) care, cu volumele de poezii: „Versuri alese” și „În razele zorilor”, a introdus limba literară rusă în Rusia Subcarpatică. În urma lui au pornit revizorul P. S. Teodor (Gânduri 1929), avocatul M. D. Popovici, un versificator primitiv. (Primele poezii 1929 și Coliba 1936) care, deși scrie rusește, continuă tradițiile rutene.

Cu începere din 1935 asistăm la o reînviere a curentului ucrainian. Călugărul latilitan S. Sabol (Joreslav) publică volumul de poezii: „Cu inima în mână”. El abandonează poporanismul primitiv al antecesorilor săi și făurește o poezie într'adevăr modernă. Puterea sa de creațiune atinge maturitatea complectă cu volumul: „Soare și azur” (1936). Dintre epigonii săi s'au distins: F. Potusnjak (Focuri îndepărtate 1934, și Posibilități 1939), M. Risko (Vânturi de munte 1936), I. Kolos (Zilele tinereței mele 1938). Acest grup de poeți au realizat Almanahul activismului literar ucrainian, în 1937.

Atât curentul ucrainian, cât și cel panrus, stau pe baze naționale, răstălmacind insuficiențele sociale ale poporului.

Grupul ucrainian prepară o revistă lunară sub conducerea d-lui Borșoș Kumiatskyj.

VIGILIA (An. V. Februarie 1939) publică un eseu al d-lui Ioan Démény întitulat „Vigilia din Europa orientală”, ticluit pe următoarea părere a contelui Ștefan Szechenyi:

„Misiunea poporului ungar — un popor eterogen și izolat în Europa — să interpreteze caracteristicile imperfecte ale Asiei care, până acum, s'au manifestat, ca „biciul lui Dumnezeu”, scăldate în sânge și care, în realitate, cuprind tot atâta nobilitate și bine, ca oricare alt popor...”

Destinul poporului ungar, deci, după cum demonstrează frământările marelui poet Ady, se învârtește în jurul antagonismului dintre Orient și Occident.

D-l Démény pune o problemă pe care și noi am discutat-o în paginile acestei reviste, în studiul: „Maghiari-meia contra Europei”.

NYUGAT (An. XXXII. Nr. 3 Martie 1939). Distinsul critic Aladar Schöppflin, comentând un articol al publicistului românofil Andrei Szilinszky de Bajcs, pune în discuție prăpastia ce s'a creiat între literatura modernă ungară și între popor. La apărarea poezilor și prozatorilor unguri contemporani acuzați că s'ar fi desprins de comunitatea națională, chiar și răposatul Kosztolányi care, a opus tipului „homo politicus” tipul „homo aestheticus”, a avut multe de spus despre patria, națiunea ungară și „durerea trianoniană”.

D-l Schöppflin contestă că prăpastia dintre scriitorii moderni și popor nu s'ar putea înlătura. Trebuie, însă, ca acestuia din urmă să i se dea educația cuvenită.

Această problemă va mai da mult de gândit și de lucru acelor cari voiesc, bunăoară, ca poeziile lui Ady să fie reproduse în cărțile de lectură pentru țărani.

Alexandru Olteanu.

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II”

- Alexandru Macedonski* — Opere. Ediție critică cu un studiu introductiv, note și variante de Tudor Vianu. Lei 240.
Mihail Sebastian — Corespondeța lui Marcel Proust. Lei 40.
Octavian Goga — Din larg. Poeme postume. Lei 60.
George Potra — Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România.
Ion Creangă — Opere. Ediție critică cu note, variante și glosar de G. T. Kirileanu. Lei 240.
St. O. Iosif — Poezii. Lei 160.
Plutarchos — Viețile paralele ale oamenilor iluștri. Trad. de Jacotă. Lei 70.

DELA EDITURA NAȚIONALĂ CIORNEI

- George Mihail Zamfirescu* — Cântecul Destinelor. Roman. Lei 90.
Charles Morgan — Sparkenbroke. Roman. Lei 125.

DELA EDITURA CUGETAREA

- Dan Petrașincu* — Miracolul. Roman.

DELA ALTE EDITURI

- C. Constantinescu* — Alcibiade dramă istorică în 5 acte în versuri Lei 100
Pearl S. Buck — Vânt de Răsărit, vânt de Apus. Traducere de Jul. Giurgea
Tudor Vianu — Studii de filosofie și estetică. Lei 50.
Aurel Zegreanu — Cruci de lemn. Versuri. Lei 80.
Pavel Berariu — Ioan Piuariu Molnar. Studiu economic. Lei 65.
Ioan Sulacov — Fiul Poporului. Roman. Lei 50.
Vasile Scurtu — Petru Bran. Lei 60.
R. Han — Cartea dimineții. Poezii. Lei 50.
I. M. Nestor — Orientarea profesională. Lei 100.
I. M. Nestor — Psihologie și diletantism.
I. M. Nestor — Principii despre psihotehnică. Lei 25.
Valentin G. Jeju — Decsteritatea manuală în tipurile de personalitate. Lei 25.
Victoria Dumitriu — O fișă biotipologică pentru studiul profesiunilor. Lei 25.
George Păsculescu — Psihotehnică asociaționistă sau psihotehnică structurată totalitară? Lei 20.
C. Rădulescu-Motru — Analele de psihologie. Vol. V. Lei 250.

